

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**İLETİŞİM ve TASARIMI ANABİLİM DALI
İLETİŞİM SANATLARI BİLİM DALI**

**KİTLE İLETİŞİM HUKUKUNDA LEKELENMEME
HAKKI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OKTAY ÖZDEMİR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL AKOVA HAVALI

**YALOVA
KASIM 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM ve TASARIMI ANABİLİM DALI
İLETİŞİM SANATLARI BİLİM DALI

KİTLE İLETİŞİM HUKUKUNDA LEKELENMEME
HAKKI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OKTAY ÖZDEMİR
207227009

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL AKOVA HAVALI

YALOVA
KASIM 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “Kitle İletişim Hukukunda Lekelenme Hakkı ve Türkiye’den Örnekler” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Oktay ÖZDEMİR

ÖNSÖZ

Yargılama sürecinin adil ve hakkaniyetli yürütülebilmesi adına en önemli ve en gerekli hukuki süreç ve kavramlardan birinin, “masumiyet karinesi” ve masumiyet karinesinin doğal bir sonucu kabul edilen “lekelenmeme hakkı” olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zira, bir kişiye suç atfetmek çok kolay olabilmekte iken, kişinin kendini hukuki olarak aklaması ve sosyal yaşam içerisinde ise itibarını muhafaza etmesi aynı oranda da güçlükler arz etmektedir.

Masumiyet karinesi olgusu, hem küresel bağlamda yer edinen hukuki sözleşmelerde hem de T.C. Anayasasında yasal bağlamda güvence altına alınan önemli kavramlardan birini oluşturmaktadır. Yargılama süreçleri yürütülürken de kişinin masumiyet karinesine tabi olduğunu ve lekelenmeme hakkında sahip olduğunu göz önüne almak gereklidir. Bu düşünceden hareketle kişinin onurunun ve itibarının kati suretle kirlenmemesi büyük önem arz etmektedir. İşte bu noktada devreye lekelenmeme hakkı girmekte olup, kişinin hukuki bağlamda yargılanma süreçlerinde ön plana çıkmaktadır.

Türk Ceza Kanunu çerçevesinde yürütülen dosyalar temelde iki bölüme ayrılmaktadır. İlgili süreçlerden ilkinin “soruşturma evresi”, ikincisi ise “kovuşturma evresi” oluşturmaktadır. Her iki evrede de temel gaye, gerçeğin ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, suçluların ilgili ve gerekli görülen cezayı almaları, suçsuzların ise ceza almamaları yargılama süreçlerinin temelini oluşturmaktadır. Tüm bu yargılama süreçlerinde ise suçsuz olan kişilerin onurlarının ve itibarlarının zedelenmemesi gerekmektedir. Toplum içerisinde yargılama süreçlerine dahil olan kişiye karşı, salt olarak yargılanması sebebi ile en az düzeyde dahi gelişen olumsuz nitelikteki bir kanının oluşmamasına dair azami oranda bir gayretin gösterilmesi, kişinin özel ve sosyal yaşamına dair süreçlerinde büyük bir rol oynayacaktır. Bu durum da lekelenmeme hakkı ile anlamlandırılmaktadır.

Zira kendilerini “hukuk devleti” olarak ifade eden ve tanımlayan tüm devletlerde, kişilerin hak ve hürriyetlerinin korunması ilkesi, hukuk devleti tanımının ana şartını oluşturmaktadır. İşte bu hak ve hürriyetlerin tanım ve sınırlarını belirleyen hukuk devleti oluşumlarında yer edinen temel haklardan birini de lekelenmeme hakkı oluşturmaktadır. İlgili bu hakların varlığı ve işlerliği ile devlet, vatandaşının onurunu ve itibarını koruma ve garanti altına almaktadır.

Özellikle cinayet, hırsızlık, gasp gibi adli olaylarda ve terör olaylarında toplumların hassasiyet eşikleri daha düşüktür. İlgili olaylara doğaldır ki daha hassas nitelikte yaklaşımlar sergilenmektedir. Söz konusu bu olayların gerçekleşmesi durumunda birey ve toplumlar daha duyarlı bir davranış sergilemekte ve bu olayların faili olmak bir yana dursun, suçsuz olsa dahi adı karışmış kişiler ayıplanmaktadır. Lekelenmeme hakkı, işte bu türde sınıflandırılan durum ve vakalarda, suçsuz olan kişilerin özgürlük ve haklarını muhafaza etme düşüncesi ve edimi üzerine tesis edilmektedir. Bu durum da soruşturmanın gizliliği çerçevesinde, yani bir bakıma

masumiyet karinesi gözetilerek sağlanmaktadır. Birbirlerinden ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığı masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı, bireylerin yaşam süreçleri dahilinde sahip oldukları en temel ve en başat hak ve özgürlüklerden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple, yargılama sistemi dahilinde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının önemi bir kere daha gözler önüne serilmektedir. Masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı olgularının irdelendiği çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde mevcut olan uygulamalardan örneklemeler seçilerek, ülkemizde mevcut olan masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı konusundaki yasalar irdelenmeye çalışılmıştır.

Akademik yaşantım süresince, benden yardım ve desteğini hiçbir surette esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Sibel Akova Havalı'ya ve çalışmama kıymetli yönlendirmeleriyle destek olan Doç. Dr. Abdülhakim Bahadır Darı ve Doç. Dr. Gökmen Kantar hocalarıma tüm kalbimle teşekkür ederim.

Oktay ÖZDEMİR

Kasım 2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖZET	ixi
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. KİTLE İLETİŞİM HUKUKUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	5
2.1. İletişim.....	5
2.2. Kitle İletişimi.....	10
2.3. Kitle İletişim Araçları.....	15
2.4. Kitle İletişim Hukuku.....	20
3. MASUMİYET KARİNESİ ve LEKELENMEME HAKKI.....	26
3.1. Kişisel Veri.....	26
3.1.1. Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK).....	29
3.2. Sansür.....	32
3.2.1. Türkiye ve Dünyada Filtreleme ve Sansür Uygulamaları.....	34
3.3. Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 26'ncı ve 28'inci Maddeleri.....	35
3.4. İfade Özgürlüğü.....	36
3.5. Basın Özgürlüğü.....	39
3.6. Masumiyet Karinesi.....	42
3.6.1. Masumiyet Karinesinin İlkeleri.....	49
3.6.1.1. İspat Yükü.....	49
3.6.1.2. Şüpheden Sanık Yararlanır.....	51
3.6.1.3. Susma Hakkı.....	52
3.6.2. Masumiyet Karinesinin Geçerli Olduğu Safhalar.....	53
3.7. Lekelenmeme Hakkı.....	54
3.8. Unutulma Hakkı.....	57
3.8.1. Unutulma Hakkının Uygulama Yöntemleri.....	62

3.8.1.1. Silme Hakkı.....	62
3.8.1.2. Sildirme Hakkı.....	63
3.8.1.3 Anonimleştirme Hakkı.....	64
3.8.1.4. Listelenmeme Hakkı.....	65
 4. LEKELENMEME HAKKINA İLİŞKİN TÜRKİYE KARŞILAŞILAN ÖRNEKLER.....	67
4.1. Basın Özgürlüğünün Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı ile İlişkisi.....	72
 SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	799
 KAYNAKLAR	84
 ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	: Birleşmiş Milletler
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
KVKK	: Kişisel Verileri Koruma Kanunu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TV	: Televizyon

KİTLE İLETİŞİM HUKUKUNDA LEKELENMEME HAKKI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

ÖZET

Onur ve itibar kavramları, sosyal bir varlık olan insanoğlu için en değerli ve en önemli ve başat kavramlar arasında yerini almaktadır. Her bir birey varlık gösterdiği toplum içerisinde, insan olmanın bir gerekliliği olan, onur, gurur, haysiyet ve itibar sıfatlarını korumak ve sürdürmek istemektedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde, bireylerin temel hak ve özgürlükleri arasında sınıflandırılan masumiyet karinesi ve bir uzantısı niteliğini taşıyan lekelenmeme hakkı, yasal süreçler dahilinde kanuni güvence ve koruma altına alınmaktadır. Gelişen teknoloji, ulaşım, iletişim ve alt yapı imkanlarının varlığı ile doğru orantılı bir şekilde ilerleyen radyo, televizyon, gazete gibi geleneksel medya ve internet gibi yeni medya olarak addedilen kitle iletişim araçları, zaman zaman basın organları aracılığı ile haber yapma maksadını aşarak kişilerin lekelenmeme hakkına kast ve gasp edilmektedir. Masumiyet karinesi göz ardı edilerek yapılan birçok haber ve bilgi paylaşımı, toplum içerisinde kimi zamanlarda geniş yankılar uyandırmakta ve suçu ispat edilmemiş kişileri, toplumun gözünde suçlu ilan edilmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum da doğaldır ki kişinin itibarını ve onurunu gölgelemekte ve zedelemektedir. İşte tam da bu noktada devlet erki devreye girmekte ve kişinin sahip olduğu ve kişilik hakkı olarak addedilen ilgili hakkını korumak adına yasal müeyyidelerin ve çalışmaların yürütülmesini mümkün kılmaktadır. Zira ifade özgürlüğü ve bunun tabii sonuçlarından biri olan basın özgürlüğü, bir kişinin onurunu zedeleme hakkı vermemekte olup, basın özgürlüğünün birtakım sınırlamalara tabi olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma içerisinde, masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı ve unutulma hakkının kavramsal çerçevesi irdelenmekte ve lekelenmeme hakkının Türkiye’de mevcut konumu araştırılmakta, ilgili hakların konumlandırılması itibarıyla, ihlal edildiği örnekler incelenerek, sunulmaktadır. Araştırmanın yürütülmesi sürecinde, literatür taraması yöntemi seçilerek, çalışma gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masumiyet Karinesi, Lekelenmeme Hakkı, Unutulma Hakkı
Basın Özgürlüğü, Kişisel Veri

THE RIGHT NOT TO BE LABELLED AS CRIMINAL IN MASS MEDIA LAW AND EXAMPLE FROM TURKEY

The concepts of honor and reputation are among the most valuable, important and fundamental concepts for human beings, who are social beings. Each individual wants to protect and maintain the attributes of honour, pride, dignity and prestige, which are a necessity of being human, within the society in which they exist. When evaluated in this context, the presumption of innocence, which is classified among the fundamental rights and freedoms of individuals, and the right not to be labelled as criminal, which is an extension of it, are legally guaranteed and protected within the legal processes. Traditional media such as radio, television and newspapers, which progress in direct proportion to the existence of developing technology, transportation, communication and infrastructure facilities, and mass media, which are considered new media such as the internet, sometimes go beyond the purpose of making news through press organs and interfere with people's right not to be labelled as criminal and usurps. Many news and information sharing, ignoring the presumption of innocence, sometimes create wide repercussions in the society and cause people whose guilt has not been proven to be declared guilty in the eyes of the society. Naturally, this situation overshadows and damages the person's reputation and honor. It is at this point that state power comes into play and makes it possible to carry out legal sanctions and studies in order to protect the relevant rights that the person has and are considered as personal rights. Because freedom of expression and one of its natural consequences, freedom of the press, do not give the right to harm a person's dignity, but reveal the fact that freedom of the press is subject to some limitations. In the study, the conceptual framework of the presumption of innocence, the right not to be labelled as criminal and the right to be forgotten is examined, the current position of the right not to be labelled as criminal in Turkey is investigated, examples of violations of the relevant rights are examined and presented in terms of their positioning. In the process of conducting the research, the literature review method was chosen and the study was carried out.

Key Words: Presumption of Innocence, Right Not To Be Labelled As Criminal, Right To Be Forgotten, Freedom of the Press, Personal Data.

1. GİRİŞ

Suç yargı mecraları tarafından bir diğer ifade ile mahkemeler aracılığı ile kanıtlanana kadar herkesin suçsuz kabul edildiği bir söylem ile temellenen masumiyet karinesi, insan varlığının en önemli ve başat haklarından birini oluşturmaktadır. Çağdaş hukuk sistemlerinde, hukuk disiplininin önemli bir prensibi olarak addedilen masumiyet karinesi, temel bir hak olarak tanınarak, koruma altına alınan bir savunma sistemi olarak tanımlanmaktadır. Ancak masumiyet karinesinin niteliğini, kapsamını, genişliğini, sebep ve sonuçlarını, kişilere sağladığı hak ve özgürlükler ile temellenen olanaklarını ve hukukun başka prensipleri ile olan ilişkisini, salt ilgili tümce ile betimlemenin yetersiz bir tarifleme olacağı da önemli bir gerçekliktir. Söz konusu gerçeklikten hareketle, çalışma ile masumiyet karinesi olgusunun ve lekelenmeme hakkının dar anlamından çıkarılarak, daha geniş bir anlatımının sunulması amaçlanmaktadır.

Masumiyet karinesi, bireysel olarak kendini müdafaa etme yetisinden yoksun olan ve savunma kudretine haiz olmayan veya savunmayan bireylerin kanuni yaptırımlar kapsamında bir savunma mekanizması olarak tariflenmektedir. Ancak, ilgili savun kuvvetli bir tanımlı ihtiva etmesi gerçekliği ile birlikte, masumiyet karinesi kendisini savunma kudretine haiz olmayan bireyler ile birlikte, kendilerini savunma gücüne sahip olan bireyler adına da başat önem arz etmektedir. Zira, kişilerin sahip oldukları savunma hakkı da bireylere şüphesizdir ki hukuki yollar aracılığı ve hakkı olarak tanınmaktadır. Söz konusu savunma hakkının temel dinamiği ise bireyin insan olarak masum olması varsayımı yer almaktadır.

Hukuk doktrinde bir savunma sistemi olarak tariflenen masumiyet karinesi, iyi insan olma, dürüst davranma, görev ve ödevleri ile yükümlülükleri ve borçlarını yerine getirme kabiliyetini haiz olma ve masumiyet sıfatlarını uhdesinde barındıran bir olgu olarak addedilmektedir. Bu sebeple, masumiyet karinesi olgusunun yasal bir savunma sistemini ihtiva ettiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Bu minvalde değerlendirildiğinde masumiyet karinesi olgusunun temel dayanağının insan varlığının özünde masum oluşu doktrine dayandığı tespiti önem arz etmektedir.

Çalışmanın temel sorunsalını oluşturan ve masumiyet karinesi, suçsuzluk karinesi, masumluk karinesi, masumiyet ilkesi ve türevleri başta olmak üzere,

örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok ifade ile isimlendirilmek ile birlikte, insan varlığının temelde masum kabul edilmesi savına dayanmaktadır. Suçlu sayılmama ilkesinin bir tezahürü olma niteliğini haiz olan masumiyet karanesi olgusu, hukuk sistemlerinin ve yasal düzenlemelerin temelinde konumlandırılan bir uygulama olarak addedilmektedir. Suçu bir hükme bağlanarak sabitlenene değin kişinin masum sayılması varsayımına dayanan masumiyet karanesi, kişinin masumiyetinin savunulması varsayımına bağlı olarak temellenerek, geliştirilen bir ilkedir.

Lekelenmeme hakkı ise masumiyet karanesinin doğurduğu en önemli sonuçlardan biri olup, bireylerin onur, itibar, haysiyet ve gururu gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birey olmanın bir gerekliliğinin ifadesi olan varlıklarını yasal yollardan güvence altına almayı hedefleyen başat bir ilkedir. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin yasal bağlamda himaye altına alınmasını mümkün kılan lekelenmeme hakkı olgusu, kovuşturma sürecinin sonuçlanmasına değin bireylerin onur ve itibarının korunması ve gözetilmesi hususunda başat önem arz etmektedir. Bireylerin itibarının korunması hakkı olarak da addedilen lekelenmeme hakkı, özel hayatın gizliliği hakkının elzem bir unsuru ve sonucu olarak tanımlanmaktadır.

Masumiyet karanesinin ihlallerinin önlenmesi amacıyla korunma altına alınması esasına dayalı olarak addedilen lekelenmeme hakkı, kişilere dair suç isnadı teşkil edebilecek olaylarda dahi devletlerin pozitif yükümlülükleri arasında yer edinerek, kişilerin yasal bağlamda himaye altına alınarak, onur ve itibarlarının korunmasını esas alan bir olarak addedilmektedir. Kişilere suç isnadının başlangıcı ile birlikte, soruşturma evresi sürecinde ve kovuşturma işlemlerinin nihayetlendirilmesine değin kişilerin onur ve itibarlarının korunmasını hedefini taşıyan lekelenmeme hakkı, masumiyet karanesinin kişilerin temel bir hakkı olmasının kabulü ile başlayarak, etkin ve güçlü bir yasal korumanın tesisinin mümkün kılınması olarak anlaşılmaktadır.

Masumiyet karanesinin temel bir kişilik hakkı olarak tanınması itibariyle, geliştirilmesi ve yasal süreçler dahilinde yer edinmesi ihtiyacının ortaya çıkması ile birlikte lekelenmeme hakkı, yargı kararlarında ve mevzuatlarda kişilik hakkının önemli bir gerekliliğinin karşılığı olarak yer edinmiştir. Masumiyet karanesi ile

temellenen ve güçlü bir ilkesini oluşturan lekelenmeme hakkı, bilhassa günümüzde gündem oluşturma yetisine sahip ve tartışmalara sebebiyet veren bir olgu olması itibariyle, kavramsal çerçevesi, hukuk disiplini içerisinde yer edinmesi, uygulama güçlükleri, gelişim süreçleri, gerekliliği ve uygulama örnekleri çalışmanın ana sorunsalını oluşturmuştur.

Kişisel hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirilmekte ise de lekelenmeme hakkı bilhassa günümüzde küresel bir mesele olarak ele alınarak, değerlendirilmesi gereken bir yasal hak olarak gündem oluşturmaktadır. Hakların sınırlılıkları ve hak ihlallerinin sebebiyet teşkil edebileceği sorunlar ve çözüm süreçleri ise birçok disiplinin çalışma alanına dahil olacağından dolayı, bütünlük bakış açıları ile değerlendirilmesi ihtiyacı hissedilen lekelenmeme hakkı konusunun irdelenme heyecanı, çalışmanın diğer bir amacını teşkil etmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından da kabul gören itibarın korunması hakkı ile özdeş ve tümleşik bir yapıya sahip olan lekelenmeme hakkının, küresel anlamı ihtiva eden bir yapıya sahip olması ile birlikte, ülkemizdeki gelişim süreci ve uygulama örneklerinin yapısının araştırılması motivasyonu ise yine ayrıca çalışmanın diğer bir hedefini açıklamaktadır. İsmi kötüye çıkması olarak addedilen lekelenme olgusu, bir suç isnadı ile karşılaşan kişilerin, karşılamak durumunda kaldıkları süreç ve işlemler sebebi ile manevi bağlam başta olmak üzere maddi süreçlere uzanan sıkıntılar ile karşılaşması ve zarar görmesi olarak addedilmektedir. Lekelenmeme hakkı da kişilerin ilgili süreçlerde toplum içerisinde itibarının zedelenmemesi adına kişilere tanınan önemli bir hak şeklinde tanımlanmaktadır. İlgili hakkın içeriğinin, kapsamının ve süreçlerinin değerlendirilmesi merakı da çalışmanın bir diğer amacını ifade etmektedir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada; ilk bölümde giriş kısmı ile konuya dair açıklamalar getirildikten sonra iletişim olgusunun kavramsal çerçevesine dair bir açıklama ile başlayan ikinci bölümde kitle iletişimine, kitle iletişim araçlarının yapısına ve kitle iletişim hukukuna dair geniş açıklamalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise kişisel veri, kişisel verilerin nasıl korunacağı, sansür kavramı ve buna yönelik Türkiye ve dünyadan örnekler ile kamuoyunu uzunca bir süre meşgul eden ve “dezenformasyonla mücadele yasası” olarak da bilinen kanuni ifade özgürlüğü, kişi hak ve özgürlükleri ile ifade özgürlüğü kapsamında basın özgürlüğü, masumiyet

karinesi ve dahi çalışmamıza temel olan lekelenememe hakkı kavramları irdelenmiş olup, ilgili kavramların birbirleriyle olan ilişkisine bütünüleşik bir bakış açısı gözetilerek yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise lekelenmeme hakkının ihlal edildiği durumlara örnek teşkil eden ve ölkemizde mevcut olan başat uygulamalar seçilerek ve detayları ile irdelenerek sunulmuştur.

2. KİTLE İLETİŞİM HUKUKUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1.İletişim

Duygu, fikir ve bilgi aktarımı olarak (Zıllıoğlu, 1993: 5) tanımlanan iletişim olgusu, bir bakıma soyut ya da somut bağlamlar fark etmeksizin her türlü verinin ve bilginin paylaşımı olarak da belirtilmektedir. Hem soyut hem de somut anlamlar ihtiva eden iletişim olgusu, sosyal bir varlık olarak addedilen bireyin, doğumundan ölümüne değin gerçekleşen yaşam süreçleri dahilinde, yoğunluğu, sıklığı ve süreçleri bireyden bireye görece farklılık göstermek ile birlikte, yaşamının vazgeçilmez bir gerçeği olarak addedilmektedir. Duyguları ifade etme, fikir edinme, bilgi aktarma, ihtiyaçları karşılama, öğrenme süreçlerini gerçekleştirme başta olmak üzere örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok edimi gerçekleştirmek ve fayda sağlamak adına iletişim olgusu, hemen her yaş popülasyonu adına büyük önem arz etmektedir.

Sosyal bir varlık olarak tanımlanan bireyin, salt olarak yalnız başına yaşamını idame ettirmesinin mümkün olmadığı önemli bir gerçekliktir. Söz konusu ilgili gerçeklik dahilinde, yaşam süreçleri içerisinde her bir bireyin iletişim süreçleri, maddi veya manevi ve soyut veya somut biçimlerde gerçekleşmektedir. Her bir bireyin doğum anı ile başlayan iletişim süreci dünya üzerinde varlık gösterdiği zaman dilimleri içerisinde mutlak suretle devam etmekte, yaşamının nihayete ermesine değin sonlanmamaktadır. Her bir bireyin yaşam süreçlerinin farklı olması gerçeğinden hareketle, her bir bireyin aynı şekilde iletişim süreçleri de farklılık göstermektedir. İlgili farklılıkların varlığının genel kabulü ile birlikte, iletişim olgusunun insan varlığı adına elzem bir unsur olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Bireylerin iletişim biçimleri de aynı şekilde bireyden bireye göre farklılık göstermektedir. Zira insanların birbiriyle olan iletişimi sadece sözlü veya yazılı değil, örneğin jest ve mimiklerle de olabilmektedir. Bu sebeple, iletişim kavramının geniş anlamları ihtiva ettiğini de ifade etmek gereklidir. Sosyal bir varlık olmasının doğal bir sonucu olarak bir gereklilik ve ihtiyaç halinin de tezahürü niteliğini haiz olan iletişim olgusu, farklı biçimlerde gerçekleşmekle birlikte, aynı zamanda bireylerin ve dahi toplumların doğal bir ihtiyacı olma niteliğini de taşımaktadır. İletişim olgusundan ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığı insan varlığının, iletişim süreçlerini bir

fizyolojik, biyolojik ve psikolojik ve türevleri ihtiyaçlarından ayrı görmek, yanlış düşünelere sevk edilmesine sebebiyet verecektir.

Bir grup, toplum, ulus ve türevleri yapılar içerisinde varlık gösteren bireylerin yaşamlarının sürdürülebilirliği adına başat önem arz eden iletişim olgusu, başka insanlar ile ilişki kurmalarının en temel aracı olma özelliğini taşımaktadır. Zira, biyolojik, psikolojik, fizyolojik bağlamlar başta olmak üzere, birçok ihtiyaca sahip olan bireyin, yalnız bir yaşam sürdürme kabiliyetinden yoksun olduğu önemli bir gerçekliğin ifadesini oluşturmaktadır. Bu sebeple, bir grup veya toplumun ya da bir ulusun bir parçası olarak addedilen bireyin, aidiyet taşıdığı veya varlık gösterdiği topluluk içerisinde temel ihtiyaçlarını karşılamak adına iletişim kurma edimini göstermesi bir zorunluluğun ifadesini gözler önüne sermektedir.

Temel ihtiyaçlarını gidermek, gereksinimlerini temin etmek, öğrenme edimini gerçekleştirmek, bilgi almak ve gerekli durumlarda bilgi verebilmek veya kendini ifade edebilmek, haberleşebilmek gibi yaşamın doğal akışı içerisinde gerçekleştirilen tutum ve davranışların sergilenmesinde en önemli rolü sağlayan iletişim olgusu, yalnız bir yaşam sürmenin güç olduğu bireylerin yaşantılarında aynı zamanda da doğal bir zorunluluğun da ifadesini oluşturmaktadır. Zira iletişim olgusu, bireyleri diğer birey, grup, topluluk ve toplumlar ile ilişki kurulmasını mümkün kılan bir ihtiyaçtır. İletişim olgusunun söz konusu olan bu zaruriyeti, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerin karşılanmasında ve ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bireylerin bir topluluk veya toplum içerisinde varlık göstermeleri ile birlikte oluşan düşünce, bilgi, birikim, deneyim (tecrübe), haber, fikir, tutum, davranış, düşünce ve türevlerinin ortak bir anlam inşa edilmesi yolu ile semboller oluşturulması ve oluşturulan söz konusu bu semboller aracılığı ile alınması, alımlanması ve aynı zamanda da paylaşılması, verilmesi ve iletilmesi olarak addedilen iletişim olgusu, insan varlığının birbirleri ile ilişki kurmasını sağlayan ve insanoğlunun vazgeçilmez bir gereksinimi olma niteliğini taşıyan hayati etmendir.

Ancak, iletişim olgusunu salt olarak insan varlığı bağlamında düşünmek ve tahayyül etmek de doğru bir tanımlama olmayacaktır. Zira iletişim olgusu, başta insan varlığı olmak üzere, insan varlığından farklı biçimlerde, süreçlerde ve yapılarda

gerçekleştiriyor olsa da tüm canlılar arasında hayatın idame ettirilmesi ve yaşamsal unsurların sürekliliğinin sağlanması adına önem taşıyan bir olgudur. Bu sebeple, iletişim olgusunu salt insanoğlu üzerine konumlandırmak, iletişim olgusunu dar kalıplar içerisinde hapsetmek anlamına gelmek ile birlikte, anlamını da sığ bir bakış açısı ile değerlendirmek anlamına gelecektir. Bir mesaj alış verişi üzerine temellenen iletişim olgusu, aynı zamanda bir bildirim sürecini de uhdesinde barındırarak, karşılıklılık esasına dayanmaktadır.

İletişim denilen kavram, insanların karşılıklı olarak çevrelerinde var olan cisimler, olaylar ve olgulara dair değişim ve evrim hakkında haber ve bilgi veren, bunlar hakkındaki problemlere karşı aynı doğrultudaki tecrübelerinden kaynaklanan, öğrenme ve bilgi edinme ihtiyacını barındıran, aynı hissiyatı taşıyarak, söz konusu ilgili hissiyatları, ihtiyaçları ve motivasyonları karşılıklı olarak yazılı, sözlü ya da sözsüz veya başka bir yolla dile getiren kişilerin meydana getirdiği tutum, his, yargı veya fikir bildirimleri olarak ifade edilmektedir (Oskay, 1992: 15). Bu yönü ile iletişim olgusunun karşılıklı olarak gerçekleştirilen bir alışveriş süreci olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Ülkemizde dil alanının otorite kurumu olarak kabul edilen Türk Dil Kurumu (TDK) ise iletişim olgusunun tanımını “duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme” ve “telefon, telgraf televizyon, radyo gibi aygıtlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme” olarak ifade etmektedir (TDK, 1983: 578). İlgili tanım, literatürde iletişim olgusunun başat tanımı olarak addedilmektedir. Ayrıca, iletişim olgusunun daha geniş kapsamda değerlendirilmesini mümkün kılan ilgili tanım, iletişim disiplininin de temellerinin çok yönlü ve bütünlük bir yapı içerisinde konumlandırılmasını da mümkün kılmaktadır.

İletişim olgusunun açıklanmasında önem arz eden bir diğer tanımlama ise; bulundukları ortamda, olay, olgu veya nesnelere dair değişim, gelişim ve verileri birbirine haber eden kişilerden meydana gelen topluluk ya da toplulukların hayatı dâhilinde şekil alan her türlü fikir, hissiyat ve davranış ile etkileşimlere iletişim adı verilmektedir (Özçağlayan, 1998: 32). şeklindedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde, iletişim olgusunun çok boyutlu bir bakış açısı ile değerlendirildiğini ve irdelendiğini

ifade etmek yerinde olacaktır. Zira iletişim olgusunu dar bir bakış açısı ile değerlendirmek, iletişim alanının uhdesinde barındırdığı unsurları göz ardı etmek anlamına gelecektir.

İletişim kavramının Avrupa dillerindeki karşılığı olan “Communication” kelimesi etimolojik olarak, Latince bir kavram olan “Communis”ten ileri gelmektedir. Communication kelimesinin kökenini oluşturan Communis Latince dilinde ortak manasına gelmekte olup, bir ilişki sürecine ve karşılıklı yapısına da işaret etmektedir. Bugün dünyanın birçok ülkesinde “Communication” kelimesinin karşılığının “iletişim” kavramı ile özdeşleştirildiği ve bütünleştirildiği bilinmektedir. İlgili kavramın manası da “kişilere ya da objelere dair kolektif olarak yapılan” şeklinde ifade edilen tümce olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte tam da bu bağlamda iletişim olgusu, yalnızca olay ya da olgu aktarımı değil, sosyolojik ve dahi psikolojik niteliği haiz olan bir etkileşim olarak da ifade edilmektedir. Çünkü bireyler arasında olduğu gibi, grup, topluluk ve toplumlar arasında da bir iletişim yapısından ve sürecinden söz etmek mümkündür (Zıllıoğlu, 2007: 22). Bu yönü ile iletişim olgusu, bilgiyi öğrenen, haberi alan, düşünceyi edinen ve hissiyatı karşılayan bireylerin, bir mesaj üzerinden bir ilişki tesis etmelerini ifade etmektedir.

İletişim salt olarak en az iki insanın karşılıklı olarak muhabbet etmesi ve bu muhabbeti çeşitli yollardan geliştirmesi olarak tanımlanamaz. Zira söz konusu ilgili tanım dar bir bakış açısını kapsamakla birlikte, sadece iletişime bir başlangıç olarak kabul edilebilmektedir. İnsanoğlu; gözünü dünyaya açtığı ilk dakikalardan itibaren hem tabiatı tanımak ve tabiata ayak uydurmak hem de tabiatla olan bu iletişime belirli bir anlam katabilmek adına çevresindeki insanlarla karşılıklı ve kolektif olarak veri alışverişi yapmak zorunda kalmışlardır. Bir olgu olarak addedilen ve bir sürecin ifadesini teşkil eden iletişim kavramı, ancak bu yolla değerli olabilmektedir (Güngör, 2011: 36). Ve dahi ancak bu yolla bireyler arasındaki ihtiyacı hissedilen ve sürdürülebilir ilişkinin tesisi sağlanabilmektedir.

Ancak, farklı bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, kişinin yalnızca iç dünyasıyla iletişim halinde olması durumunda ise bireyin akıl sağlığı açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu da bilinen bir gerçektir. Ayrıca, sosyal bir varlık olarak

tanımlanan insan varlığının da doğasına aykırılık teşkil etmekte olup, sağlıklı bir iletişim sürecinin tesis edilememesini de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple bir iletişim sürecinin varlığından bahsedebilmek adına en az iki tarafın varlığına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmek yerinde ve gerekli olacaktır. Zira, tek bir yan ile gerçekleştirilen iletişim olgusunun sağlıklı bir süreç ile ifade edilmesi mümkün değildir.

İnsanların akla gelebilecek her durumda ve her ortamda, her bir farklı coğrafyada ve her zaman diliminde, iletişime geçme ihtimalleri, durumları ve zorunlulukları bulunmaktadır. Kişilerin birbirleriyle iletişime geçme özelliği ve kabiliyetleri ile gündelik hayatın tüm kademeleri ve ortamlarında bulunan öteki kişileri etkileri altına aldıkları ya da öteki kişilerin de etkilerinde kaldıkları ve bu şekilde ete kemiğe bürünmüş bir canlı olmanın ötesinde, içtimai bir canlı olarak kendilerini gerçekleştirmekte olduklarını ifade etmek yerinde olacaktır.

Bu bağlamda sosyal hayatın dâhilinde bulunan insanın öz benliğini daha net bir şekilde tanıyıp çevresinde bulunan öteki insanlarla uyum içerisinde iletişime geçme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Böylece etkileşimin olduğu tüm ortamlarda iletişimin de var olduğu söylenebilir (Oskay, 1982: 310). Zira etkileşim ile iletişim durum ve kavramlarının birbirlerine koşut bir düzlemde gerçekleştiğini ifade etmek gereklidir. Birinin varlığının diğerinin zeminini oluşturduğu iletişim ve etkileşim olgu ve tutumları birbirlerini tamamlayan ve bütünleşik bir yapının da ifadesini oluşturmaktadır.

Sosyal bir varlık olması sebebiyle insanın olduğu her ortamda iletişim kavramından ve ilişkisinden ve dahi birbirlerinden farklı iletişim süreçlerinden söz etmek mümkündür. İletişim kurma yöntemleri ve araçları farklılık gösterse de “iletişim” hep var olagelen bir olgu olarak birey ve toplumların yaşamlarında varlık göstermiştir. Çünkü insanın kendi hayatına değer katabilmesi ve yaşamını anlamlandırabilmesi adına iletişime her dönemde de ihtiyaç duymuştur. Zira iletişim kurmanın temel gayelerinden biri de kolektivite yaratmaktır. Yani iletişimin tarihi ile insanlığın tarihi eş zamanlı başlamıştır (Işık 2012:9). İnsan varlığı ile özdeş bir kavram olan iletişim, insanlık tarihine koşut bir tarihi geçmiş ile tanımlanmaktadır. Bu sebeple iletişim olgusunun, insanoğlunun varlık gösterdiği ilk dönemlere değin uzandığını ve

günümüze değin öneminin artarak devam ettiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Bu yönü ile iletişim olgusunun geniş anlamlar ihtiva ettiğini ve tek bir bakış açısı ile tanımlanmasının mümkün olmadığını da ifade etmek yerinde olacaktır.

2.2.Kitle İletişimi

İletişim; ilk etapta, yani basit anlamda bile teknolojinin ortaya çıkmadığı dönemlerde, sadece yüz yüze yapılıyorken, gelişen teknolojiyle beraber oldukça geniş alanlara yayılmaya başlamış ve birey ve toplumların yaşamlarını değişime ve dönüşüme uğratmış önemli bir olgudur. İletişim, ulaşım, altyapı ve teknoloji imkanlarının gelişimi ile birlikte kapsamı ve uhdesinde barındırdığı öğeler genişleyerek ve çeşitlenerek, daha karmaşık yapılara bürünmüştür. Üzerine katılan her teknolojik gelişme ve faaliyet, iletişim kavramının genişleyip yayılmasına ve aynı şekilde yoğun bir biçimde kullanıma erişilmesinde birer adım daha katkıda bulunmuştur.

Kâğıdın icadıyla başlayan birçok teknolojik faaliyet, kişiye; radyo, televizyon, uydu ve internet gibi daha birçok teknolojik olanakla günümüzde dünyanın öte ucundaki bir bireye ulaşma, yani onunla iletişime geçmeye imkân vermektedir. Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda yaşamlarını idame ettiren ve birbirlerinin varlıklarından dahi haberdar olamayan birey ve toplulukların birbirleri ile etkileşim süreçlerine müdahil olmalarını mümkün kılan kitle iletişimi, yoğun ve karmaşık yapıları arz eden, bütünleşik iletişim süreçlerinden oluşmaktadır. Söz konusu ilgili imkanların varlığı ile birlikte, günümüzün mevcut şartlarında ve günün olağan akışı içerisinde insanlığın kullanımına sunulan aygıtlara “kitle iletişimi”, bu araçlara da “kitle iletişim araçları” denilmektedir.

Belirli bir mesaj ya da mesajların, muhtelif iletişim kaynakları vasıtasıyla, sadece bir şahsa değil de bir kitleye iletilmesi durumuna “kitle iletişimi” adı verilmektedir. Bu yönü ile kitle iletişimi olgusu, kişilerarası iletişim olgusundan kapsama alanı dahilinde yer alan bireylerin yoğunluğu bakımından farklılıklar ihtiva etmektedir. Bu sebeple kitle iletişiminin, genellikle egemen gücün politik, içtimai ya da iktisadi görüşlerinin kitleye aktarılması şeklinde vuku bulduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zira kitle iletişimi, adıyla doğru orantılı olarak şahıslara yönelik

olmaktan ziyade, kitlelere yani yığınlara yönelik gerçekleştirilen bir iletişim olgusudur.

Söz konusu bu yönü ile de kitle iletişimi daha yoğun, daha karmaşık, daha bütünleşik ve daha kompleks iletişim süreçlerinin bütünü oluşturmaktadır. Zira, kitle iletişiminin hedefinde yatan asıl amaç ve uhdesinde barınan temel argüman, birden fazla bireye hitap etme motivasyonudur. Birden fazla bireye, daha kısa süre içerisinde, daha hızlı bir biçimde, daha sık aralıklar ile ve daha yoğun bir şekilde ulaşma amaç ve motivasyonunu taşıyan kitle iletişimi olgusu, varlık gösterdiği ilk dönemlerden günümüze değin artarak devam eden bir şekilde diğer bir anlatımla yükselen bir ivmeyi göstermektedir. Bilhassa günümüzde gündem oluşturma kabiliyetine sahip olan kitle iletişimi bir olgu, süreç ve yapı olmanın ötesinde birey ve toplumların yaşamlarının merkezine yerleşmiş veya yerleştirilmiş önemli bir argüman olarak yerini almaktadır.

Literatür içerisinde iletişim olgusu ile ilgili hatırı sayılır çalışmaların, 1900'li yıllarda vücut bulmuşsa da kavramla ilgili ilk çalışmaların Antik Yunan ve Roma devrine tekabül ettiğini de ifade etmek yararlı olacaktır. Kitle iletişiminin ise başlangıç etkileri eskiye dayanmakla birlikte, neticelenmesi ise çok daha sonraki yıllara işaret etmektedir. Kitle iletişimi ile ilgili akademik anlamdaki çalışmalar Birinci Cihan Harbi devam ederken etki-tepki modelleri ile başlangıcını vermiştir. İlgili başlangıcın varlığı kabul edilmekle birlikte, gelişim sürecinin ise bilhassa 1960'lı yıllara denk gelen davranışçı psikolojinin hükmünü ilan ettiği senelere kadar devam ettiğini ifade etmek mümkündür (Uysal, 1996:123). Aynı zamanda ilgili yıllar, kitle iletişim olgusunun temellerinin sağlam kuram ve araştırmalara dayandırıldığı yıllar olarak addedilmektedir.

İletişim kavramı ile kitle iletişimi kavramı arasında birçok farklılıkların ve değişim gösteren yapıların var olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Misal olarak, iletişim kişiler arasında oluşan iletişim ve iletişim araçlarıyla meydana gelirken; kitle iletişimi, geniş kitleler arasında meydana gelmektedir. Aynı zamanda iletişim süreci daha belirgin, net ve öznel (spesifik) bir boyuta işaret ederken kitle iletişimi ise daha yoğun ve karmaşık bir iletişim sürecinin varlığına işaret etmektedir. Sayılan ilgili farklılıklar ile birlikte iletişim olgusunun süre ve süreç bağlamında da kitle

iletişiminden farklılıklar arz ettiğini ifade etmek yararlı olacaktır. Zira iletişim olgusu ilişki kurulan kişi sayısı ile bağlantılı olarak belirli zaman dilimini ihtiva etmek ile birlikte, kitle iletişiminde hız kavramı ön plana çıkmakta olup daha karmaşık süreçlerin yaşanmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu sebeple, kitle iletişimin etki alanının, iletişimin etki alanına nazaran çok daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde iletişim olgusunda etkileşim iğerisine müdahil olan bireylerin sayısının niceliği ile kitle iletişim süreçlerine dahil olan kişilerin sayılarında da farklılıklar söz konusu olmaktadır. Zira kitle iletişiminde yığınların varlığı söz konusudur. Yığınlar kavramı ise kümülatif bir yapıyı ihtiva etmekle birlikte, sayılarının net olarak ölçölme imkanının olmadığı bireyler ve toplulukların varlığına gönderme yapılmaktadır. Yani bir kişi, herhangi bir başka kişi ile etkileşim sağlarken veya sohbet ederken; sadece etkileşim iğerisine girdiği ve sohbet ettiği salt ilgili kişiyi etkileyebilmektedir.

Ancak aynı kişinin, geleneksel medya olarak addedilen kitle iletişim araçları vasıtası ile veya sosyal medya olarak addedilen internet üzerinden yeni medya alanları gibi kitle iletişim araçlarından birini kullanarak çok daha geniş kitlelere sesini duyurması pekâlâ mümkündür (Işık, 2002, s. 14). Bu minvalde değerlendirildiğinde, kitle iletişim araçlarının büyük, geniş ve önemli bir güce sahip olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. İlgili gücün varlığı ile temellenen kitle iletişimin bu sebeple daha yoğun bir biçimde kullanıma sahip olduğunu ve sağladığı yararlar ile sundukları imkanlar sebebiyle, bilhassa günümüzde çağcıl toplumlar tarafından daha fazla sayıda ve çeşitlilikte tercih edildiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Kitle iletişimi; en genel tabiri ve en yaygın tanımı ile mesajın (iletinin) ya da mesajların (ileti dizininin) kitlelere iletilme (ulaştırılma) süreci olarak addedilmektedir. Bu noktada kitle iletişiminin, iletişim olgusundan temel farkı, kaynağın bir şahıs yerine örgüt olmasıdır. Yani kitle iletişimi, bireysel yapılan bir eylem değildir. Bu yönü ile kitle iletişiminin, kitlesel niteliğe haiz bir olgu olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu sebeple, kitle iletişiminin, mutlaka kurumsal bir yapıyı haiz olması gerekmektedir (Işık 2012:20). Tekil nitelikte bir etkileşim sürecinden çoklu bir iletişim ve etkileşim sürecine dönüşen kitle iletişimi, bireysel

yapıdan sıyrılarak, yığınlara ulaşabilme ve erişebilme motivasyonu ile temellenen bir tanıma kavuşmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde iletişim, ulaşım, alt yapı ve teknolojik imkanların gelişimine koşut bir yapıda gelişim gösteren toplumsal yapıların varlıklarının kabulü ile birlikte, iletişim olgusunun ve süreçlerinin de gelişimler gerçekleştirdiğini ve birtakım dönüşümlere uğradığını ifade etmek gereklidir. Bilhassa küreselleşme (globalleşme) sürecinin nerede ise tamamlandığı günümüzde, çağcıl toplumların öznel iletişimden (kişilerarası iletişim) ziyade kitlelere seslenebilme güdüsü ve yığınlara ulaşabilme motivasyonu giderek artan bir ivme kazanmaktadır. Bu minvalde değerlendirildiğinde, ilgili motivasyonun varlığı da göz önüne alındığında, bireysellikten arınarak kitlesel boyuta evrilen iletişim olgusu da toplumsal boyutlara erişim sağlamaktadır.

Toplumsal gelişim doktrini dahilinde değerlendirildiğinde, toplumları ve ulusları ilgilendiren iletilerin (mesajların) bireylere yönelik öznel bir iletişim sürecinden sıyrılarak, belirli veya belirsiz olarak addedilen kitlelere yönelik bir biçimde kurgulanması kitle iletişimi sürecinin de kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Aynı zamanda da bir kitle haberleşmesi veya ileti alışverişi anlamını ihtiva eden kitle iletişimi yine iletişim olgusunda olduğu gibi bir karşılıklılık esasına dayanmakta olup, kitleleri yönlendirme, etkileme, motive etme ve manipüle etme hedef ve amaçlarını da uhdesinde barındırmaktadır. Kitleler üzerinde hakim kanaati oluşturma noktasında da önem arz eden kitle iletişimi bilhassa yönetim erklerinin merceğinde yer alan ve sürekli olarak kontrol ve takip edilen bir olgu olma özelliğini ve niteliğini taşımaktadır.

En geniş tarifi ile niceliksel ve niteliksel bağlamda tanımlanmasında güçlük yaşanan ve sınırlandırılması mümkün olamayan kitle kavramı ile kast edilenin niceliksel anlamda çokluğa ve niteliksel bağlamda da belirsizliğe işaret ettiği de bir gerçektir. İlgili gerçekliğin varlığının kabulü ile birlikte, kitle kavramının temelde endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıktığını da ifade etmek gereklidir. Kimi kesimler tarafından romantik anlatımlara konu olan öte yandan da kimi kesimler bakımından da tehlikeli görülen ve ihtiyatla yaklaşılan kitle kavramı, insan yoğunluğunu ve

kümelerini betimlemekte olup, topluluk kavramına koşut bir kullanımı da uhdesinde barındırmaktadır.

Kitle iletişimi, bir terim olarak ilk defa 1940'lı senelerde ABD'li siyaset bilimci Harold Lasswell tarafından dile getirilmiş olup, yine Laswell tarafından literatüre kazandırılan bir kavramın ifadesini oluşturmaktadır. Lasswell, ilgili terimi siyasi karar alma mekanizmasının kendi fikirlerini topluma empoze etme ve benimsetme amacıyla kullandığı, gelişen teknolojik medya öğelerinin önemini vurgulamak adına kullanmış (Mutlu, 1994:171) ve analizlerini gerçekleştirmiştir. Neredeyse tüm dünya üzerinde varlık gösteren her bir coğrafyada, halk desteğinin temin edilmesi ve dolayısıyla gücü elinde tutmak isteyen tüm politik oluşumların, her türlü kitle iletişim aracına ihtiyaç duyduğu bilinen bir gerçek olmuştur. Zira kitle iletişiminin gerçekleştirilmesi adına doğaldır ki araçların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünceden hareketle, kitle iletişimini mümkün kılan medyanın, günümüz toplumlarında hatırı sayılır ve elzem bir güç olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Tarihçesinin Antik Yunan'a ve Eflatun'a değin dayandırılmasının mümkün olduğu kitle kavramı her ne kadar yığın, kalabalık, çokluk ve türevleri başta olmak üzere örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu niceliksel sıfatların varlığı ile anlatımı ön plana çıkıyor olsa da kitle kavramı, nitelik bağlamında da önemli detayları ve unsurları uhdesinde barındırmaktadır. Zira, nicelik olarak kalabalıklara işaret eden kitle kavramı, nitelik bağlamında da ilgili kalabalığın yönlendirilmesi ve etkilenmesi motivasyonu üzerine tesis edilmektedir. Bu yönü ile kitle kavramı, birçok sosyal bilim disiplininin inceleme alanı altında konumlandırılan kavramlar gibi 1789 tarihli Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan bir kavram olarak literatürde yer edinmiştir.

Pek çok kavramın da olduğu gibi varlığını Fransız İhtilali ile hissettiren kitle kavramı, şüpheşizdir ki bir iletişim süreci ve yapısı ile tamamlanarak, anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. İletişim olgusu ile anlamlandırılan kitle iletişimi olgusu, farklı bakış açıları ile değerlendirildiğinde, birbirlerinden farklı tanımlamalar ile karşılık bulabilmekle birlikte, kitle iletişim araçlarının varlıkları ile işlerlik kazanan bir olgudur. Kitle iletişim araçlarının varlığı ile kitlelere ulaşabilme yetisini kazanan kitle

iletişimi doğaldır ki kapsamlı ve çok boyutlu iletişim süreçlerini de uhdesinde barındırmaktadır.

2.3.Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları, sosyal bir varlık olan bireyin toplumun bir parçası olma hasebiyle sosyal yaşamında ve aynı zamanda da birlikte yaşam pratiklerinin etüt edildiği toplumsal hayatta aktif ve etkin bir role sahiptir. Bu minvalde değerlendirildiğinde bireyselden toplumsal bağlama erişim sağlayan günün olağan akışı içerisinde cereyan eden toplumsal yaşam içerisinde kitle iletişim araçlarının hem bireysel manada hem de toplumsal anlamda önemli bir konumda yer aldığını ifade etmek yerinde olacaktır. İletişim olgusunun ve süreçlerinin boyutunu, kapsamını, sürecini, süresini, niteliğini ve niceliğini değişimlere uğratan kitle iletişim ihtiyacının en önemli taşıyıcısı olarak addedilen kitle iletişim araçları, iletişim süreçlerinin dönüşüme uğramasına da sebebiyet vererek, aynı zamanda birey ve toplumların da yaşamlarında değişimlerin etkin bir aktörü olarak addedilmektedir.

Sahip olduğu konum itibariyle kitle iletişim araçları, söz konusu rol elzem olmakla beraber, o günün mevcut şartlarındaki siyasi ve kültürel konuları da tespit etmesi bakımından önem arz etmektedir. Çünkü günlük hayatta toplumu ilgilendiren her türlü olay ve olgu, medya organları tarafından tayin edilmektedir (Kaplan, 1991:1). Hatta öyle ki, bireyin ne yediğine, ne giydiğine, ne dinlediğine, ne izlediğine, ne okuduğuna, ne seçtiğine, ne beğendiğine ve siyasi tercihinine değin örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu, kısacası hayatın doğal akışı içerisinde yaptığı, ettiği veya karar verdiği neredeyse her tercihe, her beğeniye ve her isteğe kitle iletişim araçları yön vermektedir. Ve dahi yön vermek ile birlikte, birey ve toplumları manipüle etme başarısı da göz önünde bulundurulduğunda etkin bir güce sahip olduğu da ortaya çıkan kitle iletişim araçları, günümüzün çağcıl toplumlarının vazgeçilmez bir tercihi olma özelliğini taşımaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde oldukça uzun bir süredir iletişim ihtiyacını ve süreçlerini yüz yüze olarak gideren ve gerçekleştiren insanoğlu, günümüzde söz konusu bu iletişim şeklini varlık gösterdiği dönemlerden günümüze değin, devam ettirmekle birlikte, birtakım değişimleri de yaşamlarında alımlamak durumunda kalmışlardır. Zira insanoğlu, günlük yaşamında ve her an olmak üzere, yüz

yüze iletişime ihtiyaç duymaktadır. Ancak mütemadiyen gelişen teknoloji, yeni iletişim şekillerini de doğurmuş ve beraberinde getirmiştir. Yazının icadından mektuba, mektuptan telgrafa, telgraftan telefona, telefondan internete veya radyodan televizyona, televizyondan uyduya kadar evrilen uzun soluklu bu gelişim ve değişim süreci, insanoğlunun iletişim sürecini hem hızlandırmış hem süreleri kısaltmış hem de daha geniş çevrelere ulaşabilmesine vesile olmuş, yani iletişim olgusu kitlesel bir hale gelmiştir (Yaylagül, 2006:12). Kitlesel bir hale dönüşüm ile birlikte kapsamının da yoğunluk kazandığı kitle iletişim olgusu, bilhassa günümüz çağcıl toplumları bağlamında değerlendirildiğinde, insan yaşamının da vazgeçilmez bir unsuru olma konumuna da erişim sağlamıştır.

Kitlesel hale gelen iletişim olgusu, bahsi geçen radyo, televizyon, internet gibi iletişim argümanlarının varlığı ile kendi araçlarını, kapsamını, içeriğini ve kapsama alanlarını da çeşitlendirerek ve geliştirerek, beraberinde getirmiştir. Söz konusu ilgili araçların yönetimini elinde tutan yönetim erkleri ve iktidar seçkinleri, mutlak suretle ilgili araçları kendi menfaatleri ve emelleri doğrultusunda kullanmıştır. Toplumun her bir bireyi, bu araçlardan eşit oranlarda faydalanmamışlardır (Yaylagül, 2006:13). Her bir birey farklı süreler, yoğunluklar ve süreçler dahilinde, kitle iletişim araçlarını deneyimleyerek, farklı biçimlerde tecrübe etmişlerdir. Yönetim erkleri ve iktidar seçkinleri tarafından birey ve toplumları manipüle etme motivasyonu ile birey ve toplumları yönlendirme konusunda aracı olarak kullandıkları kitle iletişim araçları, tarihin hemen her döneminde ayrıca birer ideolojik aygıt olma özelliğini de taşımışlardır.

Bu minvalde değerlendirildiğinde, önemli bazı kitle iletişim araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

Geleneksel medya olarak addedilen;

- Radyo
- Televizyon
- Sinema
- Gazete
- Dergi
- Kitap ve,

Yeni medya olarak tanımlanan;

- İnternet ve internet tabanlı erişimi mümkün kılan sosyal medya araçları,

kitle iletişiminin ana taşıyıcılarını oluşturmakta ve aracı olma misyonunu üstlenmektedirler.

Kitle iletişim araçlarının niteliği, kapsamı, kullanım oranları ve alanları, etki düzeyleri gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok detayın varlığı ile birlikte, birey ve toplumları etkileme gücü ve manipüle etme yeteneği bakımından sürekli olarak sorgulanan kitle iletişim araçları, geçmişten günümüze değin uzanan uzun bir süreçte mutlak suretle gündem oluşturma becerisini göstererek, tartışmaların merkezinde yer alabilmeyi başaramıştır. Sayılan tüm söz konusu ilgili kitle iletişim araçlarının içerisinde, diğerlerine nazaran daha fazla tercih edilenlerin ise radyo, televizyon ve internet olduğunu da ifade etmek gereklidir.

Ancak kitle iletişim araçlarının artık sadece dünyayı değil, evreni de kapsayacak şekilde globalleşen bir zaman diliminde olmamız sebebiyle yalnızca “eğlence ve bilgi verme kaygısı” taşıdığını ifade etmek yetersiz olacaktır. Çünkü kitle iletişim araçlarını elinde tutan, yöneten ve yönlendiren, güç ya da erklerin “para kazanma kaygısı” da bulunmaktadır. Hatta söz konusu güç ya da erkler için “para kazanma kaygısı”, eğlence ve bilgi verme kaygısının çok önüne geçmiştir (Filiz, 2020:473). Birey ve toplumların boş zaman aktivitesi olma özelliği ile de ön plana çıkan kitle iletişim araçları, günümüzün çağcıl toplumlarının ve bireylerinin yaşamlarının merkezine oturmuşlardır.

Ancak kitle iletişim araçlarının kendiliğinden kullanılan araçlar olarak algılanması, oldukça sığ bir görüşe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum da adeta teknolojik olarak kendinden var olduğu anlamına çıkar ki, mantıken hiçbir kalıba sığmaz. Zira bu ağaçlar, bireylerin ve bireylerin oluşturduğu toplumun içtimai etkileşimin tabii neticesidir. Bilhassa sinema, televizyon ve internet kapitalist içtimai etkileşimlerin mahsulüdür (Williams, 1974:5). Bu düşünceden hareketle, birlikte yaşam kültürünü benimseyerek yaşamlarını ortak bir paydada birleştiren ve asgari müştereklerde buluşma becerisini sağlayarak, yaşamlarını idame ettiren birey ve toplumların, kitle iletişim araçlarından istifade etmeleri de günün olağan akışı içerisinde gayet tabi bir durumu da gözler önüne sermektedir.

Birey ve toplumların günlük yaşam pratikleri içerisinde ortaya çıkan sorunlarının çözümü noktasında da etkin rol oynayan kitle iletişim araçları her hangi bir zaman mevhumu olmadan kullanım kolaylığı sağlaması bakımından da bireyler ve toplumlar yani kitleler tarafından yoğun bir biçimde tercih edilen araçlar haline gelerek, bir bağımlılık yaratma noktasına da erişmişlerdir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla alımladıklarını günlük yaşam deneyimlerine uyarlayan kitleler, kitle iletişim araçlarının sunduğu iletiler doğrultusunda yaşamlarını şekillendirmektedirler. Yine kitle iletişim araçları ile öğrendikleri, bilgi aldıkları ve düşünce yapılarını biçimlendirdikleri kitleler, zevklerini, ihtiyaçlarını, beğenilerini, isteklerini, tercihlerini aynı şekilde kitle iletişim araçları vasıtası ile tesis etmekte ve şekillendirmektedirler.

İster liberal isterse de gelenekçi yapıya sahip eleştirel düşünürlerin ortak bir kanıya vardıkları görüşleri mevcuttur. Söz konusu ilgili kanı da kitle iletişim araçlarının hem kişiye hem de topluma dönük etkilerinin olmasıdır. Ki ilgili etkilerin de derin etkilere sahip olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Her ne kadar bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz birçok yanı olsa da olumsuz yanlarının, olumlu yanlara göre daha belirgin olduğu bilinen bir gerçekliği oluşturmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçları, sosyalleşme süreçlerini sekteye uğratmış ve insanların birbirleriyle olan görüş alışverişi edimlerini gerçekleştirebilmelerini de derin bir biçimde olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu olumsuz etki noktasında ise en büyük payın, televizyon aracına ait (Savaş, 2004:5). olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zira, bilhassa günümüzde kitle iletişim araçları, gerçekten de yer kavramını ortadan kaldırmış, barındırdığı teknoloji sayesinde bilgiye ulaşmak isteyen herkese, ulaşabilir hale gelmiştir.

Tüm bu sebeplerin varlığı itibarıyla günümüzde insanoğlu, bu yapı içerisinde daha çok beklenti içerine girmiş ve dolayısıyla da kitle iletişim araçları daha çok kişiye ve hemen hemen toplumun her bir kesimini oluşturan her yaş popülasyonuna dokunmuştur. Söz konusu ilgili iletişim ve etkileşim sayesinde de hem içtimai hem de politik gelişmeler birbirlerini takip etmiştir. Böylece insanlar arasında sosyalleşme, bütünleşme ve bilgi akışı da hız kazanmıştır. Doğaldır ki, bilgi toplumu kavramının ayak izleri de görünmeye ve etkileri de hissedilmeye başlamıştır. Aynı zamanda kitle iletişim araçları, birer “kültür nakledicisi” veya kültür aktarıcısı ya da kültür taşıyıcısı

olarak da kabul görmeye başlamıştır (Kocadaş, 2004:131). Örneğin; kitle iletişim araçları sayesinde bir Japon köyündeki cenaze törenine, bir İtalyan sahil kasabasındaki düğün merasimine, bir Afrika kabilesinin bayram kutlamalarına ya da Meksika yemeklerindeki baharatların kullanılmasına ait kültürel öğelere, dünyanın herhangi bir köşesindeki birey ve toplumların ulaşması ve sunulanlara koşut olarak bilgi edinmeleri mümkün hale gelmiştir.

Kişilerin hem kendi çevre, yöre ve kendileri ile bir şekilde bağlantılı olan kişi ya da gruplar hem de uzaktaki çevreler, kişiler ya da gruplar hakkında bilgi edinmelerini ve fikir sahibi olmalarını kitle iletişim araçları etkin bir biçimde sağlamaktadır. Özellikle gelişen teknoloji ile beraber söz konusu ilgili araçlar, haberleşme denilen bir ağ sayesinde insanları birbirlerine daha da yakınlaştırmaktadır. Üzerine eklenen her bir teknolojik gelişme, birey ve toplumların birbiriyle olan bu iletişim ağının etki alanını yani kitle iletişimini de genişletmiştir. Kitle iletişimi, geleneksel iletişime nazaran bireylere günlük yaşam rutinleri dahilinde daha fazla zaman kazandırmakta ve sosyal etki alanı bakımından daha geniş (Tokgöz, 1981:3). bir kapsamı da ihtiva etmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçları ilgili etkileri maliyetsiz bir şekilde gerçekleştirmektedir.

Bireyin alakadar olduğu konulardan haberdar olmaları, merak ettikleri ve öğrenmek istedikleri hususlar hakkında bilgi sahibi olmaları, söz konusu konularla ilgili çeşitli kişi ya da mecralardan bilgi edinmeleri ve o konularla ilgili çıkarım ya da tenkitte bulunmaları en temel haklarından birini oluşturmaktadır. Bu durum da ancak konunun (olay, olgu ya da durum) kitle iletişim adı verilen araçlar vasıtasıyla duyurulmasıyla imkânlı, görünür ve gerçekçi bir hale gelebilmektedir (Dilber, 2014:61).

Geçtiğimiz asrın ortalarına tekabül eden senelerdeki en mühim gelişmeler arasında, tarihi imparatorlukların bölünmeleri ve milliyete dayanan ülkelerin (ulusçuluk akımlarının varlığı) kurulma çabalarının vuku bulması olarak gösterilmektedir. Fakat iktisadi hürriyetlerin kazanılmadığı hallerde söz konusu çabaların sonuç vermediği anlaşılmaktadır. Ve yine manda sistemine dayalı devletlerin kurulmasına mahal verildiği de bir gerçekliğin ifadesini oluşturmaktadır. Dış devletlerin güdümünde kitle iletişim araçları olan bir devletin, tam manasıyla hür bir

devlet olarak kabul edilmeyeceği ifade edilmektedir (MacBride, 1980: 34). Bu sebeple, kitle iletişim araçlarının uhdesinde barındırdıkları gücün yapısının doğru bir biçimde tanımlanması, okunması ve tespit edilmesi bireylerin, toplumların ve dahi ulus devletlerin gelecek planlarında ve stratejik hedeflerinde büyük önem arz etmektedir.

2.4. Kitle İletişim Hukuku

Hak sözcüğünün çoğul bir ifadesi olarak addedilen ve Arapça dilinden yer edinerek dilimize yerleşen hukuk kavramını, bireylerin toplumsal yaşam süreçleri dahilinde ilişkilerini düzenlemek adına oluşturulan kurallar bütünü olarak tanımlamak mümkündür. İlgili tanım uyarınca, hukuk kavramının maddi yaptırımlara tabi olması ve usul ve esaslarına uyulmasının zorunluluk arz ettiği kurallar bütünü olarak addedilen hukuk doktrini, devletlerin yetkili kılınan organları aracılığı ile düzenlenmekte ve oluşturulmaktadır. Varlık gösterilen ve vatandaşı olma niteliği taşıyan devlet sınırları dahilinde geçerli olan ve yine aynı şekilde devlet güvencesi ve koruması altında oluşturulan kurallar bütünü olarak adlandırılan hukuk kuralları, toplumsal yaşamın bir gerekliliği olarak, ortaya çıkan ihtiyaçlara koşut olarak sistemli bir şekilde hazırlanan yaptırımların genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Toplumsal yapının değişimi, toplumların gelişimi ve yaşanan dönemin şartları ve ihtiyaçları bir kural bilim olarak nitelendirilen hukuk disiplininin kapsamını oluşturmaktadır. Değişen ve gelişen gereksinimlere bağlı olarak biçimlendirilen ve birey ile toplumları ilgilendiren konular kapsamında sistemli bir biçimde oluşturulan kurallar bütünü olan hukuk kuralları, devletin yetkili kılınan organları aracılığı ile düzenlenmekle birlikte, aynı zamanda da kuralların uygulanabilirliğinin ve denetiminin yine devlet tarafından denetlendiği bir yapının ifadesini oluşturmaktadır. Toplumsal ve ahlak kuralları ve normlarından devlet güvencesinin varlığı özelliğine sahip olması sebebi ile ayrılan hukuk kurallarının, işlerlik kazanmasının yine devlet eli ile gerçekleştirildiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Toplumsal ve ahlak kuralları ve normlarından somut olma özelliği taşıması sebebi ile farklılaşan hukuk kuralları, uygulama safhasında da bir zorunluluk taşıması noktasında yine söz konusu diğer kural ve normlardan ayrılmaktadır. Türk Dil Kurumu

(TDK) ise hukuk kavramının çerçevesini farklı bakış açıları gözeterek çizmekte ve bu minvalde değerlendirildiğinde hukuk terimini birkaç farklı şekilde tanımlamaktadır. İlgili tanımlar arasından konu ile ilintili olduğu düşünülen tanımlamaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

“1). Toplumı düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze.

2). Bu yasaları konu alan bilim.

3). Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü” şeklinde Türk Dil Kurumu tarafından kavramsallaştırılan tanımlamalar uyarınca hukuk olgusunun sistemli bir kurallar bütünü olarak addetmek yerinde olacaktır.

Hukuk kaideleri, muhatap olduklarına yani kişi, kurum ya da kuruluşlara nasıl davranmaları veya nasıl hareket etmeleri konusunda belirli komutlar vermektedir. Ya komut verici ya da men edici özelliği bulunan hukuk kuralları, hareket ve eylemlere belirli müsaadeler (izinler) tanımakta, göstermekte ve belirli sınırlar çizmektedir. Hukukun verdiği söz konusu ilgili izinleri, muhataplarının yerine getirme mecburiyeti olmamakla birlikte; kişi, kurum veya kuruluşların bu izin verilen fiilleri yapması durumunda ise herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağını garantisi “hukuk” tarafından verilmektedir (Uzun, 2012:8). Bu yönü ile hukuk kurallarının devletin garantisi ve gözetimi altında olduğunun bir kere daha altının çizilmekte olduğu görülmektedir. Men edilen hal, tutum ve hareketlerin ise maddi ya da manevi bir yaptırımının olduğu, yine “hukuk” disiplini tarafından altı çizilmektedir.

Hukuk kuralları ölçütünde belirlenen izinler, bireysel manada yaşamların korunması, belirli ölçütlerde de düzenlenmesini ve toplumsal yaşamın sürdürülebilirliğini mümkün kılmaktadır. Sistemli ve düzenli bir toplumsal yaşam biçiminin tesis edilmesi her şeyden önce bir kurallar bütününe varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple hukuk olgusu, ilk evvel bir düzen olarak addedilmektedir. Bir toplum içerisinde varlık gösteren ve bir devlet sınırları içerisinde yaşamlarını idame ettiren birey ve toplumların uymaları gereken kuralların yazılı bir biçimde sunumu olarak tanımlanmasının mümkün olduğu hukuk kuralları, öngörülen ve ideal

olarak kabul edilen bir yapının varlığına işaret etmektedir. Bu sebeple hukuk düzeni, mensubu olunan toplumun birer parçası olan bireylerin yapıp ettiklerinden öte yapmaları ve yapmamaları gereken tutum ve davranışlar ile ilgilenmektedir.

Uyulma ve uygulanma saikleri ile işlerlik kazanan hukuk kuralları, adalet kavramının da önemli bir biçimde yansımaları oluşturmaktadır. Bireyler arası ve bireyler ile toplumlar arası ilişkilerin düzenlenmesi noktasında hayati önemi sahip olan hukuk kuralları, toplumsal yaşamın barış, huzur, adalet, sulh ve sağlıklı koşullar çerçevesinde sürdürülebilmesini mümkün kılmaktadır. Bireyin doğumu ile kazandığı hak ve menfaatlerini düzenleyen hukuk kuralları, kabulü ve uyum gösterilmesi zorunluluk arz eden normlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu yönü ile hukuk kuralları, birey ve toplumların davranış kalıplarını irdelleyen, toplumsal barışın sağlanması, toplumsal bağlamda sağlıklı yaşam koşullarının elde edilmesi ve korunması noktasında ideal olan tutum ve davranışların çerçevesini çizen, mevcut ve olası anlaşmazlık konularında veya diğer bir ifade ile çıkar çatışmalarının ve hak ihlallerinin yaşanması durumunda çözüm önerileri getiren, zorunlu bir sistemin tanımını ifade etmektedir.

Sağlıklı bir toplumsal yaşam düzeninin oluşturulması adına kamu gücü ile desteklenen kurallar bütünü olarak addedilen hukuk kuralları, toplumsal yaşamın gerekli kıldığı hemen her alanda varlığını göstermektedir. Sosyal ve toplumsal yaşamın hemen her alanında varlığını hissettiren ve belirli düzenlemeler getirerek, toplumsal barışın sağlanmasını amaç edinen hukuk disiplini, günümüzde ulaşım, iletişim, alt yapı ve teknolojinin gelişim göstermesine koşut olarak kitle iletişim hukuku üst bağığı üzerinden birtakım düzenlemelere işlerlik kazandırılmasını sağlamıştır. Ülkemizde kitle iletişim araçları iletilerinin belirli bir düzen çerçevesinde bireylere aktarılmasını ve toplumlara sunulmasını amaç edinen, günün olağan akışı içerisinde ve günlük yaşam pratiklerine binaen oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda, kitle iletişim hukuku bağlamında hukuk düzeni tarafından belirli düzenlemeler, yaptırımlar ve kurallar oluşturulmuştur. Kitle haberleşmesini düzenleme adına getirilen kurallar şüphesizdir ki toplumsal bütünlüğün korunması ve toplumsal huzur ile barışın sürdürülebilirliğinin sağlanmasına başat önem arz etmektedir.

Bilhassa gelişen teknolojiye koştur olarak yaygınlık gösteren kitle iletişim araçlarının kullanımı, devletlerin yasal düzenlemelerin sağlanması adına yeni ve ağır görev ve ödevler yüklenmelerine sebebiyet vermiştir. Geleneksel medya olarak addedilen radyo, televizyon, sinema, gazete, dergi, kitap ve türevleri başta olmak üzere örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok medya aracı ve yeni medya olarak tanımlanan internet ve internet tabanlı erişimi mümkün kılan sosyal medya araçlarının günümüzün birey ve toplumlarının yaşamlarında yoğun ve ağırlıklı olarak yer edinmesi sebebi ile ilgili araçların kullanımlarının yasal ve hukuki çerçevelerinin belirlenmesi ihtiyacının da gündeme geldiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Kitle iletişim araçlarının ana taşıyıcılarını oluşturan medya yayınları, kişisel hak ve özgürlüklerin korunması ve ihlal edilmemesi noktasında belirli yasal düzenlemeler çerçevesinde bir sistematik üzerine konumlandırılmıştır.

Tedbir ve önlem niteliğini haiz düzenlemeler ile birlikte, mevcut ve olası sorunların giderilmesi amacını taşıyan birtakım yasal müeyyideler, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması esası üzerine temellendirilmiştir. Yasa koyucunun yürüttüğü basın hukuku, kitle iletişim hukuku ve türevleri başlıklarından örnekendirilmesinin mümkün olduğu düzenlemelerin varlığı, bir hukuk devleti olma anlayışını düstur edinen ülkemiz ve ülkemizin hukuk sistemi adına büyük önem arz etmektedir. Kitle iletişim araçları kullanılarak gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel olan hak ihlallerinin önüne geçilmesi ve engellenmesi amaçlarını güden ilgili düzenlemeler, doğaldır ki kişisel hak ve özgürlüklerin çatısı altında gruplanmakta olan özgürlükler çerçevesinde düzenlenmektedir.

Çağdaş toplumların önemli ölçütlerinden biri olan yasal düzenlemelerin yaptırım kudreti ve hukuk çerçevesi günümüzde hemen her devlet yapılanmasında olduğu gibi ülkemizde de önemli düzeylerde gelişmeler göstermiştir. Kitle iletişim araçlarının kullanım sıklığı, yoğunluğu ve oranları göz önüne alındığında da birey ve toplumlarının günlük yaşam pratikleri ve günün olağan gelişmeleri içerisinde taşıdığı önem de açıktır. Bu sebeple, kitle iletişim araçlarına ulaşma ve kullanma özgürlüğünün tanınması, kişisel hak ve özgürlükler çerçevesinde yerini alırken özgürlüklerin sınırlarının belirlenmesi hususu ise kitle iletişim hukuku ve basın özgürlüğü kavramları ile karşılık bulmaktadır. Devletlerin hukuk düzenlemeleri içerisinde, kitle iletişim araçlarından en üst düzeyde fayda sağlanmasını mümkün kılan müeyyideleri

uygulamaları beklenmektedir. Aynı zamanda söz konusu özgürlüklerin sosyal bir hak olarak da nitelendirilmeleri sebebi ile söz konusu özgürlüklerin geliştirilmesi yönünde görev ve sorumlulukların devlet eli ile yasa koyucuların yükümlülükleri arasında yer aldığını da ifade etmek yerinde olacaktır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ilgili yükümlülükler bağlamında ülkemizde de yasal düzenlemeler ve hukuki faaliyetler aracılığı ile birtakım düzenlemelerin yürütüldüğü açıktır.

Fikir hürriyetinin kurumsallaşmış basın ve medya organlarında örgütlü bir şekilde aktarılmasının kendine münhasır bir hukuki yapısının varlığı söz konusudur. Söz konusu yapı ise “kitle iletişim hukuku” adı ile anılmaktadır. Kitle iletişim hukuku denildiğinde, zihinlere radyo, televizyon, kitap, dergi ve internet mecraları gelmektedir (Şahin, 2013:68). Kitle iletişim araçlarının düzenli bir yapıya büründürülmesi ve sistemli bir yapıya kavuşturulması adına başat önem arz eden hukuk kural, yönetmelik, kararnameler ve doktrinleri, kitle iletişim hukukunun önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Kitle iletişim çalışmaları dâhilinde bulunan prensipler, kaideler, haklar, hürriyetler, yasaklar ve cezalar, kısacası hukuku ilgilendiren tüm faktörler yalnızca tek bir kanun kapsamında değerlendirilerek, sınırlandırılmamıştır. Konu ile ilgili birden fazla yasal mevzuatın (Yıldız, 2010:18). var olduğunu ifade etmek gereklidir. Zira kitle iletişim hukukunun perspektifinin oldukça geniş olması hasebi ile söz konusu olguyu tek bir kanuna hapsedmek veya tek bir kanun ile sınırlandırmak, hukuki açıdan mantık dâhilinde olmayacak ve hakkaniyet çerçevesinde değerlendirilemeyecektir. Ayrıca işlerlik açısından, diğer bir anlatım ile hukuksal bağlamda kanunun yürütülmesi adına da verimli ve uygun bir sonuç ortaya çıkmayacaktır. Aynı zamanda günün olağan akışı içerisinde değerlendirildiğinde, birtakım sorunları ve aksaklıkları da beraberinde getirecek ve toplum içerisinde belirli huzursuzlukların baş göstermesine de sebebiyet verecektir.

Günümüzde kişilere radyo, televizyon, gazete ve internet gibi medya araçlarında kitle iletişimine yönelik değişik tanımlar oluşturularak ve bazen objektif olmayan sunumlar yapılarak bireylerin tutum ve algıları etkilenebilmekte ve böylece kişilerin duygu ve davranışlarında değişimler görülebilmektedir (Tanrıvermiş, 2021:271). Bilhassa günümüzde kitle iletişim araçları vasıtası ile gerçekleştirilen bilgi

aktarımlarında ve gerçekleştirilen sunumlarda, objektif olmayan kriterler ölçütünde gerçekleştirilen yorumlar ve delil ile belgelere dayandırılmadan yöneltile suçlamalar sebebiyle, masumiyet karinesi ve ilgili karinenin bir uzantısı olan lekelenmeme hakkında kast eden davranış ve tutumların gözlemlendiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Ülkemiz yasalarında açıklıkla ifade edilmiş olmasına karşın, Yine Tanrıvermiş'e göre, yargılama süreçlerinin, medya programlarında adeta çapraz yargılama yapılarak, toplum önüne çıkarıldığı, yazılı ve görsel basında sorulu-cevaplı görüştürölüp, görüntülerinin alındığı, burada kişinin suçlu ilan edildiğı görölmektedir (2021:57). Günümüzün gelişen kitle iletişim araçlarının çokluğu ve çeşitliliğı ile sosyal medya kullanımı göz önüne alındığında, lekelenmeme hakkı korumasının kurumsallaştırılamamasının çok vahim sonuçlar doğuracağı açıktır (Tanrıvermiş, (2021:57).

3. MASUMİYET KARİNESİ ve LEKELENMEME HAKKI

3.1.Kişisel Veri

Gerçek şahıs olarak addedilen bireylere yönelik olan her çeşit bilgiye “kişisel veri” adı verilmektedir. Bu nedenle kişisel verinin anlamının oldukça geniş bir alana yayıldığı söylenebilmektedir. Burada her çeşit bilgi ifadesiyle; fotoğraf, video, ses, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, açık adres, anne-baba adı, iş adresi ve iş tanımı gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu ve akla gelebilecek her türlü bilginin varlığı kastedilmektedir. Teknolojik devrimler ile beraber kişisel veri kavramının içeriğinde gözle görülür çoğalmanın söz konusu olacağı belirtilmektedir (Çınar, 2022:553).

Bu sebeptendir ki, kişisel verilerin spesifik misallerle (özel örneklerle) kırmızı çizgilerin çizilemeyeceği, hukuk tarafından maziden sezinlenerek hudut koyucu dizayn etme öznesi yapılamayacağı belirtilebilmektedir. Bu durum, kişisel veri denilen olgunun hudutlarının ve kapsamının genişletilmesine, hukuki mevkilerce alabildiğine öznelleştirilmesine neden olmakla birlikte, kanunilik ve belirlilik prensiplerine de ters düşebilmektedir. Bu düşünceden hareketle, kişisel veri olgusunun teknolojik gelişmeler ve devrimler ile denge halinde açıklanması gerekmektedir (Çınar, 2022:554).

Kişisel verinin tanımı yapılırken, esas olan gerçek bir kişinin bulunmasıdır. Tüzel kişiler için bu tanımdan söz etmek söz konusu değildir (Ayözger Öngün, 2019:10). Yine de tüzel kişiler mevzuatta bütünüyle tanımdan hariç tutulmamaktadır. “Elektronik Haberleşme Sektöründe Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Gizliliğinin Korunması Hakkında Yönetmelik Madde 3’te” kişisel veri kavramı, “Belirli veya kimliği belirlenebilir gerçek ve tüzel kişilere ilişkin bütün bilgiler” olarak ifade edilmiş olmakla beraber, dijital iletişim hizmeti veren tüzel kişiler de tanımın bünyesine dahil edilmiştir.

Yasanın tüzel kişileri muhafaza etme fonksiyonunun haricinde iki minvalde de fikirler mevcuttur. Ancak önde gelen fikir, tüzel kişiler üzerinden elde edilen veriler ile gerçek bir kişiye varmak olasılığı bulunuyorsa, bu halde verilerin kişisel veri olarak kabulü lüzum gelmektedir.

Kanunun, tüzel kişileri koruma kapsamı dışında bırakması karşısında, doktrinde iki yönde de görüşler bulunmaktadır. Baskın görüş, tüzel kişilerin verileri

ile bir gerçek kişiye ulaşmak ihtimal dâhilindeyse, bu verilerin kişisel veri olarak kabul edilmesi gerektiği yönündedir (Başalp, 2015:35). Bu bakıştan hareketle, kişisel veriler kapsamında değerlendirilmeyen bilgi ve belgeler aracılığıyla, gerçek kişiye ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Kişisel veriler, genellikle gizemli bir mahiyette değildir. Gerçek (Reel) kişilerin içtimai birer canlı kabul edilmesi hasebiyle temas halinde oldukları farklı gerçek kişiler ile veya kurum ve kuruluşlar ile birtakım bilgilerini, verilerini ve görüşlerini paylaşma gereği/zorunluluğu hissedilebilmektedir. Reel kişilere ait cinsiyet, yaş, ten rengi, göz rengi, boy, kilo gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu veriler, gözlem yapmak aracılığıyla anlaşılabilen veya açığa çıkabilmektedirler. Ancak içtimai bir ortama girildiğinde reel kişi, adını-soyadını, iletişim bilgilerini, mesleğini, adresini ve hatta hobileri ve fobilerini belirtebilmektedir. Bunlar gözlem yoluyla elde edilemeyecek verilerden (Gürpınar 2017:681) oluşmakla birlikte, özel ve kişisel bilgilerin edinilmesi yolu ile elde edilebilecek bilgileri oluşturmaktadır.

Şahsın bizzat kendisinin sahip olduğu kişisel verilerle olan bağına ve kişisel verilerin kanuni açıdan konumuna yönelik fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Kişisel verilere ekonomik ve içtimai görüş açılarının yanında, kişisel veri olgusunu başlı başına bir hak olarak kişilik hakkı ile bağı olan ancak ondan daha geniş bir çerçeveye haiz olduğu görüş açıları da mevcuttur. Ekonomik görüş açısına sahip olan uzmanlar, kişisel verileri kişiden ayrı tutmuş ve ayrı bir kıymet olarak addetmişlerdir. Yine bu uzmanlar; bu kişisel verilere yönelik, fikri mülkiyet açısından hak iddia edilebileceğini de belirtmişlerdir (Akkurt, 2020:24)

İçtimai yaklaşımlar ise insanı merkez alan bir yaklaşımla, kişisel verilerin sahibi olan şahıslardan ayrı tutmamışlar, kişisel verileri şahsın başlı başına bir değer olgusu olarak görmüşlerdir (Akkurt, 2020:25). Kişisel veri olgusunu başlı başına bir hak bağlamında kişilik hakkı olarak gören doktrine göre ise kişisel veriler kişilik hakkının bir alt kümesini oluşturmaktadır. Özel yaşamın gizliliğinin yanı sıra haysiyet ve prestij gibi kıymetle birebir temas halindedir. Öte yandan bu görüşe göre, kişisel veriler nevi şahsına münhasır bir muhafaza lüzum getirdiğinden başlı başına bir kıymet olarak addetmektedirler (Akkurt, 2020:26).

Genel olarak, kişisel verilerin kişilik haklarından farklı ve bağımsız olarak düşünölemeyeceğı imkânsız gibi görünmektedir. Yalnızca kişilik hakkına yönelik bir muhafazanın ve güvencenin, kişisel verilerin muhafazasında kafi gelmeyeceğı ifade edilmektedir. Kişisel verilerin, kişilik hakkıyla ilintili lakin ondan daha da geniş bir kavramsal çerçeveye sahip başlı başına bir hak olarak addedilmesi, söz konusu ilgili verilerin muhafazası açısından çok daha fazla bir netlik içermektedir (Akkurt, 2020:27).

Kişisel verilere genellikle rasat yöntemiyle ulaşılması realitesi, çok defa şahıslar bakımından herhangi problem arz ermemektedir (Gürpınar, 2017: 681). Lakin her tür gerçek kişi, bazen muhtelif gerekçelerle bilgileri bünyesinde muhafaza etmek gereksinimindedir. Misal olarak; bazı şahıslar, öz emniyeti bakımından adını-soyadını dahi değıştirmek, ikametlerini taşımak ve taşıdıkları ikametleri yakını dahi olsa söylenmemesi gereken kişilere söylememek zorunda kalmaktadırlar. Bazı zamanlarda da şahıslar mazisinden gelen gönöl birlikteliğini, suçlu ya da mağdur veya suça bulaşmış olduğı kimselere açıklamak istememektedir.

İşi gereğı gizli görevde bulunan şahıslar da hakeza bu şekilde bilinmemeyi tercih etmektedirler. Buna gerekçe olarak şahısların bu bilgileri ışığında kendileri aleyhinde koz yaratmamak isteğı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Kişisel verilerin, suça meyilli ya da bizzat suçlu kişilerce ele geçirildiğinde; şahsın hayatına, sıhhatine, şahsi kıymetlerine ve maddiyatına ve dahi maneviyatına halel gelebilecek durumlara müsait konuma düşmektedir. Muhtelif bir hayat tecrübesine haiz gerçek kişiler, bu gibi tehlike arz eden mevzulardan uzak durabilmek için temkinli, dikkatli, güvenilir ve kişisel verilerini olabildiğince az kişiyle hatta sadece bu bilgileri vermek zorunda olduğı kişilere açıklamayı seçmektedirler.

Sıradan bir şahıs olarak içtimai hayata eklenmeleriyle öteki kimselerce öğrenilmesi neredeyse zaruri hale gelen bilgiler konusunda da normal şartlar altında çok da fazla ziyana uğramazlar. Zira bir şahsın sosyal çevresinde veya bağılı bulunduğı toplumda iletişim halinde olduğı cümle insanlar, birçok defa istidlalde bulunmaz. İşin özü şu ki, hayatımızı sürdürdüğümüz bu devrin şartları göz önüne alındığında, yaşamlarımızı idame ettiğimiz dönemlerin, standartların dışına çıkaran bir devir olduğı kabul edilmektedir. Evlerde, iş yerlerinde veya herhangi bir yerde bulunan bir şahsın, binlerce kilometre ötede bambaşka bir devlette yaşayan bir şahısla tek bir tıkla

ve kısa bir süre içerisinde iletişim kurabilmektedir. Ancak kurulan bu iletişimdeki verilen verilerin hangi amaca hizmet ettiğini kestirmek mümkün olmamaktadır. Aslında bu halde şahsın, belki farkında bile olmadan kişisel verilerini yeryüzündeki hemen hemen herkesle paylaşma ihtimali doğmuştur (Gürpınar, 2017: 682).

Bunun neticesinde de şahsın hiç de hoş olmayan bir pozisyona düşmesi yine ihtimal dâhilindedir. İşte tam da bu sebeple kişisel veriler, mutlak suretle muhafaza edilmelidir. Ancak sadece bilgileri paylaşmamak, muhafaza için kâfi gelmemektedir. Zaten bu paylaşım aslında içtimai ya da iktisadi hayatın bir parçası olmak suretiyle kaçınılmaz konumdadır. O yüzden bu bilgiler, sadece gerekli zamanlarda ve güvenilir kişi ya da kurumlarla paylaşılmalıdır. Bu şekilde verilerin muhafazasına bir nebze daha önem gösterilmiş olmaktadır (Gürpınar, 2017: 683). Misal vermek gerekirse; bir firmanın veya markanın internet sitesinden alışveriş yapan kişinin, satın aldığı hizmet ya da ürün için kullandığı kredi kart bilgilerinin firma tarafından başka herhangi bir işlem için kullanılması büyük sakıncaları gündeme getirmektedir.

Ayrıca ilgili bilgiler yine başkaca herhangi bir kişi ya da firmayla paylaşılmamalıdır. Ürün ya da hizmet için ne miktarda ücretin ödeneceği net bir şekilde bilinmeli ve onun haricinde başka herhangi bir ücret çekimi adına ilgili kart bilgileri kullanılmamalıdır. Aksi halde alışveriş yapan şahsın kişilik hakları ihlal edilmiş olmaktadır. Şahısların kişisel verilerine yönelik hakkının fikri mülkiyet hakkı bünyesinde dikkate alınmasının lazım olduğu görüşünü savunanlara göre, KVKK ile fikri mülkiyet hakkının muhafazasını hedef edinilmesinde kolektif amaçlar bulunmaktadır (Bartow, 1999: 686). Zira söz konusu kolektif amaçlar, toplumun bütününe ilgilendirebilecek bir kapsama ve elzem bir niteliğe sahip olma özelliğini taşımaktadır.

3.1.1. Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK)

24 Mart 2016 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce (TBMM) kabul edilen "6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu", 07 Nisan 2016 tarihinde, 29677 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla bireysel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin muhafazası ve bireysel verileri ve bilgileri işleyen kişi, oluşum ya da

kurumların mükellefiyetleri ile uyması gereken yöntem ve esasların tasarlanması hedeflenmiştir.

İşbu kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber Türkiye, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) işkolunun başta Avrupa Birliği (AB) devletleri gelmek üzere yabancı devletlere yönelik olarak gerçekleştirilen bilgi toplumu faaliyetlerini yerine getirebilmesi, bireysel verilerin ana giriş bilgisi olarak kabul edildiği parasal, hastane ve sigorta dallarında Türkiye'nin iş bitirebilme erkinin yükselmesi ve ülke sathı dışında bilgi paylaşımı, hukuksal teşriki-mesai kollarının faal olarak yürümesinin sağlanabilmesi öngörülmektedir. Söz konusu bu kanun ile AB'nin gözünde veri koruma açısından itimatlı bir devlet konumunun elde edilmesi de sağlanmış olmaktadır (Akıncı, 2017:26)

Kişisel veri kavramının birçok tanımına bakıldığında, tanımların oldukça geniş bir bakış açısı ile değerlendirilerek, açıklandığı görülmektedir. Bir verinin, kişisel veri olup olmayacağı ise kırmızı çizgiler ile çizilmiştir. Bu yüzden kişisel veri adı verilen kavramın tanımına eklemelendirilebilecek doktrin ve pratiğin belirlenmesi lazım gelmektedir. Doktrin ve pratik üzerine söylenebilecek izahlar ve yapılabilecek yorumlar, tanımı kapsamlı hale getirilebileceği gibi, son derece kısa da tutulabilmektedir.

Kişisel veri tanımları incelendiğinde tanımlar çok geniş tutulmuş, hangi tür bilgilerin kişisel veri kapsamına dâhil edilip edilmeyeceği sınırlandırılmamıştır. İşte bu sebeple, kişisel veri tanımına dâhil edilebilecek bilgilerin doktrin ve uygulama tarafından tespit edilmesi icap etmektedir. Doktrin ve uygulama tarafından yapılacak yorum, kapsamı genişletebileceği gibi aynı zamanda da daraltabilecektir (Aksoy, 2010:12). Kişisel veri kavramının global olarak kabul edilen, üç temel kavram çerçevesinde toplandığı görülmektedir. Söz konusu kavramsal çerçeve;

- 1) Bilgi/veri,
- 2) Kim olduğu belli olan ya da belirlenme durumu olan şahıs
- 3) Bilginin/verinin o şahsa yönelik olması şeklinde ifade edilmektedir.

Bazı uzmanlar ise 4'üncü bir kavramdan da bahsetmektedirler ki söz konusu ilgili kavram ise gerçek kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KVKK’da kişisel veri kavramı açıklanırken, “her türlü bilgi” söz öbeği söylemi kullanılmıştır. Bu söylem de bilginin içeriğine, konusuna, yerine, zamanına ve türevleri gibi farklı özelliklerine bakılmaksızın kabul edilen ve değerlendirilen bilgiyi ifade etmektedir. Gizli olan bilgiler, kişisel veri olarak kabul edilirken; buna karşılık olarak da gizlenmemiş açık bilgiler de kişisel veri olarak kabul edilmektedir (Aksoy, 2010: 14).

Kişiler hukukunda kişi, hak ehliyeti olan varlık olarak ifade edilmektedir. Hak ehliyeti de borç altına girebilme yetkinliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da demek oluyor ki, kişi ile hak ehliyeti mana olarak aynı kavramları ihtiva etmekte ve belirtmektedir (Akıntürk, Ateş, 2019:107). TDK’ye göre, kişinin sayıca fazla kişiler arasından farklı olan, ayırt edilebilen özelliklerinden yola çıkılarak kimliğinin, yani kim olduğunun belirli olması olarak açıklanmıştır. Bu ayırt edebilme durumu da kimlik numarası, cep telefonu numarası, elektronik posta adresi, adı-soyadı gibi birtakım özellikler ile sağlanmaktadır.

Temel olarak, bir bilginin/verinin bir kişiye ait olması denildiği zaman, bilginin o kişi ile alakadar olduğu anlamı gelmektedir. Bahsi geçen bilgi veya veri kişinin şahsiyet özelliklerine, bedensel bütünlüğüne işaret edebilir, ancak bu bilginin bu durumda net bir şekilde o kişiye ait olduğu söylenememektedir. Bir bilginin, bir kişiye ait olabilmesi için mantıklı ve tutarlı kanıtlar gerekmektedir. Varsayımlarla ya ihtimaller ile bir bilginin bir kişiye ait olduğu net bir biçimde ve kesin bir söylem ile ifade edilememektedir.

Bahsi geçen bu kanunda ifade edildiği gibi, ilgili dizaynların tatbiki dolayısıyla herhangi bir kamu kurumu veyahut da özel sektör farkı gözetilmemektedir. Görevi her ne olursa olsun bilgi mükelleflerinin kişisel verilerin itimadına yönelik sorumlulukları 6698 Sayılı Kanun’un 12 numaralı maddesinde açıkça ifade edilmektedir. 12 numaralı maddede, bilgi mükelleflerinin kişisel verilerin kanunlara ters düşecek biçimde uygulanmasına mani olmak, öte yandan bu bilgilerin korunmasına yönelik her türlü bürokratik ve teknolojik önlemleri almak zorunda oldukları belirtilmektedir. Ayrıca kişisel verilerin muhafazası hakkında da bu hakkın yerine getirilmesi bakımından başat kişinin gerçek bir kişi (Madde 2 ve 3) olduğu bilinmektedir (Akıncı, 2017:26). Kanunun 2. maddesinde, yasa hükümlerinin kişisel verileri işlenen gerçek kişilere

yönelik olduğu açıkça ifade edilmektedir. Buna göre tüzel kişiler, ilgili kanunun dâhili dışında bırakılmışlardır (KVKK, 2020:13).

3.2.Sansür

İngilizce dilinde ‘censur’, Fransızca dilinde ise ‘censure’ olarak karşımıza çıkan ve Türkçe’ye ‘sansür’ sözcüğü olarak yerleşen kavramı; Türk Dil Kurumu (TDK), “*Her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükûmetçe önceden denetlenmesi işi; sıkı denetim*” şeklinde anlamlandırmıştır.

Konu ile son derece alakalı olan bir diğer kavram ise filtrelemedir. Filtreleme, gayrikanuni veya zarar ihtiva eden içeriğin süzülmesine ve bu tarzda bir içeriği bünyesinde tutan internet sitelerinin sayfalarının etkin halden çıkarılıp, erişimin engellenmesi işlemine verilen isim (Bayzan, 2009:386). olarak addedilmektedir.

Sansür mefhumu iki kola parçalanarak incelenmektedir. Söz konusu ayrımın ilkinin direkt sansür, ikincisi ise endirekt sansür kavramları oluşturmaktadır. Direkt sansür; medya ve basın kanunları, kara liste ve vergisel incelemeler gibi devletin ilgili organları tarafından alınan ihtiyatlardır. Direkt sansürle, gösterilmek istenen tesirin derhal vuku bulması, buna karşın mukavemetin ise kudretli olması gibi handikapları bulunmaktadır. Bilhassa demokrasinin ivme kazandığı ülkelerde internet sitelerinde yayına sokulan bilgi ve verilerin kontrolünü oldukça zor bir konuma taşımaktadır (Cho: 2017:47).

Endirekt sansür ise daha çok piyasa sansürü olarak da addedilmektedir. Zira piyasa kavramı, bu hususta son derece etkin bir anlam ihtiva etmektedir. Çünkü liberal düşünce sistemi, piyasa olgusunu insanlara yol gösterici ve hüküm verici olarak dikte etmektedir. Bu durum da piyasayı sansürün belirleyicisi olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bilhassa liberal düşünce yapısına sahip insanlar, basın hürriyeti ile direkt alakalı olan basın ve medya kuruluşlarının hürriyetini ve içişlerindeki serbestisinden ayrılması ve patronların egemenliğini pekiştirmesi durumlarını, işleyişin demokrasiye uygun gizilgücüne gözdağı vermesi olarak tanımlamaktadırlar. Devlet erkini elinde bulunduranların medya düzenine has siyasi girişimleri de bu sansürle ilişkilidir (Cho: 2017:47).

Medya patronluğunda meydana gelen bu devinim, basın kuruluşlarının ve dahi mensuplarının esas vazifesi olan politik ve içtimai erkin yolsuzluklara karşı koruma görevini terk edip, maddi çıkarlarının meydana gelmesinde başat bir faktör olan siyasi

ve parasal kudrete yönelik olarak çalışmalar gerçekleştirmeleri durumunu ifade etmektedir. Hal böyle olunca da piyasa sansürü denilen endirekt sansür, devler sansürü ile eşdeğer olmaktadır (Cho: 2017:50).

Dünya üzerinde varlık gösteren değişik coğrafyalarda, birbirlerinden ayrı sebeplerden ötürü çok kez önümüze gelen “erişimi engellenen/kapatılan internet sitesi” mevzusu, tüm yönleriyle masaya yatırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkenin, bir internet sitesini erişime kapatması veyahut da daha başka cezalara maruz bırakması, doğal olarak ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Sık kullanılan ve toplumun konusu ne olursa olsun ihtiyacına cevap veren internet sitelerinin erişiminin durdurulması, internet kullanıcıları tarafından oldukça sıkı bir şekilde eleştirilmektedir. Hatta birçok kullanıcı, bu durumu bizzat bilgiye ve veriye ulaşma özgürlüğüne mani olarak kabul etmektedir. Toplum içerisinde, bir internet sitesinde paylaşılan bilgi ve veriye yönelik standart bir tepki sunması, akıl ve mantık dışında kalmaktadır.

Demokrasinin artık özümsemiştiği ve yerleştiği devletler, vatandaşlarının meramına kulak kesilmek mecburiyetini taşımaktadırlar. Zira devletler, her bir ferdinin hak ve hürriyetlerini güvence altına almak amacıyla yasalar hazırlamaktadırlar. Türkiye’de de erişime engellenen internet sitelerini, bu hedefe yönelik hamleler olarak kabul etmek gerekmektedir. İşbu hususta oluşan fikir teatileri ve tenkitler, mevzudaki tarafların hepsinin de haklı olduğuna delalet etmektedir (Bayzan, 2009:383). Kendini haklı bulan şahıs, karşısındakini mutlaka haksız olarak görmektedir. Hatta bireyin kendisi bile; çıkarları ya da fikirleri ile uyuşan bir internet sitesinin erişime kapatılmasını desteklerken, çıkarları ya da fikirleriyle uyuşmayan bir internet sitesinin erişime kapatılmasını canhıraş bir biçimde destekleyebilmektedir (Bayzan, 2009:384). İlgili örneklerle bilhassa günümüzde sıklıkla rastlamak mümkün olmaktadır.

Bir internet sitesine erişimin engellenmesine mahal verebilecek içerik ya da paylaşımların günümüz internet şartlarında eksiksiz bir biçimde yapılması olanak dâhilinde görünmemektedir. İnternet kullanıcıları, erişmek istedikleri internet sitelerine gayri-yasal yollar da dâhil olmak üzere birçok yoldan erişebilmektedirler. Çözümüne ulaşmak adına en makul yöntemin ise sitenin haklarına sahip olan kişi ya da

kişiler ile devletin ilgili görevlilerinin kolektif çalışmasından geçmekte (Bayzan, 2009:384). olduğu gerçektir.

3.2.1. Türkiye ve Dünyada Filtreleme ve Sansür Uygulamaları

İnternet yoluyla işlenen suçlar, Türkiye’de 2007 yılında yürürlüğe giren 5651 sayılı kanun ile düzenlenmektedir. 2014 yılından bu yana birtakım değişikliklerin ifa edildiği ilgili yasa, son olarak 2022 yılında TBMM’den geçerek ve kamuoyunda ‘dezenformasyonla mücadele yasası’ olarak da bilinmektedir. “Basın Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile beraber kapsama alanı artırılmıştır. Bu kanuna göre, Cumhuriyet savcısının emri ve kararın Hakim tarafından kabul edilmesiyle birlikte, internet üzerinde yer alan bir paylaşımın, hesabın veya haberin erişimine mani olunması için işlenmesi gereken suçlar en yalın biçimde şu şekilde sıralanmaktadır:

Yürürlükte olan kanuna göre, Cumhuriyet savcısının talimatı ile ve kararın hakim tarafından onaylanması ile internette yer alan bir içeriğe ya da hesaba erişim engellemesinin aşağıdaki suçlar için uygulanması gerekmektedir:

- 1) Çocuğa/çocuklara cinsel istismar
- 2) Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma
- 3) Devletin birliğini ve ülkenin bütünlüğünü bozan suçlar
- 4) Anayasal düzene ve Anayasal düzenin işleyişine karşı işlenen suçlar
- 5) Devletin sırlarına yönelik işlenen suçlar ve ajanlık

Yeryüzünün en sarmal ve komplike sansür yöntemi olarak bilinen ülkesi olan Çin’de yürürlüğe giren yasaya göre, devletin bilgilerinin filtrelediği durumlarda dahi bu edim çoğu kez reddetmektedir. Çin’de yasak olarak addedilen içerik, temel ağ başta olmak üzere ISP’ler tarafından, kafelerdeki bilgisayarları, elektronik posta sunucularını, arama motorlarını ve içeriği devreye soktuğu zamanı belirleyip yok etmekle vazifeli kişiler tarafından engellenebilmektedir. İnternet kullanıcısı şahıslara, devlet tarafından mani olunan içeriğe erişimlerinin vakitleri açıklanmaz, ancak internet kullanıcılarının bağlantıları formatlanır ve yollamaya çalıştıkları elektronik postalar karşı tarafın eline geçemez (Bayzan, 2009:386). Bunun haricinde de Çin

Komünist Partisi’ni eleştiren ve olumsuz söylemlere yer veren internet sitelerine de erişim yasaklanmıştır.

ABD’nin New York eyaletinde, tüm dünyada insanlık suçu olarak kabul edilen çocuk pornosu sitelerine erişim engellenmektedir. Boston’da ise telifli şarkılar arama motorlarında aratıldığında silinmektedir. Hem Almanya’da hem de Fransa’da dünyanın en popüler arama motoru olan Google’da “stormfront” sözcüğünü aratan internet kullanıcıları beyaz ırkçı-faşizan bir gruba değil, oyun sitelerine aktarılmaktadır. Hindistan’da radikal dinci bir oluşumun internet sitesi olan Hindu Unity’nin erişimi sonlandırılmıştır. Vietnam’ın erişim engelleme mantalitesinin özünde gençleri hem bedenen hem de fikren sağlıksız sitelerden yoksun kılmak yatmaktadır. Vietnam, sadece pornografik ve çocukların zihni gelişiminde hasar bırakabilecek internet sitelerinin filtrelediğini öne sürmektedir. Mısır’da ise, ülkenin en büyük siyasi oluşumuna engel olmak için milli emniyete gözdağı veren internet siteleri engellenmektedir. Rusya da çevrimdışı medya üzerindeki hegemonyasını internet dünyasında da uygulamak istemektedir (Bayzan, 2009:387). Örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok sansür ve yasaklama günümüzde artan bir ivme kazanarak devam etmektedir.

3.3. Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 26. ve 28. Maddeleri

Basın Kanunu’nda 13 Ekim 2022 yılında 7418 kanun numarasıyla kabul edilen ve 18 Ekim 2022 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan değişiklikte, masumiyet karinesi ve lekelenememe hakkı ile ilgili göze çarpan maddeler 2 fıkralı 26’ncı madde ve 16 fıkralı 28’inci maddeler olmuştur. Zira söz konusu bu maddelere ve “internet haber sitesi” ile ve “internet haber sitelerinde” ibareleri eklenmiştir. Çünkü masumiyet karinesi ve lekelenememe hakkının en fazla ihlal edildiği mecralar, internet temelli mecralar olagelmektedir.

Bu maddeler şunlardır:

“Madde 26- 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 17 nci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinin (a) alt bendinin birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, alt bendin ikinci paragrafına “Gazete” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve internet haber sitesi” ibaresi eklenmiş ve bendin (b) alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, fıkranın (2) numaralı bendine “başka,”

ibaresinden sonra gelmek üzere “bir internet haber sitesi ve” ibaresi eklenmiş, bentte yer alan “bir” ibaresi “birer” şeklinde değiştirilmiş ve fıkranın (4) numaralı bendine “başka gazeteler veya” ibaresinden sonra gelmek üzere “internet haber siteleri ya da” ibaresi eklenmiştir” (Resmi Gazete, Erişim Tarihi: 11.11.2022).

*“**Madde 28- a)** 5187 sayılı Kanunun 11 inci ve 13 üncü maddelerinin birinci fıkraları ile 27 nci maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarına “Basılmış eserler” ibarelerinden sonra gelmek üzere “veya internet haber siteleri” ibareleri, 15 inci maddesinin birinci fıkrasında “basılmış eserlerde” ve 20 nci ve 21 inci maddelerinde “yaygın süreli yayınlarda” ibarelerinden sonra gelmek üzere “ve internet haber sitelerinde” ibareleri ve 18 inci maddesinin üçüncü fıkrasına “bu yazının” ibaresinden sonra gelmek üzere “iki internet haber sitesi ile” ibaresi eklenmiştir” (Resmi Gazete, Erişim Tarihi: 11.11.2022).*

3.4. İfade Özgürlüğü

Bir hukuk devletinin özünü oluşturan ifade özgürlüğü, şahısların fikirlerini hür olarak ve demokratik bir biçimde açıklamaları neticesinde, içinde yaşadıkları toplumun ilerlemesine olanak sağlamaktadırlar. İfade özgürlüğünden dem vurulabilmesi için ifadenin hangi manaya geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. İfadenin oluşması için lazım gelen esas öge ise düşüncedir. Düşünce, kişinin kendi zihinsel evreninde meydana gelen bir faaliyet olmakla beraber, düşüncenin oluşması büyük oranda dış çevreye bağlıdır. Bu noktada dış çevreden kasıtlı aile ilişkileri, toplumda beğeni ya da infial yaratan hadiseler, siyasi mevzular, parasal konular gibi birçok faktöre atıf yapılmaktadır. Şahıs, bahsi geçen bu dış çevredeki olay ve olguları, kendi zihinsel evreninde sentezleyerek bir yargı sahibi olmaktadır. İfade özgürlüğü, işte şahsın kendi zihinsel evreninde ulaştığı bu yargıları hür bir şekilde belirtebilmesine denmektedir (Schauer, 2002:16).

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), dünya kamuoyunun çok uzun yıllar süren ve meşakkatli aynı zamanda da çetin bir mücadelesi neticesinin en tatlı meyvesi ve en verimli hasadı olarak kabul edilmektedir. 6 Nisan 1949 yılında da Türkiye’nin müdahil olarak, altına imza attığı beyanname ile bireylerin doğumu ile birlikte gelen eşit ve özgür olma hakları güvence altına alınmıştır (Varan, 2014:7). Oluşumu adına meşakkatli çalışmaların ve uzun soluklu çabaların gösterildiği beyannamenin kabul

tarihi olan 10 Aralık günü, Dünya İnsan Hakları Günü olarak ülkemizde de büyük bir sevinç ve coşku ile kutlanmaktadır (Varan, 2014:8).

Fikir hürriyetinin önemli bir alanı ve kolu olan ifade özgürlüğü; fikir sahibi olma, fikre serbestçe ulaşma veya varma, fikri izah edinme ve etme ya da yayma gibi birtakım hürriyetleri ihtiva etmektedir. Kişilerin hem somut hem de soyut biçimde var oluşunu ilerletme ve geliştirme bakımından büyük önem arz eden ifade özgürlüğü olgusu sayesinde oldukça büyük yol kat edildiğini (Özbek, 2014:10). ifade etmek yerinde olacaktır.

Düşünce özgürlüğünün başat ve net bir görünümünü oluşturan ifade özgürlüğü kavramı; fikir sahibi olma, fikir edinme, fikre varma ve fikri serbestçe ve özgürce ifade edip yayma özgürlüklerini içermektedir. Bireyin sahip olduğu ve gelecekte de sahip olabileceği, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının güvencesi olan söz konusu bu özgürlük, aynı zamanda toplumun birbirlerinden farklı özellikleri uhdelerinde barındıran üyelerinin özgürleşmesinde ve demokratikleşmesinde de temel bir rol oynamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. maddesi ifade özgürlüğüne açıklık getirerek, önemli açıklamaları ihtiva etmekte ve temelde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin daha iyi ve daha net kavranması ve dahi doğru okunması konusunda büyük önem arz etmektedir. Bu açıklamalar ışığında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesinde ifade edilen tanımlamalar şu şekilde izah edilmektedir.

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamları tarafından müdahale edilmeksizin ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüş sahibi olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve yayma özgürlüğünü içerir. Bu madde devletlerin yayıncılığı, televizyon veya sinema işletmelerini izin alma koşuluna bağlamasını engellemez.”

İkinci kısmında ise cezai sorumluluktan bahsedilmektedir.

“2. Bu özgürlüklerin kullanımı, beraberinde ödev ve sorumlukları getirdiği için, ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü veya kamu emniyeti menfaatlerine, düzensizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık veya ahlakın korunması, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli olarak elde edilen bilgilerin açıklanmasının önlenmesi veya yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının

sürdürülmesi için yasa tarafından öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan formalitelere, koşullara, kısıtlamalara veya cezalara tabi tutulabilir.”

Söz konusu maddelerden de anlaşılabilirce üzere oldukça kısa, öz ve net ifadeler kullanılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) bahsi geçen ilgili kavrama dair içtihatları, söz konusu ilgili maddenin yorumlanarak, birbirinden farklı şekilde yerine getirilmesine önayak olmuş (Karan, 2018:3). ve büyük katkılar da sağlamıştır.

İfade özgürlüğü ile tüm ifade biçimleri muhafaza altına alınarak, tam kapsamlı ve zırh niteliğini haiz bir korunma sağlanmıştır. Hak kavramının pozitif hukuktaki mesnetleri incelendiği vakit, bunun aynı doğrultuda ve aynı yapıda bir tavır ve tutum takınıldığı da görülmektedir. Yine aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'te de söz konusu tutum benzer bir şekilde ve daha derin detayları ile ortaya konulmuştur. Bir ifadenin, kıymetli ya da kıymetsiz, faydalı ya faydasız, verimli veya verimsiz, kâr amaçlı ya da değil olması ifade özgürlüğünü ilgilendirmemektedir (Can, 203:379). Bu minvalde değerlendirildiğinde ilgili anlatım, ifade özgürlüğünün kapsamı dahilinde yorumlanmaz. Aksine ilgili maddenin günün olağan akışı içerisinde değerlendirilmesi ve zamanın mevcut şartları içerisinde kazandığı işlerliği önem arz etmektedir.

Her bir özgürlük ögesinin olduğu gibi, ifade özgürlüğü unsurunun da belirli bir sınırı söz konusudur ve bir çerçeve içerisinde yorumlanır. İlgili sınırlar da maddenin temel çerçevesini ve başat kapsamını oluşturmaktadır. Hal böyleyken, bazı ifade biçimleri, ifade özgürlüğünün genel sınırlarından, temel dayanaklarından ve kavramsal çerçevesinden temellenerek, ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ırkçılık, harp propagandası, dışlamacı tutum ve davranışlar, uyuşturucuya özendirme, her türlü ayrımcılık gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu birçok unsur ve dahi insan haklarına aykırı durumlar, ifade özgürlüğü kapsamına girmemektedir (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2006:159).

Sahip olduğu gücü baskı ve otorite kavramından alan otoriter rejimlerden liberal demokratik rejimlere değin oldukça mühim bir mücadele alanı olarak meydana gelen ifade ve basın özgürlüğünün, devinimini tamamlamış demokratik hukuk devletlerinde bile bazen karmaşık problemleri ihtiva ettiği görülmektedir (Yıldırım, 2012:57).

Türkiye, demokrasinin hâkim olduğu Cumhuriyet rejimi ile yönetilen, laik bir hukuk devletidir. İfade özgürlüğü ve dolayısıyla çağcıl toplumların önemli bir ihtiyacına karşılık gelen basın özgürlüğü olgusu, Anayasa'nın 25., 26. ve 28. maddelerinde güvence altına alınmaktadır. Söz konusu bu özgürlükler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise çok partili yaşama geçiş evresi, 1960 darbesi, 1971 muhtırası, 1980 darbesi ve 1997 post-modern darbe dönemlerinde dahi toplum nezdinde sıcaklığını ve önemini korumuş ve dahi değerini muhafaza etmiş ve etkilerini uzun dönemler süresince hissettirmiştir.

Öyle ki bu problemin temel kaynağının politik ve yönetim erkleri tarafından, ifade ve bilhassa basın özgürlüğü üzerine otorite sağlamaya çalışması olduğu öne sürülmektedir. Söz konusu bu sorunsalın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Avrupa Birliği'ne müdahil olma meramı ve çabaları ile dahil olma sürecinin yoğunlaştığı 2000'li senelerden itibaren alınan önlemlere rağmen hala gündemdeki yerini korumakta (Yıldırım, 2012:58). olduğu aşikardır. Ve dahi tariflenen ilgili durumun da günümüze değin önemini muhafaza etmekte olduğunu ifade etmenin yerinde olacağı da önemli bir gerçekliği oluşturmaktadır.

3.5. Basın Özgürlüğü

Bir haberi, bir fikri, bir sorunsalı, bir gelişmeyi, bir durumu veya bir düşüncüyü, çeşitli basın araçlarından biri ya da birkaçı aracılığıyla, hür, tarafsız, bağımsız ve özgür bir şekilde ifade etme edimine “basın özgürlüğü” adı verilmektedir. Ayrıca, birçok hususta, yorum veya tenkitte bulunmak ve bu yorum ile tenkitleri dilediği gibi, dilediği alanlarda ve zamanda yaymak, “basın özgürlüğü” kavramı dâhilindedir (Salihpaşaoğlu 2007:25).

Kişilerin düşünce ve fikirlerini serbesti içerisinde, açıklama, ifade etme ve yayma hürriyeti, anayasa ile sabittir. Ve söz konusu bu hürriyet de anayasa ile güvence altına alınarak, korunmuştur. Kısacası, basın özgürlüğünün anayasaya dayanan bir garantisi ve koruma zırhı bulunmaktadır. Ancak, söz konusu bu özgürlüğün de detaylı bir biçimde sınırları çizilmiştir. Anayasada çizilen ilgili sınırlar, 13'üncü, 14'üncü ve 15'inci maddelerde işaretlenerek, detaylı bir biçimde ifade edilmiştir (Gönenç, 2002: 67). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bahsi geçen maddeleri ise şu şekilde yer edinmektedir:

“Madde 13:

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” şeklinde ifade bulunmaktadır. İlgili madde, temel hak ve hürriyetlerin Anayasa dahilinde kanuni sınırlılıklarını ifade ederek, anlamsal çerçevesine de işaret etmektedir. Toplum düzeninin demokratik yapı içerisinde tesisi ve Cumhuriyet düzeninin laik ölçütlerde işlerlik kazanmasının başat ögesini teşkil etmektedir. Ölçülülük ilkesi ayrıca ilgili madde kapsamında önemli bir yer ihtiva etmektedir.

“Madde 14:

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.” şeklinde ifade edilmektedir.

Anayasa dahilinde yer alan ve anlam bulan hürriyetlerin her biri devletin ülkesi ve milleti ile bilhassa bölünmez bütünlüğünü bozma yönünde yorumlanamaz ve işlerlik kazanamaz. İlgili madde gereği, temelini insan haklarından alan demokratik ve laik Cumhuriyet rejimini ortadan kaldırma gayesi içeren faaliyetler, ilgili maddenin koruma zırhı içerisinde hapsolmaktadır. Bahis konusu hükümlere karşıt tutum ve davranışlarda bulunan bireylere dair yürütülecek olan ceza hükümleri ise yine kanunlar kapsamında değerlendirilmektedir.

“Madde 15:

Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” şeklinde ifade bulunmaktadır.

Milletlerarası hukuk kuralları ihlal edilmemek üzere, bilhassa olağanüstü durumlar olarak addedilen savaş, seferberlik ve türevleri başta olmak üzere, örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu pek çok farklı durum ve şartlarda, temel hak ve özgürlüklerin kullandırılma ölçütleri, öngörülen belirli oranlarda birtakım kısıtlamalara uğrayabilmekte hatta ilgili durumlar, kısıtlardan öte durdurulabilmektedir. Ve dahi ilgili kısıtlamalar ve durdurulma kararları neticesinde, Anayasa’da yer edinen güvencelere aykırı bir biçimde birtakım tedbirlerin de alınması mümkün olabilmektedir. İlgili durumlarda, savaş hukukuna uygun fiillerin gerçekleştirilmesi durumları da söz konusu olabilmektedir.

Anayasal kısıtlamaların haricinde basına yönelik şu kısıtlamalarda mevcuttur:

- 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası
- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Yasa
- Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Yasası
- 2498 Sayılı Sermaye Piyasası Yasası

Bununla birlikte; bu yasaların sadece basına dair olduğunu ifade etmek, doğru bir ifade değildir. Zira bu yasalar, hayatın pek çok alanında uygulanabilirliği olan yasalardır (Gönenç, 2002: 67).

Basına özgürlük sağlamak adına uzun uğraşları ve meşakkatli süreçleri kapsayan mücadele, 18'nci ve 19'uncu asır müddetince süregelmiştir. Başta gazeteciler ve yazarlar olmak üzere toplumun her kesiminden aydın, devletin üzerlerinde bulundurduğu hegemonyayı kırmaya çalışmışlardır. Amaçları hem bireysel hem de toplumsal fikir özgürlüğüydü. Aydınlar, verdikleri mücadeleyi her ne kadar kazanmış olsalar da bu özgürlüğün elbette bir sınırı olacaktır. Devlet, basına hem özgürlük hakkını vermiş hem de söz konusu bu hakkı vatandaşlarının menfaatleri doğrultusunda kısıtlamıştır (Danışman, 1982:2). Devlet, kişilerin ticari zarar gibi maddi ya da hakarete uğrama gibi manevi haklarını korumak haricinde, basına hiçbir müdahalede bulunmama kararını almıştır.

3.6. Masumiyet Karinesi

Menşei Arapça olan “masumiyet” sözcüğü; masumluk, masum olma hali manasına gelmektedir. Karine ise belirli bir olaydan, belirli olmayan başka bir vakayı elde etmek şeklinde anlamlandırılmaktadır. Söz konusu ilgili anlamlandırmanın temelinde ise suçlu olduğu adli makamlarca kanıtlanmamış bir zanlıya suçlu muamelesinin yapılmaması gerektiği düşüncesi üzerine temellendirilmektedir. Anayasa Mahkemesi (AYM) ise karineyi, “*Hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin, adil bir yargılama sonunda suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar masum sayılmasını güvence altına alan temel bir hak*” olarak tanımlamaktadır (Özbek, 2021:29).

Masumiyet karinesi, temel bir insan hakkı olarak ilk kez ve net bir biçimde, 1789 yılında yayımlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 9 no.lu maddesinde yer almıştır. Bu maddede, “*Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır*” ifadesi yer almaktadır. Öte yandan masumiyet karinesi kavramının İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) madde 11/1 ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde (1950) madde 6/2'de de bulunduğu bilinmektedir (Özbek, 2021:30). Başka bir görüşe göre de masumiyet karinesinin mazisi Milattan Önce

(M.Ö.) 1792 yılını göstermektedir. En temel haliyle Roma döneminde uygulanan masumiyet karinesi kavramı, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası'nda gelişerek vücut bulmuştur (Çayan, 2020:49). Masumiyet karinesi olgusu, zanlının suç esnasında veya diğer bir ifade ile üzerinde yakalanmış olsa bile, basında ya da toplum nezdinde açık ve aleni bir şekilde suçlu olarak addedilemeyeceğini ifade etmektedir (Schroeder, 1996:273).

Anayasa Mahkemesi, masumiyet karinesinin yalnızca ceza davaları minvalinde dikkate alındığını belirtmiştir. Bunu da “Sanık, bir ceza tehdidi altında bulunan ve bu nedenle aktüel bir savunma gereksinimi içerisinde bulunan kişidir. Masumiyet karinesi, savunma hakkını sanık ve gerçeğe ulaşma amacı yönünden zorunlu bir gereksinim durumuna getirmektedir” ifadeleriyle dile getirmiştir. (AYM, 2002:70).

Masumiyet karinesinin kavramsal çerçevesi oldukça tartışmalı bir haldedir. Zira bu kavramla ilgili pek çok tanım gündeme gelmiştir. Suçu kanıtlanıncaya kadar bir şahsın suçlu mu yoksa suçsuz mu? Addedilmesi gerektiği çerçevesinde öne sürülen fikirler, verilen kesinleşmiş hükme bağlı olarak karinenin ne şekilde ifade edileceğine tesir etmektedir. Bu karine konusunda 1982 Anayasası dahilinde “suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz” şeklinde yeniden biçimlendirirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ise (AİHS) “bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır” ifadesi yer almaktadır (Değirmencioğlu, 2019:309).

İlk olarak 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 9uncu maddesinde kendisine yer bulan masumiyet karinesi kavramı, seri bir şekilde milli ve beynelmilel mevzuata yayılmış, birçok ülkenin anayasasında ve enternasyonal sözleşmelerde de yer edinmiştir. Hal böyleyken AİHS'nin 6ncı maddesinin 2nci fıkrasında; “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır” ifadesiyle bahsi geçen bu karineden dem vurulmuştur. Türkiye'de ise masumiyet karinesi, 1982 Anayasası'nın 38 inci maddesinin 4üncü fıkrasında “hiç kimsenin kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu sayılamayacağı” şeklindeki (Yenidünya, 2004:20). hükmü ile ifade bulmuştur.

Masumiyet karinesi, zanlı hakkında verilen ceza hükmünün kesinleşinceye dek, zanlının suçlu olarak kabul edilmemesi anlamına gelmektedir. Mahkeme, şahsın

suçluluğunu iddia ederek ortaya bir delil koyma sorumluluğu çıkarmaktadır. Bu, zanlı şahsın lehine yönelik bir durumdur. Zira zanlı, suçsuz olduğu kadar suçlu da olabilir. Bununla beraber zanlı şahsın masum olduğu tahmin edilmektedir. Masumluk karinesi ile zanlı şahsa bir suçluymuş gibi müdahale edilmemesi hedeflenmektedir (Centel ve Zafer, 2012: 147).

Masumiyet karinesi, zanlı şahsa dair suçluluğu mahkeme kararı ile kesinleşinceye dek geçerliliğini muhafaza etmektedir. Ayrıca, yorum yapılırken kanunun metnine bağlı kalınıp onun dışına çıkılmadığında, ilk başta yalnızca ceza mahkemelerinde kendine yer bulduğunu (Anayurt, 2007:181). ifade etmek yerinde olacaktır.

Sanık olarak ifade edilen şahsın, suçlu olduğu mahkemeler tarafından verilmiş kesin hüküm ile belirlenene kadar masum olduğu değil, masum sayılacağı manasındaki masumiyet karinesi, suç atfedilen şahısların mahkeme ve kamuoyu nezdinde suçlu olarak addedilmesine mani olmaktadır (Yenidünya, 2004:20).

Masumiyet karinesi, bir şahsa dair suçlu olduğu mahkemelerce kesin karara bağlanıncaya kadar hükmünü muhafaza eden bir yargılama ilkesidir. Yasaların sözle bildirmek istediği anlama bakıldığında, ilk olarak yalnızca ceza mahkemelerinde uygulandığı görülmektedir (Değirmencioğlu, 2019:312). Masumiyet karinesi gereğince, zanlının suçlu olarak ifade edilebilmesi ve hakkında ceza hukuku uyarınca yaptırım uygulanması kararının, mahkemelerce kesin bir şekilde verilmiş olması gerekmektedir.

Öte yandan zanlının kanunlarda suç olarak belirlenen bir faaliyetten ötürü hüküm giymesi ve zanlının suç teşkil eden bu faaliyeti en ufak bir kuşkuyla bile mahal vermeyecek şekilde kanıtlanabilir konumda olması gerekmektedir. Yani masumiyet karinesinin Ceza mahkemelerindeki olmazsa olmaz unsurunu kanıt olgusu oluşturmaktadır. Zanlının suçlu olduğunu iddia eden taraf, yani iddia makamı ispatla yükümlüdür. İddia makamlarınca ortaya bir ispat konmamışsa, zanlı şahsın suçsuzluğuna dair herhangi bir ispat sunma yükümlüğü bulunmamaktadır. Bu esasen masumiyet karinesi ile doğrudan ilişkilidir (Yenidünya, 2004:21).

Yirminci asırda televizyonların, gazetelerin ve yirmi birinci asırda da bunlara internetin eklenmesi ile doğru ya da yanlış ve özellikle de suçlayıcı ve itham edici herhangi bir haberin son derece ivedi bir biçimde sadece ülke sathında kalmamakla

beraber neredeyse tüm dünyaya iletilebilmesi olanağının bulunmasından ötürü mahkemece zanlının suçsuz olduğuna hükmedilse dahi zanlı, toplum nezdinde suçlu muamelesi görebilmektedir.

Ülkemizde de bu soruna maalesef çokça ve sıklıkla denk gelinmektedir. Sayıları her geçen gün çoğalan yeni medya araçlarında, vatandaşlar bireysel ya da kitlesel olarak adeta yargıç rolüne bürünmekte ve hiç hakları olmadığı halde şahsı cezalandırmakta ya da aklamaktadırlar. Zanlıya yönelik hüküm takdir etme noktasında değin uzanan suçlu muamelelerine bilhassa günümüzde sosyal medya araçlarının kullanımlarının artması ve medya okuryazarlığı noktasına eğitim seviyesi bağlamında düşük düzeylerde olunması sebebiyle giderek daha yoğun düzeyde rastlanılmaktadır. Yargılama bitmeden, bahsi geçen bu kitle iletişim araçları vasıtası ile zanlıya suç isnat edilmesinin, zanlının gelecekteki yaşamına olumsuz olarak tesir edebilecek birçok etkisi bulunmaktadır. Hatta öyle ki suçsuz olmasına rağmen, toplum tarafından suçlu olduğu hükmü verilerek, yaşamının doğal akışının dışına çıkan bireylerin sayıları hiç de azımsanamayacak oranlara erişmektedir. İşte tam da söz konusu bu evrede masumiyet karinesinin önemi çok daha iyi anlaşılmakta ve etkileri de daha net bir biçimde gözlemlenebilmektedir.

Türkiye’de bu sorunla oldukça sık denk gelinmekte ve kişiler, daha suçlu oldukları kati bir suret kazanmadan suçluymuşçasına muamele görmektedirler. En başta da yeni medya olarak da ifade edilen sosyal medya ve radyo, televizyon ve gazete gibi geleneksel medya olarak addedilen kitle iletişim araçları vasıtasıyla sunulan haberlerde, yargı süreci hali hazırda süren kişilerin suçluluğu ile ilgili ifadeler, yazılar, sözler, yorumlar ve imalar dile getirilerek bu menfi durumun yaratılmasına çok kez tanık olunabilmektedir.

Masumiyet karinesini “psikolojik bir hadise” olarak değerlendirmek, çok daha doğru bir yol olarak görülmektedir. Uygar ceza yargısında, vicdani kanaat baz alınmaktadır, bu sebeptendir ki masumiyet karinesinin yargıçların kanaatinden, yani yargıçların zihinlerinde edindikleri fikirlerden bağımsız olduğunu dile getirmemek mümkün değildir. Zira yargıçlar da oluşan bu kanaati; keyfi, şahsi ve olasılıklardan yola çıkarak vermemektedirler. Yargıç, bu kanaati kesinlikle hukuki bir temele bağlamaktadır (Atılhan, 2004:294).

Devletin, masumiyet karinesi ihlallerini önlemek için mutlak suretle tedbir alması gerekmektedir. İşte bu gereklilikle, Basın Kanunu'nun 19uncu maddesinde ifade edildiği üzere, masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi adına önemli bir madde bulunmaktadır.

Bu maddede, *“Hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimse, iki milyar liradan elli milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda on milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda yirmi milyar liradan az olamaz”* ifadeleri yer almaktadır (Mevzuat, 2023).

Dünyanın var oluşundan günümüze değin geçen süre içerisinde, toplum içerisinde birçok anlaşmazlık durumunun yaşanması söz konusu olmuştur. Ve dahi insan varlığının yaşam süreçleri içerisinde, gelecek de olası anlaşmazlık durumlarının yaşanacağı da şüphesizdir. Bu durum, insanoğlunun hem bireysel hırsları veya adalet arayışları hem de komün (ortak) halinde yaşamasının doğal bir sonucu olarak düşünülmektedir.

Söz konusu bu anlaşmazlıklar, bazen sulh yolu ile çözüme kavuşturulsa da bazen cinayet, gasp, iftira, hırsızlık gibi birtakım istenmeyen suçlar ile sonuçlanmaktadır. İşte tam da bu noktada toplumsal barıştan yana tavır sergileyenlerin teşkilatlı ve sistemli hali olan devlet erki, suç ve suçlu ile savaş vermektedir. Bahsi geçen bu önemli noktada ise savaş veren bu kesime, yani devlete önemli bir rol düşmektedir. Bu rol, insanın haysiyetini temel almak gerekliliği ve öneminden ileri gelmektedir. Çünkü bir insanın haysiyetinin muhafaza edilmesi durumu, insan olmanın bir gerekliliğinin ifadesini teşkil etmektedir ve asla bir şarta da bağlı olmamalıdır.

Sosyal statüsü, cinsiyeti, dini inancı, etnik kökeni, kullandığı dili, politik fikriyatı ve türevi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu sahip olduğu ve tercih ettiği unsur ne şekilde olursa olsun, söz konusu ilgili unsura dair hassasiyet hiçbir tolerans gösterilmeksizin temel alınmalı ve muhafaza edilmelidir. Devlet suçlu ve suçsuz olanı ayırt etmeli ve suçsuz olana ve onun kişiliğine asla halel getirebilecek veya getirmesi olası bir isnatta bulunmamalıdır. Bu duruma da genel anlamda adil

yargılanma, yani hakkın haklıya verilmesi diğ er bir anlatım ile hakkın teslim edilmesi adı verilmektedir. Tüm bu sayılan unsurlar ise masumiyet karinesi adı verilen kavramı meydana getirmekte ve tesis edilmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda masumiyet karinesi, suç  adli makamlar tarafından kanıtlanmamış kimse, kesin olarak suç u değildir, manasına gelmektedir.

Öyle ki, Danıştay Mahkemesinin bir kararında, bir kişiye dair suç isnat eden bir şahsın ya da kurumun isnat edilen ilgili suç u, o kişinin işlediğini ispat etmesi gerekmektedir. Üstelik de bahsi geçen kişinin, suçsuz olduğunu ispatlama gibi bir sorumluluğu ve y k ml l ğu de bulunmamaktadır. Yine masumiyet karinesinin tabii bir neticesi olan “şüpheden sanık yararlanır” prensibi gereğince, yeteri kadar ya da net bir biçimde bir delil yoksa, kanaate ya da ihtimale göre yaptırım uygulanmamaktadır (Yiğit, 2021:15).

Masumiyet karinesi ile neyi ifade etmeyi amaçlandığı hususunda uzmanlar tarafından ortaya konan fikri bir mutabakat da söz konusu değildir. Esasen zanlının masumiyetini değıl, kuşkuları büyük oranda ortadan kaldıracabilecek düzeyde ‘suçlu mu, değıl mi?’ sorunsalını ifade etmektedir. Zira bazı uzmanlar; “masumiyet” (iyi insan olma) s zc ğu yerine, bu bağlamda “suçsuzluk” ifadesini kullanmaktadırlar ( zbek, 2021:30).

Masumiyet karinesinin tesirlerinin oluşması yönünden cezai yargılama sürecine başlangıcın gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. şahsın suça bulaştığı kuşkusuy la ilk kovuşturmanın yapıldığı vakitten itibaren, masumiyet karinesi prensipleri oluşmaya başlamaktadır. Elbette bu durumun tesiri, yalnızca cezai yargılama neticeleri ile sınırlı değildir. Dava sürecinin tüm katmanlarında ve yargılamay la ilintili mazideki mahkemelerde de görülmektedir. Ceza yargılaması esnasında, zanlının mahkemece  zg r bırakıldıktan sonra haksız tutuklamanın oluşması hasebiyle tazminat talebinin reddedilmesi, otomatik olarak masumiyet karinesinin (iyi insan olma karinesinin) ihlal edildiğı manasına gelmemektedir (Yenidünya, 2004:21).

Masumiyet karinesini, salt olarak yargı organlarını ve mensuplarını ilgilendiren bir olgu olarak değılendirmek, bizleri yanlış d ş n şlere sevk edebilecektir. İlgili karine, devlet erkini bir şekilde elinde bulunduran her bir birey adına geçerli olmaktadır. Bu sebeptendir ki, masumiyet karinesinin ihlali söz konusu olan durumlarda

sadece yargı mensuplarının değil, devlet erkini elinde bulunduran, konuya dâhil olmuş veya dahil olma olasılığı yüksek olan her bireyin ihlali söz konusu olabilmektedir (Dutertre, 2007:255).

Kanıtların kafi gelmemesi veya eksik olması durumu ve sonucunda kuşkudan faydalanılarak hür kalan zanlının, bu kararın kati suretle kesinleşmesiyle beraber, kararın gerekçesi de içerisinde bulunmak suretiyle, suçlu oluşuna dair kuşkuların sürdüğü fikrinin aşılması ve sözlü olarak sembolize edilmiş ifadelerin var oluşu durumu da temel itibarıyla, masumiyet karinesine ters düşmektedir (Yenidünya, 2004:21).

Masumiyet karinesi mahkemenin yaptırımının, şahsa özgü bir duruma gelmesi bakımından, mazideki adli sicil kaydının incelenmesine mani değildir. Binaenaleyh ceza mahkemesi esnasında kanıtların saptanması ve somut bir realiteye varmak ereğiyle ifa edilen tıbbi ya da kriminolojik tahliller, zanlının evinde veyahut da bedeninde yapılan arama işlemleri, masumiyet karinesine ket vurmamaktadır (Yenidünya, 2004:21).

Çağdaş hukuki düzenlerin aksi iddia edilemez unsurlarından biri olan masumiyet karinesi, işte bu özelliğe haiz olabilmek için çetin bir tarihi süreci geride bırakmıştır. Bilhassa Avrupa’da kanıt sunma hakkı, suçlu-temiz farkı yapılarak yaptırım uygulanması, suça-suçluya sadece bağımsız yargıçların karar verebilmesi, tehdit ve işkence altında zanlının ifadesinin alınamayacağı, ispatlanana kadar kimsenin suçlu olarak addedilemeyeceğine yönelik isteklerle, XIV., XV. ve XVI. asırlarda kitlesel isyanların baş gösterdiği ve söz konusu ilgili isyanlara Avrupalı entelektüellerin de düşüncesele olarak yanlarında durdukları göze çarpmaktadır (Stummer, 2010:3).

Ancak suçun faillerinin yaptırımlardaki adalet ile beraber, suçtan sıyrılması mevzubahis duruma gelir ise halk arasında kaotik durumların hasıl olma ihtimali de doğmakta veya güçlü bir olasılık haline gelmektedir. Zira ilgili durumun da süreç içerisinde hem toplumun yapısına hem de devletin erkine sekte vurabilmekte olduğu veya olası bir durum olma potansiyeli taşıdığı da açıktır. İşte tam da bu yüzden, masumiyet karinesini mümkün olduğu kadar çok alanda icraata dökmek, hatalı salıvermelerin sayısını artırabileceği gibi ceza hukukunu da sonu gelmeyen bir sarmala çevirebilecektir (Gray, 2017:287).

3.6.1. Masumiyet Karinesinin İlkeleri

3.6.1.1. İspat Yüğü

Masumiyet karinesinin ceza mahkemelerinde ortaya çıkardığı ilkelerin ilki ve belki de en önemli olanı ispat yükü ilkesi olarak addedilmektedir. İspat yükü ilkesinde, suç iddiasını öne süren kişinin, suçladığı şahsın suç işlediğini ispat etmekte zorunlu olması detayı ve edimi yatmaktadır. Yani diğer bir ifade ile ispat yükü, iddia edene aittir. Bir bakıma masumiyet karinesi ile de aynı doğrultuda yer almaktadır. Ceza mahkemelerinin nihai hedefinin zanlıya ceza vermek olduğu devirlerde, ispat yükü ise zanlıya ait idi (Değirmencioğlu, 2019:324).

Söz konusu ispat yükü durumunun biçimi, insan haklarına aykırı bir durum olma özelliğini taşımakta idi. Böyle bir durumda ise aralarında kişisel husumeti olan herkes birbirine suç isnat edebilmekte ve suç isnat edilen kişi de suçsuzluğunu kanıtlamak mecburiyetinde idi. Zira çağdaş ceza hukukunun oluşturulması ve masumiyet karinesinin ortaya çıkması ile ispat yükü, artık iddia sahibine geçmekte olup, daha hakkaniyet çerçevesine çekilmiş olmaktadır.

Sonucu ne olursa olsun bir davanın sonucunun ortaya çıkmasındaki temel etken, öne sürülen olgu, durum ya da olayların oluşup oluşmadığına yönelik karar mercilerinin ne oranda ve ne düzeyde ikna oldukları ile bağlantılı bir durum olma özelliğini taşımaktadır. Şüphe gerektirmez bir durumdur ki, yargıcın böyle davalarda olayın ya da olgunun olup olmadığını doğuştan gelen yetenekleri sayesinde bilmesi olanaksızdır (Pekcanıtez, Atalay, Özekes, 2012: 560).

Bu durum, ilk olarak mahkeme konusuna ait elde olan verilerin ve bilgilerin taraflara sunulması ile de aynı doğrultuda ilerlememektedir. Bahsi geçen bu ilke çerçevesinde, her iki taraf da kanıtlarını yargı mercilerinin huzurlarına sunmuş olsalar da söz konusu bu evrede, ispat etme yükünün hangi tarafa ait olduğunun da bir ehemmiyeti kalmayacaktır. Zira yargı mercileri doğaldır ki, bu durumda iki tarafın da öne sürdüğü kanıtları tahlil etmek isteyeceklerdir.

Öne sürülen kanıtlar nezdinde, mahkeme sürecine yönelik bir fikrin hasıl olmasına sebebiyet vermemişse, ispat yükünün tespiti ana problem olarak

kendisini göstermektedir. Söz konusu durum bu halde iken akla gelen ilk soru, olay, durum ya da olgunun oluşup oluşmadığının tespit yükünün kimde olduğu sorusunun yanıtıdır. İspat yükü, bir vakanın meydana gelip gelmediğini iddia edenin payına düşen usulü yük manasına gelmektedir (Pekcanitez, Atalay, Özkes, 2012: 561).

İspat yükü, belirli bir olgu ya da olayın iddia eden ya da savunan kesimlerden biri tarafından ispat edilmesi zorunluluğu anlamına gelir. Bu zorunluluğa sahip olan taraf, söz konusu ilgili ispat lüzumunu ifa edemez ise o olay ya da olgu ispat edilememiş olarak kabul edilecek ve hukuki neticeler de mevcut bu duruma göre şekillenecektir (Kuru, 2001:1972).

İspat yükü; bir başka deyişle, iddia eden tarafından iddia edilen vakanın meydana geldiğinin kanıtlanmadığı durumda, yargı mercilerinin ilgili olayın gerçekleşmediği yönünde karara varması riskini (Topuz, 2012, 36). de beraberinde getirmektedir.

Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, ispat yükünün iddiayı ortaya atan tarafta olmasının ceza mahkemeleri açısından yerinde bir prensip olduğu ifade edilmektedir. İlkenin tam ve doğru bir şekilde ifa edildiği zaman, mahkeme aşamasının subjektiflik tehlikesi de azalacaktır. Ve yine böylece zanlının haksız ithamlar ile cezalandırılmasının da önüne geçilebilecektir. Söz konusu bu ilke, bireylerin haklarını korumaya yönelik olsa da özünde somut realiteye (gerçekliğe) varabilmek adına da son derece mühim ve aynı zamanda da elzem niteliğini haiz bir ilkedir. Maddi gerçekliğe ulaşılması, toplumun hukuka olan inancının artmasına ve toplumsal adaletin meydana getirilmesinde de kritik bir konuma sahiptir.

İspat yükü sorunsalını salt olarak mahkeme neticesine tesir eden bir kavram olarak şeklinde düşünmek, yanlış düşüncelerin de sevkine sebebiyet verebilecektir. Çünkü mahkeme sürecinde hâsıl olan sonuca ulaştırmaksızın mahkemeye has öteki faaliyetlerin meydana getirilmesi olasılığını bertaraf eden kanuni problemler bakımından bile ispat yükü sorunsalı oluşmaktadır. Bahsi geçen ilgili durumlarda ortaya çıkan ara anlaşmazlıklar açısından da yargı mercilerinin nihai karara ulaşmaları yönünden ispat yükünden faydalanmaları mevcut hallerden birini (Umar, Yılmaz, 1980:2). teşkil etmektedir.

3.6.1.2. Şüpheden Sanık Faydalanır

Masumiyet karinesinin anlamının açıklanma çabaları sürecinde, özetle, suçu ispatlanana kadar herkesin suçsuz olarak kabul edildiği ifadeleri kullanılmaktadır. Böyle durumlarda, zanlıya herhangi bir yaptırım veya cezai müeyyide de uygulanmamaktadır. Zanlı yana yönelik mahkeme tarafından kati ve net bir karara varılabilmesi adına ve zanlının artık ‘suçlu’ olarak addedilmesi için akla, hayatın gerçekliğine, günün olağan koşullarına, dönemin mevcut şartlarına ve bilime yönelik tüm şüphelerin bertaraf olması gerekmektedir (Feyzioğlu, 1999:139).

Masumiyet karinesinin söz konusu ilgili özelliği nedeniyle de ‘şüpheden sanık yararlanır’ (faydalanır) prensibinin doğduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Söz konusu bu prensipte, yargı mercilerinin zihinlerinde zanlının suçluluğuna dair herhangi bir şüphe durumu var ise zanlı suçlu olarak sayılamaz mantalitesi yatmaktadır.

“Makul şüphenin ötesinde” standardı, “masumiyet karinesi” ve “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi suçluluğa dair hüküm vermede iki türlü sonuca yol açmaktadır. Bunlardan ilki, yalnızca “suçlu” olarak kabul edilenler mahkûm edilmekte, diğer yandan, bazı sanıklar masum olduklarından dolayı değil, soruşturma makamı tarafından “suçlu” oldukları ispat edilemediği için beraat etmektedirler. Bu durumun masum olanın hatalı olarak mahkûm edilmesi yerine suçlu olanın beraat etmesi için toplumun yaptığı bir tercih olduğu ifade edilir (Tanrıvermiş, 2021:60).

Maddi gerçeğe ulaşarak adaleti sağlamak amacını taşıyan, Ceza Muhakemelerinin en önemli ve evrensel ilkelerinden birisi olma özelliğini haiz olan şüpheden (kuşkudan-ikilemden) sanık yararlanır ilkesi, uygulamada ve gerçekte bir ispat ilkesi olmanın da ötesinde, bilgi, veri ve delillerin değerlendirilmesi sürecinde ortaya çıkan ve çözümlenmesi mümkün görünmeyen şüpheli durum sebebi ve olasılığı ile kullanılan bir ilke olarak addedilmektedir (Ünver, Hakeri, 2019:145). Zira, mevcut öğretide de ağırlıklı olarak ispat konusu ile bağlantılı yaklaşımlar olduğu ve ceza muhakemesi hukukuna ilişkin eserlerin ve unsurların da delil değerlendirme bölümü dahilinde ele alındığı görülmektedir. (Doğan, 2018:145).

3.6.1.3. Susma Hakkı

Susma hakkı veya diğer bir ifade ile kendini suçlamaya zorlamama hakkı, herhangi olası bir suç ile itham edilen zanlının şahsına isnat edilen suçla alakalı olarak kamu görevlileri tarafından kendisine iletilen sualleri hiçbir surette cevap vermemesi ya da sadece istediği sualleri cevaplaması manasına gelmektedir (Er, 2002:145).

Şahıs, suçluluk hali kati suretle ispat edilene kadar suçsuz olarak sayılmaktadır ve kamu görevlileri tarafından kendisini müdafaaya mecbur bırakılmamaktadır. Üstelik tüm bu sayılanlar ile beraber zanlı, kendisine sorulan soruları yanıtlamak zorunda da değildir (Feyzioğlu, 1999:140). Açıklanan bu durum, hukuk alanında ve yargı sistemi dahilinde susma hakkı olarak addedilmektedir.

Adil yargılanma hakkının bir parçası olan susma hakkı, suç kuşkusuna maruz kalan veya kendisine suç isnat edilen kişinin kendisini güç durumda bırakacak şekilde konuşmaya zorlanmaması olarak ifade edilmektedir. Daha genel bir ifade ile kişinin kendisini veya ailesi ve yakınlarına yönelik suçlayıcı ithamlar yapmama hakkı bulunmamaktadır (Özen, 2021:423).

Adil yargılanma hakkının önemli bir birleşeni ve önemli bir yargılanma hakkı olan susma hakkının, masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ile ilişkisinin yanı sıra, diğer ilke ve haklarla da yakın bir ilişkisi vardır. (Karanlık, 2019:6). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, şüphelinin, suç isnat edilenin veya sanığın herhangi bir zorlama niteliğini haiz tutum ve davranışlar ile karşılaşması durumunda veya ilgili karşılaşmalara maruz kalmadan istediği sürece ve durumda sessiz kalabilmesi, ceza muhakemelerinde bireyin özgür iradesini koruyup, gözetim usul bakımından en önemli ve en başat güvencelerinden birini oluşturmaktadır.

Şüpheli ya da sanığın, susmasına izin verilmeyerek onun çeşitli biçimlerde zorla ifadesi alınabilen ya da sorgusu yapılabilen bir kişi olarak görülmesi zaten her türlü temel hak ve hürriyetinin de tehlike altına sokacağı izahtan varestedir (Kocaoğlu, 2011:29). Zira susma hakkının tanınmadığı veya geçerli olmadığı bir yargılamanın, adil bir yargılama olarak addedilmesi mümkün olamamaktadır. Ayrıca, susma hakkı bağlamında kişinin suçsuzluğunu ispat yükümlülüğü altında olmadığını da ifade etmek yerinde olacaktır.

3.6.2. Masumiyet Karinesinin Geçerli Olduğu Safhalar

Masumiyet karinesi; şahsı, yargılama veya mahkeme öncesinde, tam da mahkeme esnasında ve yargı mercilerinin kesin kararını verene kadar muhafaza etmeyi, korumayı ve gözetmeyi hedefleyen (Anayurt, 2007:185). hukukun temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır.

Şahsın bir durum, konum ya da olay ile ilgili suçlanabilmesi ile masumiyet karinesinin mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu mevcudiyet, suçun yargı mercileri tarafından karara bağlanana kadar veya kararın katilik (netlik) kazanmasına dek de sürecektir. İşbu halde, masumiyet karinesinin var olabilmesi için ilk başta hakkında suç yöneltilmiş bir zanlının bulunması lazım gelmektedir (Doğru ve Nalbant, 2012:615).

Mahkeme veya yargılama sürecinin adaletli bir şekilde zuhur etmesi için mutlak suret ile lazım olan masumiyet karinesi, yalnızca mahkeme safhasında lazım gelen bir ilke olarak kabul edilmemektedir. Şahsa yönelik masumiyet karinesinin geçerli sayılabilmesi adına bir ceza davasının başlamış olmasına da ihtiyaç bulunmamaktadır.

Uygulamada veya işleyişteki neticeleri hafızalara getirildiğinde, hazırlık soruşturması kısmında masumiyet karinesinin son derece ehemmiyetli bir ilke olduğu ifade edilmektedir. Bu katmanda zanlıya dair duyulan kuşku (şüphe), halihazırda suçlu olduğu sonucuna varılmasına dair zihinlerde kesin bir yargı oluşturmamaktadır (Çelik, 2009:67).

Yargılama işlemleri neticesi yaptırım ile değil de kovuşturmayaya yer olmadığı, beraat hükmü, affedilme veya zamanaşımı gibi hallerde gerçekleşirse masumiyet karinesinin konuya dahil edilmeyeceği ile ilgili kaide, “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.*” şeklindedir (Anayurt, 2007:185).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 6/2 maddesinde düzenlenen masumiyet karinesi ilkesi, “hakkında suç isnadı bulunan” herkese uygulanır. Burada kullanılan suç isnadı kavramı, İngilizce dilinde “criminal charge”, Fransızca dilinde “accusation en matiere penale” ve hakkında bir suç isnadı bulunan terimi, İngilizce dilinde “charged with criminal offence”, Fransızca dilinde “accuse d’une infraction” terimleri sonuç itibariyle, bütünüyle aynı durumları ifade etmektedir. (Doğru, Nalbant, 2012:643).

3.7. Lekelenmeme Hakkı

Suçlu olduğuna dair herhangi bir kuşku (şüphe) barındırmayan şahıslara yönelik olarak bir soruşturma gerçekleştirilemez ve ilgili kişiler yargı mercilerinin karşısına çıkarılamaz. Lekelenmeme hakkı, masumiyet karinesinin adeta aynadaki sureti gibi addedilerek, devletin mahkemeler aracılığıyla şahıslarda geri dönüşü olmayan zararlara sebebiyet vermesine mani olan bir ilkedir. Suça bulaşmamış şahısları yargılama sürecinin bir parçası haline getirmek, bu hakkın ihlali manasına gelmektedir. Bu hakkı ihlal eden devlet görevlileri ise görevi kötüye kullanma suçunu işlemiş olmaktadır (Kara, 2012:188).

Bir şahsın suçlandığı konuya dair herhangi bir somut delil olmadan suç ile itham edilmesi, şahsın lekelenmesi olarak anlamlandırılmakta ve ilişkilendirilmektedir. Özellikle yeni medya platformlarının ve internet haber sitelerinin geniş erişilebilirlik boyutu dikkate alındığında, şahsın lekelenme hızı ve çağı oldukça büyük olacaktır. Bu durum, masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı dikkate alındığında son derece tehlikeli bir boyuta ulaşmaktadır. Zira şahsın suçsuz çıkması halinde, toplum karşısında onurunun kirlenmiş olduğu bilinegelmektedir (Akıncı, 2020: 188).

Lekelenmeme hakkı, masumiyet karinesinin doğal bir neticesidir. Masumiyet karinesi yalnızca kovuşturma evresini bağlamamaktadır. Hukuki sürecin başladığı ilk andan itibaren zanlının yaşadığı çevre, kendini bağlı hissettiği sosyal grup, aidiyet hissettiği toplum ya da topluluk veya ailesinin nazariyatında, “şahsiyetini koruma” hakkı bulunmaktadır. Bu bağlamda kovuşturma evresi ile birlikte soruşturma evresinde de zanlının lekelenmeme hakkı mevcuttur.

Misal olarak, zanlıya üst araması yapan güvenlik güçlerinin zanlıyı tartaklayarak, zor kullanarak ya da ona hakaret ederek üzerini veya özel eşyalarını araması, özetle onur kırıcı davranışların sergilenmesi, kişinin lekelenmeme hakkının ihlal edildiğini göstermektedir. Zira güvenlik güçlerinin bu tarz hareketleri, zanlının direkt suçlandığını ve gururunun örselendiğini göstermektedir. Kişi suçlandığı ilk andan itibaren, ‘suçluluğu adli makamlar tarafından kanıtlanana kadar suçsuzdur’ ilkesinden yola çıkılarak başta kitle iletişim kanalları ile aile ve sosyal çevresinde onurunun zedelenmemesi gerekmektedir (Tural, 2019:28).

Kanuni olarak güvence altına alınmayan lekelenmeme hakkının olduğu durumlarda ya da yerlerde, özellikle de medya aracılığı ile ihlal edilen lekelenmeme hakkı vakalarında şahsın toplum tarafından soyut bir biçimde linç görmesi, yani diğer bir anlatımla bir bakıma hedef tahtasına oturtulması, onarılması neredeyse mümkün olmayan ziyanları ve olumsuzlukları meydana getirmektedir. Bu bakımdan bir şahsın lekelenmeme hakkını sağlamak ve korumak, hukuk sisteminin görevlerinden biri olmalıdır (Gülsün, 2015: 18).

Masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkını da kapsayan bir ilke olarak addedildiğinden, söz konusu bu iki kavramı birlikte incelemek ve değerlendirmek yerinde olacaktır. Zira lekelenmeme hakkı, daha önce de belirtildiği üzere masumiyet karinesinin tabii bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple de birlikte anılmaları ve birlikte işlerlik kazanmaları başat önem arz etmekte ve dahi hukuk disiplininin bütüncül bakış açısını da gözler önüne sermektedir.

Lekelenmeme hakkı ile masumiyet karinesi arasında çok güçlü, birbirleri ile ilintili ve bütünleşik bağların mevcut olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zira, her iki kavram da bireyin haklarını savunmak üzerine tesis edilmiştir. Masumiyet karinesi ile ispat olmadan hiçbir bireyin suçlu sayılmayacağı, lekelenmeme hakkı ile de kesinleşmemiş bir suç şüphesi dâhilinde bireylerin gururuna, itibarına, onur ve haysiyetine dair herhangi bir zararın gelmemesi hedeflenmektedir. (Centel, Zafer, 2010:153)

Bireyin şerefi, ilk insanın doğduğu günden itibaren başlayarak, bugünlere kadar gelen bir süreci kapsamaktadır. Bu da bireyi birey yapan büyük ve önemli bir unsurun varlığına işaret etmektedir. Toplum içerisinde yaşayan birey, çeşitli sebepler ile ve zaman ilerledikçe değişimler ve dönüşümler göstermektedir. Söz konusu bu değişim ve dönüşümler, kimi zaman bireye zarar verirken, kimi zaman da bireyin faydasına olagelmiştir. Aynı zamanda bu faktörler, bazen bireyin kendisinden bazen de yaşadığı komünden kaynaklanmaktadır. İşte bu bağlamda, her ne olursa olsun, bireyin şerefine halel gelmemesi gerekmektedir. Bu durum da zaten bireyin en doğal hakkıdır ve bu hakkı koruma noktasında en önemli görev, kanun yapıcı olan devletin bizzat kendisine düşmektedir (Akıncı, 2020: 189).

Bir bireyin şerefi; onun diline, dinine, mezhebine, etnik kökenine, ulusuna, ırkına, rengine ve bunun gibi birçok özelliğine göre değişiklik arz etmemektedir. Bu

durum da zaten insan haklarının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Daha farklı bir anlatımla, İtalya’da yaşayan bir kişi ile Hindistan’da yaşayan bir kişinin şerefi, itibarı ve onuru konusunda birbirilerine herhangi bir üstünlükleri bulunmamaktadır. “Suçlanma” kavramı insanın şerefini doğrudan olumsuz etkileyen bir durumdur.

En basit şekliyle, bir şahsın evine gönderilen mahkeme celbinin bir başkası tarafından görülmesi, o şahsın şerefine zedelenmesi anlamına gelebilmektedir. Hatta polis zoruyla evinden alınması gibi durumlarda ise onarılması güç ziyanlara ve tamir edilmesi zor durumlara neden olabilmektedir. Bu noktada kolluk kuvvetlerine son derece hassas davranmak gibi önemli görevler düşmektedir ki kişinin onuru ve haysiyeti herhangi bir zarar görmeden korunabilsin. İşte tüm bu sayılanlar “lekelenmeme hakkı” kavramı dâhilinde değerlendirilmektedir. Bu sebeple devletin, vatandaşının onurunu korumakla mükellef (Akıncı, 2020: 190). olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

İnsanın doğumu itibarıyla sahip olduğu özellikleri her ne olursa olsun, uhdesinde barındırdığı şeref kavramından hiçbir surette vazgeçilmemesi gerektiğinin ispatı niteliğini taşımaktadır. Bu konu ile ilgili uzmanlar tarafından birçok tanım meydana getirilmişse de insanın şerefi anayasal güvence altına alınmalı ve insanın şerefine karşı yapılacak tüm saldırılar devlet tarafından mutlak suretle engellenmeli ve bertaraf edilmelidir (Kuru, 2012:37).

Zira İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde de yer edindiği üzere, bireyin şerefine ve onuruna dair net ifadeler bulunmaktadır. İşte bahsi geçen şeref kavramının, dünya üzerinde varlık gösteren tüm insanlarda eşit düzeyde yer edindiğini ve devredilemez niteliğe haiz olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zaten İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin ilk maddesinde de “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar” (Kuru, 2012:60). ifadesine yer verilerek, konunun netlik kazanması sağlanmıştır.

İçtimai sulhun sürekliliğinin sağlanması adına, masumiyet karinesi bir mecburiyet olarak addedilmektedir. Ancak kişinin suçlu olduğu kanısına vardıracak tek bir suç isnadı bile ortaya çıkmış ise işte bu noktada içtimai sulhun bozulması an meselesidir. Çünkü bu durumda kişi suçsuz olduğu halde (yani suçu mahkemeler

tarafından kanıtlanmadığı halde) toplum tarafından olumsuz bir biçimde nitelendirilebilmektedir. Süregelen mahkeme sonucunda kişinin suçsuz olduğu ispatlansa bile bundan çok az kişi haberdar olabilmektedir ki zaten ilgili durumda bahsi geçen sonucun pek de bir önemi kalmamaktadır. Çünkü ilk izlenim olarak toplum kişiyi artık suçlu olarak algılamaktadır (Şahinkaya, 2008:22). Bu bağlamda lekelenmeme hakkı, kişilerin maruz kaldığı tarifiyen olumsuz algının oluşmaması olarak da ifade edilebilir.

Masumiyet karinesinin bir içe dönük, bir de dışa dönük olmak üzere iki yönlü bir koruması bulunmaktadır. Yargıya varma ya da akıl yürütme durumu dâhilinde işlevsel hale gelen içe dönük koruma, yargı mercilerinin yargılamanın henüz ilk safhasında hür, objektif, tarafsız ve kanuni bir biçimde devamının güvencesini teşkil etmektedir. Dışa dönük koruma ise yargılama sürecine dâhil olmayan devlet kurumları ve medya organlarının ifadeleri ile lekelenmeme hakkına ket vurulmasına mani olmaktadır (Atlıhan, 2004:310).

Tüm ifade edilen bilgiler ile birlikte, lekelenmeme hakkının genel olarak adil yargılanma hakkı ile doğrudan bir etkileşiminin mevcut olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Zira adil yargılanma hakkı, birçok alt kolu olan ve oldukça geniş bir hakkın ifadesi anlamına gelmektedir. Yargılama süreci adil bir şekilde vuku bulursa, kişinin lekelenmeme hakkına dokunulmamış ve gölge düşmemiş olacaktır ve yine yargılama sürecinde ya da sonucunda kişi üzerindeki tüm kuşklar (şüpheler) de giderilmiş olacaktır. Bu sebeple de kişi toplum nazarında rencide olmamış olacaktır (Kara, 2012:191).

3.8. Unutulma Hakkı

Geçmişten günümüze değin, bilgiye, habere ve veriye ulaşmak amacıyla kütüphanelerin tozlu raflarında uzun zaman dilimlerini kapsayan süreler geçirmek gerekir iken artık günümüzde bilgiye, habere ve veriye internet aracılığı ile dakikaları almayacak şekilde ulaşılabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, şahısların mazilerinde paylaşımına açtıkları bir bilginin, bir ses veya görüntü kaydının ya da bir görselin çok rahat bir şekilde elde edilebildiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Bu durum da şahsın unutmak istediği mazisini karşısına çıkarmakta ve şahsın unutmasını güçleştirmektedir.

İşte bu sorunsal karşısında meydana getirilen bir kavram olan ‘unutulma hakkı’, şahsın geçmişinden gelen ve sanal/dijital dünyada yer almasından rahatsızlık duyduğu her türlü bilgi, ses, görüntü ya da görselin asla geri dönmeyecek şekilde kaybedilmesi manasına gelmektedir. Unutulma hakkının var olabilmesi için, kişinin istemediği veri, ses, görüntü ya da görselin dijital ortamda olması gerekmektedir. Söz konusu bu hak, şahsın bizzat kendi talebi doğrultusunda gerçekleştirebilmektedir. Öte yandan, vefat etmiş bir şahsın yakınlarının, vefat eden şahıs ile ilgili unutulma hakkının var olup olmadığı ise hali hazırda bir tartışma konusunu oluşturmaktadır (Nalbantoğlu, 2018:589).

Unutulma hakkı ile kişisel verilerin korunması hakkı arasında mutlak bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Bahsi geçen ilgili iki hakkın da temelinde, kişinin şerefli ve onurlu bir yaşam sürebilmesi ile karakterini istediği doğrultuda geliştirebilmesi ve kişisel verileri üzerinde özgür iradesi gereğince inisiyatif alabilmesi yatmaktadır (Akgül, 2016:14).

Unutulma hakkı, tüzük yoluyla sisteme dâhil edilen ve günümüzün güncel yaşam dinamikleri içerisinde önemli bir yer edinen yeni düzenlemeler arasında yerini almaktadır. Veri sahipleri tüzükte ifade edilen durumlardan en az birinin meydana gelmesi halinde, şahsına ait kişisel verilerin veya haberlerin kati surette geri döndürülemeyecek şekilde yok edilmesini isteme hakkına haizdir. Bu bağlamda veri sorumlusunun da, kişisel verilerin yok edilmesi görev ve sorumluluğunun haricinde, arzu edilen verilere bağlantı ekleyen ya da ilgili verileri kopyalamak suretiyle bir başka kişiyi veri olgusunun isteğine yönelik bilgi (info) verme görev sorumluluğunun yüklendiğini ifade etmek mümkündür (Doğan, 2019:17).

Kişisel verilerin korunması hakkının tarihi seyri ile sonucunda muhafaza edilmesi istenen ve gaye edinilen, bireyin şahsi verilerinin muhafaza edilmesi konuları önemli bir yer edindiğini ifade etmek yararlı olacaktır. Aynı zamanda, farklı bir bakış açısı ile irdelendiğinde de unutulma hakkına farklı bir hak olarak niçin gereksinim duyulduğu hususu da ayrıca zihinlerde ayrı bir yer edinmektedir. Kişisel verilerin korunması hakkının ana esasları dahilinde bulunan bireyin kişisel verilerini sildirme hakkı, hayatını hür bir şekilde devam ettirebilmesi bakımından yeterli gelmeyebilmektedir.

Konusu her ne olursa olsun tüm kişisel verilerin sonu olmayan bir süre zarfında kayıt altına alınabildiği ve bir defaya mahsus kaydedildikten sonra süratle, yoğun bir biçimde ve geniş coğrafyalar ile paylaşılabilmesi hasebiyle yok edilmesinin son derece güç ve meşakkatli olduğu günümüzün gelişkin mevcut teknolojisinde, şahsın başka insanların gözetiminden kurtulma ve bu sebeple de hayatını hür bir şekilde idame ettirme arzusu, unutulma hakkına olan gereksinimi meydana getirmektedir (Akgül, 2016:15).

Bilişim teknolojisinin son derece geliştiği şu günlerde bireylerin kendilerine has ve başka kimselerin öğrenmesini arzu etmedikleri mahrem bilgileri ve özel hayat alanları, elektronik haberleşme araçları ile birlikte bitirilme ve zedelenme tehlikesiyle baş başa kalmıştır (Özdemir, 2019: 285). Bu bakımdan son derece ivedi bir probleme parmak bastığı ifade edilen unutulma hakkının, başta internet ve yeni medya platformları olmak üzere tüm elektronik iletişim gereçlerinden geçmişinde bilinmesini ve öğrenilmesini istemediği konuların yine şahsın kendi isteği doğrultusunda yok edilip, silinebilmesi anlamına geldiğini ifade etmek gereklidir. İlgili ifade önemli bir hakkın tanımını oluşturmaktadır (Gülener: 2012:221). İşte bu hakka unutulma hakkı adı verilmektedir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından unutulma hakkına yönelik çıkarımlarını 95/46 EC sayılı Direktif'in 6.maddesinde bulunan ana esasları temel olarak ortaya koymuş ve bu ilkeler nezdindeki koşulları yerine getirmediği durumda, bilgi, haber ve veri sahibinin isteğine binaen bilgi ve veri sorumlusunun içeriğe mani olma, içeriği ortadan kaldırma veya yeniden tasarlama görevi olduğunun altı çizilmiştir.

ABAD'ın C-131/12 sayılı Kararı, unutulma hakkına yönelik birtakım ilkeler ortaya koysa bile söz konusu bu hakkın genişliği ile içeriğinin ve Kararın uygulanmasının hangi yollarla meydana getirileceği hususunda kafi miktarda inceleme yapılmamıştır. Madde 29 Çalışma Grubu, işbu belirsizlikleri gidermek için bahsi geçen kararın yerine getirilmesine yönelik bir talimatname hazırlamıştır (Nalbantoğlu, 2018:592).

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki süratli gelişmeler, kişisel verileri son derece basit ve kolay bir şekilde geniş coğrafyalara görünür ve ulaşılır kılmıştır. Bu özünde çok yararlı bir işlem olarak görünse de kişisel verilerin başka kişi ya da kişiler

tarafından kötü emellere alet edilebilecek olma ihtimali bakımından da son derece tehlikeli olmuş ve ilgili sorunsal büyük bir problem haline gelmiştir. Bu durum da ilgili hususta kanuni düzenleme getirilmesini zorunlu bir hale getirmiştir (Akgül, 2013:133).

Unutulma hakkına yönelik oluşturulan düzenlemeleri ve mevcut sorunsalın çözümünü teşkil edebilecek detayları, kanuni bir çerçeve dahilinde ele alınmasının sağlanması çalışmalarının, Avrupa'da 2010'lu yıllarda başladığı bilinmektedir. Ayrıca, kişisel verilerin korunmasına dair kanuni çerçeveye unutulma hakkının da konumlandırılması çalışmalarının ise 1960'lı senelere tekabül ettiği ifade edilmektedir.

Bilginin, haberin ve verinin beynelmilel boyutlara erişen paylaşımının kolaylaşması ve hızlanması, aynı zamanda da maliyetsiz olması gerçeği, salt olarak milli bakımdan değil, beynelmilel bakımdan da kişisel verilerin korunması mecburiyetini ivedi bir biçimde ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi beynelmilel kuruluşların kişisel verilerin korunmasına dair enternasyonal bakımdan kaideler saptadığı belirtilmektedir (Akgül, 2014:346).

Unutulma hakkının temel anlamda masaya yatırılmasının ABAD'ın 2014 tarihli Google-İspanya kararıyla vuku bulduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Alınan bahsi geçen karar ile beraber Türk hukukunda da unutulma hakkına yönelik mahkeme kararları ile birlikte çeşitli düzenlemeler de kendine yer bulmuştur. Bu düşünceden hareketle, unutulma hakkının hukuki zeminin ve muhteviyatının ABAD'ın söz konusu kararları temel alınarak meydana geldiği söylenmektedir. Kıta Avrupası'nda unutulma hakkı, kişilik hakkı ve kişilik hakkı değerleri şeklinde farklı söylemler ile de ifade edilmektedir.

Bu anlamda unutulma hakkı şahsiyet, itibar, onur, prestij ve özel yaşamın korunması gibi şahsi değerleri ile de alakalı olarak genel anlamda kişilik hakkının bir alt kolu olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle, unutulma hakkını gerçek manasıyla özümseyebilmek için, kişilik hakkı kavramına da değinmek ve değerlendirmek gereklidir. Bunun yanında unutulma hakkı, kişisel verilerin korunması hukuku dahilinde de kişisel verilerin silinmesi olarak yer bulmaktadır. Zira, kişisel verilerin korunması, kişilik hakkının bir alt kümesi olarak kabul edilmektedir (Turgut, 2021:48).

Bilgi ve veri edinme ve fikri özgürlüğün kullanılması, bahsi geçen bilginin mükellefinin (veri sorumlusunun) bağlı bulunduğu kanunlar çerçevesinde, yine söz konusu bilgiler üzerinde sorumlğunun olması, kamusal faydanın lüzumu, bilginin mükellefinin bir devlet görevinde olması, halk sağlığının muhafaza edilmesine dair işlemlerin yerine getirilmesi ve kanuni bahislerine uygun bir biçimde meydana getirilmesi veyahut da müdafaası gibi durumların en az birinin vuku bulduğu durumlarda unutulma hakkı talebinde bulunulamaz.

Unutulma hakkının sayılan istisnaları, diğer bir ifade ile talep dışı bırakılan hususlar, unutulma hakkının önemli detaylarını ve sınırlarını ifade etmektedir. İşte sayılan bu hallerde bilgi mükellefinin, unutulma hakkı dâhilinde talebi olan bilgi sahibine has şahsi dataları kamuya açık hale getirmesi durumunda sarfiyatı ve teknolojik olanaklar kapsamında gerekli önlemleri alma, bilgileri işleyen öteki bilgi mükelleflerine geri dönüş sağlama ve bu bilgilere yönelik bağlantı, kopyalama, silme ya da bu önlemlerin birini veya birkaçını ifa etme görevi bulunmaktadır (Akıncı, 2017:22)

Global dünyada, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından kişisel verilerin muhafazasına yönelik ifa edilen düzenlemelerde unutulma hakkının net ve yalın bir tanımının bulunmadığı da anlaşılmaktadır. Buna karşın özel yaşama saygı duyulması, özel yaşamın gizliliği, ün, itibar, şeref, namus, isim, haysiyet, onur, gurur, saygınlık ve türevleri başta olmak üzere insani sıfatların muhafazası ile ilgili birtakım raporlara rastlanmaktadır.

Uluslararası alanda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından kişisel verilerin korunmasına ilişkin gerçekleştirilen düzenlemelerde unutulma hakkının tanımına yer verilmediği görülmektedir. Ancak özel hayata saygı, özel hayatın gizliliği, şöhret ve itibarın korunması, kişisel verilerin korunması gibi bazı haklar kapsamında unutulma hakkına yer verilen kararlar ya da raporlar bulunmaktadır (KVKK, 2021:10).

Bu çerçevede Anayasamız da, “4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 6698 sayılı *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*, 5352 sayılı *Adli Sicil Kanunu* ve 5651 sayılı *İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun*” unutulma hakkının işlemesine dair bazı araçları bünyesinde muhafaza etmektedir (KVKK, 2021:14).

3.8.1. Unutulma Hakkının Uygulama Yöntemleri

Unutulma hakkının uygulamasında, unutulma hakkını talep eden kişinin ihtiyacı ya da arzusu doğrultusunda kullanılması mümkün olan birçok yöntemin mevcut olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Söz konusu bu yöntemler 4 ana başlık etrafında toplanmıştır.

3.8.1.1. Silme Hakkı

Kişisel verilerin silinmesi, kişisel verilerin herhangi kişi veya kişiler tarafından her ne surette olursa olsun yok etme yöntem ve suretiyle bir kez daha erişilememesi ve tekrar ulaşılamaması anlamına gelen bir işlem şeklinde tanımlanmaktadır.

Unutulma hakkı ana başlığının alt alanlarından ve kollarından birisi de silme hakkıdır. Bazı uzmanlar tarafından silme hakkının, unutulma hakkı ile aynı kavramları ihtiva ettiği de dile getirilmektedir. Ancak iki kavram arasında büyük farklılıkların mevcut olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Çünkü silme hakkı, kişinin bizzat kendisinin yeni medyada ya da internetin herhangi bir kolunda paylaşımına açtığı bir veriyi, haberi, yazıyı, görseli ve bilgiyi yine kendi hür iradesiyle yok etmek, yani silmek istemesiyle oluşmaktadır (Tok, 2020:38).

Çağımızda politikacıların, bürokratların, sanatçıların, herhangi bir alanda popüler olmuş kişilerin ve hatta sıradan vatandaşların dahi topluma mal olan olay, olgu, durum ve kişiler ile ilgili fikirlerini beyan etmek için en çok kullandıkları yöntem, yeni medya araçları vasıtası ile yaptıkları paylaşımlardır. Fikirlerin beyan edildiği söz konusu bu paylaşımlar, paylaşımcılar tarafından kimi zaman silme veya düzeltme edimlerinin gerçekleştirilmesi suretiyle geri çekilmektedir.

Bu durumun gerekçesi olarak fikir değiştirme, paylaşımdan vazgeçme, yanlış bilginin düzeltilme isteği, kişisel hak ve özgürlüklerin sınırlarının aşılması ve türevleri gibi örneklerinin çoğaltılmasının mümkün olduğu sebepler gösterilebilmektedir. Bu nedenle de unutulma hakkında vuku bulan çatışma ve anlaşamama durumu, silme hakkında kendini göstermemektedir. Zira kişi, kendi fikirlerini özgür bir şekilde değiştirebileceği için, söz konusu

hakkı unutulma hakkından bağımsız bir hak olarak ifade etme lüzumu oluşmaktadır (Tok, 2020:39).

Bu noktada önemli bir farklılığın varlığı sebebiyle elzem bir detayın paylaşımı gereği ortaya çıkmaktadır. Zira burada bir bireyin daha önceki ifadesini veya paylaşımını değiştirmesi söz konusudur. Bu nedenle, silme hakkını unutulma hakkı kapsamında değil, ayrı bir hak olarak düşünmek gerekmektedir.

3.8.1.2. Sildirme Hakkı

Şahısların öz istekleri ve kendi iradeleri haricinde internet üzerinden paylaşılan fotoğraf ya da videolarının unutulma hakkında var olduğu gibi belirli bir zaman zarfında değil, anında ve özel hayatın gizliliği dahilinde ilgili paylaşımları engelleme ve ortadan kaldırma hakları mevcuttur. Diğer bir ifade ile istenilmeyen paylaşımlara dair mani oldurtma edimleri olanaklıdır. Örneğin, şiddete uğrayan kadınlara yönelik olarak, internette veya medyada yer alan mağdura bir kez daha mağduriyete sebebiyet verecek kadar betimlemelerle dolu haberlere dair unutulma hakkının saklı olduğu öne sürülmüştür (Küpeli, 2017:230).

Bu minvalde değerlendirildiğinde, bahsi geçen ve örnek olay şeklinde ifade edilen durum da dahil olmak üzere, insan varlığının yaşamında olumsuz durumların yaşanmasına sebep teşkil edebilecek tarzdaki paylaşımlara dair kişilik hakkı ihlalleri dahilinde tedbirli olunması mümkündür. Zira paylaşımın ilk dolaşıma alındığı vakit itibariyle, ilgili şahıs veya şahıslar bu durumdan memnun olmayabilirler.

Yine ilgili kişi mevcut paylaşımından memnun olsa dahi şahsi hakları ve özel yaşamı bağlamında değerlendirildiğinde, paylaşılmasında mani olmayan ve hatta toplumu alakadar eden yani haber değeri barındıran paylaşımlar için de sildirme hakkını kullanabilmektedirler. Hatta yapılan paylaşımın üzerinden vakit geçmesi ile birlikte, ehemmiyetinin farklılaştığı ve kişisel hak ve özgürlüklerinin o an itibariyle, toplumun bilgi edinme hakkına göre çok daha önem arz ettiği fikri ve duygusuyla, unutulma hakkını devreye almak isteyebilmektedir.

Bu sebeple söz konusu birey, unutulma hakkının gündeme gelmesi ile birlikte, ilgili paylaşımı sildirme kararı talep edilebilmektedir. Öte yandan bu hak bünyesinde, şahsın kamu kurumları gücüyle internet geçmişinden ve deposundan paylaşımı sildirtmesi, unutulma hakkı sebep olarak deklare edilerek fikir hürriyetine yapılacak sert bir sekte vurma olacaktır. Bu yüzden bu tarz isteklerin unutulma hakkı bünyesine alınması lüzumlu görülmektedir (Tok, 2020:41).

3.8.1.3. Anonimleştirme Hakkı

Basın-yayın organlarının, toplumun kanıksamadığı ya da bir başka deyişle ünlü olmayan şahısları haberleştirirken, şahısların adlarını ve soyadlarını anonimleştirme, çokça karşımıza çıkan bir durumdur. Bu minvalde değerlendirildiğinde, şahsa bir rumuz verilebileceği gibi isim ve soyadının baş harfleri ya da adını tam olarak verip soyadının baş harfini yazma yoluyla yapılmaktadır (Tok, 2020:41). Örneğin şahsın adını Oktay Özdemir olarak kabul edecek olursak, anonimleştirme veya rumuzlama O.Ö. veyahut da Oktay Ö. şeklinde olabilmektedir.

Az önce de bahsi edildiği gibi, basın yayın organlarında bu yöntemle sıkça başvurulmaktadır. Bu yolla şahsın masumiyet karinesi yani kişilik haklarının ve ailesinin şerefine muhafaza edilmesi amaçlanmaktadır. Unutulma hakkı kapsamında ve KVK m. 17'nin TCK md. 138'e yaptığı atıf uyarınca, işleme amacı ortadan kalkan bilgi ve verilerin silinmesi adına başvurulmuş veri sorumlusunun bu görevini yerine getirmemesi -verileri silmemesi veya anonim hale getirmemesi- TCK kapsamında suç sayılarak bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır (Turhan, 2018:19).

Bunun yanında, kanunlarımız kapsamında bir değerlendirme gerçekleştirildiğinde, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nda "unutulma hakkı" adı altında doğrudan bir düzenleme bulunmadığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bununla birlikte, ilgili yasanın 7. ve 11. maddelerinde "kişisel verilerin silinmesi, yok edilmesi veya anonim hale getirilmesi" konusunda ifadelerin yer edindiğini ve düzenlemelerin gerçekleştirildiğini belirtmek yararlı olacaktır. Yasanın hazırlanmasına götüren süreçte,

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yaptığı müzakerelerin dört faslının doğrudan kişisel verilerin korunması ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Yavuz, 2016:129). Tüm bu bilgilerin ışığında ayrıca ifade etmek gereklidir ki ülkemizde kişisel verilerin korunması bağlamında gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra, bireylerin unutulma hakkından yararlanabilmesi amacıyla konuyla doğrudan ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği de haklı olarak savunulmaktadır (Nair, Balta, 2016:123).

3.8.1.4. Listelenmeme Hakkı

Arama motorları aracılığıyla elde edilen neticelerden belirli çıkarımlara ve sonuçlara ulaşılması manasına gelen listelenmeme hakkı da unutulma hakkı ile anlamdaş olarak kullanılan bir kavram olarak literatür dahilinde yer edinmiştir. Bir veri ya da paylaşım adına arama motorları üzerinden bir arama gerçekleştirildiğinde çıkmaması, yani ilgili veriye ulaşım sağlanmaması, o paylaşımın ana membaından yok edilmesi şartına bağlanmamaktadır. Çünkü dünya üzerindeki en popüler arama motoru olan Google üzerinden listelenmeyen neticeler, bir unutulma haline geçme olarak addedilmektedir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) Google İspanya için verdiği kararın akabinde kıtadaki faaliyet gösteren arama motoru firmalarınca girişimleri başlatılan uygulamalarda kişiler, unutulma hakkı istekleri için ilk etapta arama motoruna, oradan sonuç alamazlar ise hukuk yoluna başvurmaktadırlar (Tok, 2020:42). Eğer paylaşımın listelendiği arama motoru, şahsın talebini kabul edip sisteminden kaldırır yani siler ise diğer arama motorlarında hâlâ listelenip listelenmediğini sadece şahsın kendisi kontrol etmek durumundadır. Yani şahıs, paylaşımının internet üzerine listelenip listelenmediğini tespit etmek için, diğer arama motorlarını kontrol etmek zorundadır (Tok, 2020:43).

Kişilik haklarının ve özgürlüklerin sekteye uğraması durumunda erişime engel koyulma kararı gelmiş ve hatta uygulama aşamasına geçilmiş olsa bile arama motorlarında bahsi geçen bu içeriğim listelenmesi sürmekte ve bu şekilde hedeflenen aktif muhafaza yerine getirilememektedir. Bu hedefin uygulanabilir hale getirilmesi için 9'uncu maddenin 10'uncu

fıkrasına göre “İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik hakları ihlal edilenlerin talep etmesi durumunda hakim tarafından, başvuranın adının bu madde kapsamındaki karara konu internet adresleri ile ilişkilendirilmemesine karar verilebilir. Kararda, Birlik tarafından hangi arama motorlarına bildirim yapılacağı gösterilir” (Doğan, 2020:165).

Bahsi geçen fıkra ile şahsiyet haklarının faal bir şekilde muhafazasına yönelik net bir hamle yapılmıştır. Yine ilgili fıkranın yerine getirilebilmesi için paylaşımın internette gerçekleştirilmesi ve yine bu paylaşımın kişilik haklarını ve özgürlükleri ihlal eden bir kapsamda ve içerikte olması gerekmektedir. Şahsiyet hakları sekteye uğrayan kişinin arama motorlarından isminin ve rahatsızlık hissettiği bilgilerinin kaldırılmasını talep etmesi gerekmektedir. Zira, yargı mercilerinin kendiliğinden (Resen) böyle bir kararın altına imza atma gibi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. İlgili maddede şahsın isminin arama motorları ile hangi tür ilişki içerisinde ve süreçler kapsamında bulunmasının ne gibi bir tarzla yapılacağına yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bu durumun elzem teşkil eden teknik bir sorun olduğu kabulüyle birlikte, maddenin dizayn ediliş şeklinden 9. maddenin 10. fıkrası dahilinde arama motorlarının şahsiyet hakkını ve özgürlükleri sekteye uğratan paylaşıma dokunma olanağının olmadığını dile getirmek mümkündür. Zira, arama motorunun fonksiyonu, bahsi geçen neticelerin listelenmesi ile alakalıdır. Binaenaleyh ihlal edilen paylaşıma mâni olma ya da sistemden çıkarma, internet sağlayıcıları tarafından ifa edilmektedir (Doğan, 2020:166).

4. LEKELENMEME HAKKINA İLİŞKİN TÜRKİYE'DE KARŞILAŞILAN ÖRNEKLER

Suç isnat edilmeyen ve suç şüphesi altında nitelendirilmeyen bireyler ile ilgili olarak, soruşturma ve yargılama yapılamayacağı konusu bir gerçektir. Bu sebeple, lekelenmeme hakkı yargı sürecinde başat önem arz eden bir yapıyı ihtiva etmektedir. Lekelenmeme hakkının, masumiyet karinesi olgusunun bir izdüşümü niteliğini haiz olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bilhassa, devletin yargı eli ile bireyler üzerinde, bireysel ve toplumsal manada telafisi mümkün olamayan zararlara uğranılmasına ve olumsuz durumların yaşanmasına engel olma niyet ve hedefini taşıyan, hukukun temel ilkelerinden birini teşkil etmektedir.

Suç işlememiş ancak, suç isnat edilen bireylerin yaşam süreçlerinin işleyişinin sekteye uğramaması ve olumsuz nitelikte yaşam deneyimlerinin edinilmemesi adına önem arz eden lekelenmeme hakkı, bireylerin soruşturma ve kovuşturma süreçleri içerisinde bir süje olarak konumlandırılmasının önündeki en önemli engelini ve emniyetini oluşturmaktadır. Bu sebeple, bireyin bir süje olarak konumlanmasının lekelenmeme hakkına aykırı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Lekelenmeme hakkının ihlalini oluşturan durum ve uygulamaların ise görevi kötüye kullanma suçunu teşkil ettiğini ifade etmek gereklidir.

Dünya devletleri bağlamında farklı coğrafyalarda varlık gösteren birey ve toplumların kişisel hak ve özgürlükleri ile yasaları ile korunan temel haklarının koruma kalkanı niteliğini haiz olan lekelenmeme hakkı olgusu, ülkemizde de bilhassa günümüzde sıklıkla gündeme gelen, birtakım tartışmaların odağını oluşturan ve gündem yaratan, önemli bir doktrin olarak addedilmektedir.

Lekelenmeme hakkına ilişkin Bilirkişilik görevini yürüten ve aynı zamanda da devlet memuru kadrosu ile çalışmalarını yürüten bir öğretim üyesinin, hakkında suç işlediğine yönelik bir şikayette bulunulması üzerine, olay karşısında lekelenmeme hakkı ilkesi doğrultusunda gerçekleştirdiği yazılı savunmasının örneği şu şekilde izah edilmektedir. İlgili başvurulduğuna

gerçekleştirilen bir şikayete dair, hazırlanan savunma şu şekilde yer almaktadır. İsimler xxx ibareleri ile belirtilerek, kişisel verilerin korunması kanununa da ayrıca riayet edilmiştir.

T.C. XXX Başsavcılığına,

Memur Suçları Soruşturma Bürosu'na,

Yüce Mahkemenin Bilirkişi Görevlendirme metninde yer alan; “Bilirkişi tarafları tanımaz, bilirkişiliğe engel halinin bulunmadığı anlaşılarak usulen...” ifadesinden hareketle, Bilirkişilik görevimi ilk gün itibariyle ilgili ifadede yer edindiği şekilde yürüttüğümü onurum, gururum, ismim ve şerefim ile doğruladığım;

“Bilirkişilik görevimi sadakat ve özen ile bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim.” şeklindeki Bilirkişilik yeminime, günümüze değin ve dahi yıllar itibariyle önce vicdani ve ahlaki sorumluluğum, akabinde de etik, mesleki ve hukuki yükümlülüğüm dahilinde halel getirmeden, riayet ettiğimi açıkça ifade etmek isterim.

Bir akademisyen, bir bilim insanı ve yeminli bir Bilirkişi olarak, Yüce Mahkeme tarafından görevlendirildiğim her bir dosya süresince, mesleki melekelerim, sektör tecrübelerim, eğitim geçmişim ve akademik literatür dahilinde elde ettiğim kazanımlarımın çerçevesinde görevimi etik bir biçimde ifa ettiğimi belirtmek isterim. Bu sebeple huzurunuzda sunabileceğim bir savunmamın olmadığını, zira, her bir dava dosyasında elimden gelen azami dikkati ve özeni göstererek çalıştığımı, hiçbir dosyada tarafları tanımadığımı ve “Meslek Etiği” derslerini yürüten bir akademisyen olarak, hiçbir vakaya da “yanlı” ve subjektif” olarak yaklaşmadığım gerçeğinin de altını çizmek ve bilgilerinize arz etmek isterim.

Bu noktada, Bilirkişi olarak atandığım XXXX/XX Esas numaralı/sayılı dosyada da; Davacı ve Davalı tarafları tanımadığımı, Yüce Türk Mahkemeleri huzurunda ettiğim “Bilirkişi Yeminimden feragat etmediğimi/etmeyeceğimi

onurum, ismim ve şerefim ile doğruladığım gerçeğinin özellikle altını çizerek, şahsıma tarafınızca verilen görevi, uzun yıllara sirayet eden akademik tecrübem, günlük yaşam pratikleri, günün güncel koşulları ve olağan akışı, mevzuatlara uygunluk ve hakkaniyet usul ile esasları doğrultusunda yürüttüğümü belirterek, tarafıma yönlendirilen suçlamadan hicap duyduğumu özellikle ifade ederek, huzurunuzu meşgul etmekten imtina ettiğimi ve savunmamı gerektirecek bir durumumun olmadığı inancımı, saygı ile belirtmek isterim.

“Ömrünü bilim ve fenne adayan bir akademisyen olarak”, 20 yıllık mesleki, sektörel ve akademik tecrübelerim, hayatın doğal akışı, güncel yaşam pratikleri ve gerçekleri ölçütleri ile değerlendirdiğim, Bilirkişilik görevimi sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getirdiğime inandığım, namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine ettiğim yeminimi aklımda tutarak, huzurunuzda şikayete konu olan XXXX/XX Esas numaralı dosyaya dair hazırlamış olduğum, XX.XX.XXXX tarihli raporumu ekte bilgilerinize arz ederek, tarafıma yönlendirilen iddiaları kabul etmediğimi ifade etmek isterim. 1X.0X.20XX.

İlgili savunma lekelenmeme hakkı ve masumiyet karinesine ve dahi unutulma hakkına yönelik gerçekleştirilen, önemli ve başat örneklerden birini oluşturmaktadır.

Yasalardaki açık düzenlemelere rağmen, yargılama süreçlerinin, medya programlarında adeta çapraz yargılama yapılarak, toplum önüne çıkarıldığı, yazılı ve görsel basında sorulu-cevaplı görüştürülüp, görüntülerinin alındığı, burada kişinin suçlu ilan edildiği görülmektedir. Günümüzün gelişen kitle iletişim araçlarının çokluğu, yoğunluğu ve çeşitliliği ile sosyal medya kullanımı göz önüne alındığında, lekelenmeme hakkı korumasının kurumsallaştırılamamasının çok vahim sonuçlar doğuracağı da açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir.

Bu konuda ülkemiz medyasında yer alan birkaç haberi ele alarak, irdelemek yerinde olacaktır.

- 5 Ocak Tarihinde Okmeydanı'nda N.T. isimli bir hemşire silah tehdidiyle tecavüze uğramış, parası gasp edilmişti. Bu olaya ilişkin, bazı gazeteler haberi A.K.'nın açık ismini ve fotoğrafını belirterek ve "sapık" sıfatını kullanarak vermiş, daha sonra, A.K.'nın DNA ve kan testlerinin ona ait olmadığı anlaşılmıştır. (Güneş, 2020, E.T. 09.05.2023).

- İş adamı Üzeyir Garih'in 25 Ağustos 2001 günü İstanbul Eyüp Sultan Mezarlığı'nda öldürülmesinin ardından gözaltına alınan Küçük F.N., kamuoyuna teşhir edilmiş, hakkında "Tinerici, balici, madde bağımlısı, deli, katil" gibi sıfatlar da kullanılarak suçlu ilan edilmişti. Soruşturmayı yürüten kolluk kuvvetlerinin hukuka aykırı işlem ve uygulamaları ile medyada yer alan haberler ve medya mensuplarının gözaltına alınan şahıslar hakkındaki tavırları ve resmi sığata haiz kişilerin açıklamalarından sonra gözaltına alınanlar ertesi gün, gece yarısı çıkarıldığı Eyüp Nöbetçi Cumhuriyet Savcısı tarafından serbest bırakılmışlardır (Yılmaz, 2020, E.T.09.05.2023).

- "Zorbalar cezaevinde: İzmir'de üniversite öğrencisini kaçırap günlerce tecavüz eden iki sanık tutuklandı. Bornova'da Ege Üniversitesi öğrencisi 23 yaşındaki XX.'yi kaçırap 4 gün boyunca tecavüz eden, YY dün nöbetçi mahkeme tarafından tutuklanarak cezaevine konuldu" (Hürriyet Gazetesi, Şehir Zorbaları, 1998, E.T. 09.05.2023). şeklindeki haberin de lekelenmeme hakkına açıkça aykırı olduğunu gösteren önemli ve elzem örneklemelerden birini teşkil ettiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

- 2002 yılında Ümraniye ilçesinde yaşanan bir olayda, bölgede çocukların ardı ardına tecavüze uğraması, toplumda panik ve öfkeye neden olmuştu. 17 Kasım 2002 yılında çizilen robot resme benzediği için Jandarma tarafından yakalanan 33 yaşındaki inşaat işçisi B.A, zanlı ilan edilmişti. Ancak daha sonra gerçek suçlunun belirlenmesine nağmen, B.A., sapık damgasından kurtulamayıp toplumdan dışlanmıştır. Bu olay nedeniyle, inşaatlarda dahi iş bulamaz olduğu, nişanlısı tarafından terk edildiği, yaşamının doğal akışının olumsuz yönde etkilendiği, bindiği minibüslerden dövülerek atıldığı, sokakta çocuklar tarafından 'Tecavüzcü Coşkun' diye dalga geçildiği, akrabalarının da aynı hatanın cezasını çektikleri, kardeşleri ve

yeğenlerinin okullarında arkadaşları tarafından dışlandığı, tacize uğradıklarını dahi ifade etmiştir (Güneş, 2020, E.T. 09.05.2023).

- Yargıtay kararları kapsamında bir inceleme yapıldığında ise; *“atılı suçtan tutuklu ise de fotoğrafı da basılarak ‘...’nın katili yakalandı. Zanlı Mustafa T. Kaçarken düşürdüğü elektrik faturasından yakalandı...”* şeklinde servis edilen bir haberde Anayasanın 15. maddesinin son cümlesinde yer alan *“..suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”* şeklinde ifade bulan masumiyet karinesinin ihlal edildiğini gözlemlemek mümkündür. Bir yargılama gerçekleştirilmeden Davacı yanın henüz sanık sıfatına hükmü onanmadan kendisine dair katil sıfatının kullanımı toplumun kendisine karşı infial duymasına neden olacak biçimde öz ile biçim arasındaki dengenin bozulduğuna karar vermiştir (Yargıtay, 2012).

Söz konusu ilgili örnek olayda da yer aldığı üzere katil sıfatının Davacı yana dair medya organları tarafından kullanımı, Davacının lekelenmeme hakkına dair gerçekleştirilen bir ihlal niteliğini haizdir. Medya organları tarafından henüz suç isnat edilmeden kişilerin fail olarak nitelendirildikleri örneklerin çok sayıda olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Haberin hazırlanmasından servis edilmesine değin geçen süre içerisinde haberin gerçekleşen konu ile arasında düşünsel bir bağın varlığının olması gereklidir. Zira bu bağ, ölçülülük veya sunuşta denge olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile haberin verilmesindeki yorum ile haberin nasıl birleştirildiğine bakılmalıdır. Yorum ve haberin birleştirilerek verildiği durumlar, medyanın okuru yönlendirme, taraf olma ve son tahlilde ise bilgilendirme fonksiyonundan uzaklaşmasıyla eş anlamlar taşımaktadır (Kurt, 2015:138).

Elbette bu örneklerin çoğaltılması mümkündür. İlgili örneklerin yanı sıra, ülkemizde adli soruşturmalar esnasında; adli yetkileri bulunmayan mülki amirlerin basın önünde açıklama yapma yönündeki davranışları, tüm dünyada artan organize suçlar ve terör olaylarının da etkisiyle kabul görmeye başlayan güvenlik odaklı yaklaşımlar, bu kapsamında giderek artan ön alan çalışmaları ve bu alanın Ceza Muhakemesi alanına giren işlere dönük olarak da çalışma hevesi, kullanılan yöntemlerin çeşitliliği ve denetimindeki güçlükler, özellikle uygulamadan kaynaklanan sorunlar gibi pek çok etkenin varlığı lekelenmeme hakkının çiğnendiğine

ilişkin sayısız nicelikte olumsuz örneklerin çoğaltılabileceğini gözler önüne sermektedir.

4.1. Basın Özgürlüğünün Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı ile İlişkisi

Yayımlanmak amacıyla her çeşit basın araçları ile basılarak kamuoyuna sunulan ve bu suret ile çoğaltılan kitle iletişim araçlarına basın ismi verilmektedir (Salihpaşaoğlu: 2007:23). Ancak teknolojik gelişmelerle birlikte vuku bulan çağdaş kitle iletişim araçlarının tamamını basın kavramı dâhiline almak, basın ve basın özgürlüğü tanımlarının ve kavramsal çerçevelerinin netliğini ortadan kaldırmaktadır (Salihpaşaoğlu: 2007:24).

İlgili tanımların varlığı ile birlikte kitle iletişim araçlarının birçoğunun kendilerine has işlevsel özellikleri bulunmaktadır. Söz konusu araçlardaki teknik ve yapısal farklılıkların varlığı, kullanımı ve kanuni dizaynı da yine farklılık arz etmektedir. Bu yüzden basın hukukunu destekler mahiyette radyo ve televizyon hukuku, sinema hukuku ve internet hukuku gibi farklı kanuni normlar meydana getirilmiştir (Gölcüklü, 1970:7)

Basın, medya ve kitle iletişimi terimleri artık iç içe geçmiş terimlerden müteşekkildir. Hatta öyle ki birbirleri yerine dahi kullanılarak, ikame edilmektedirler. Lakin gerçek, ifade edildiği şekilde değildir. Daha farklı bir anlatımla söz konusu bu kavramlar birbiriyle birebir aynı kavramlardan oluşmamaktadırlar. Kitle iletişimi, insanların birbirleriyle iletişim kurmaya başladıkları tarihin çok eski dönemlerinden günümüze değin var olan bir kavramdır. Medya ise teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan TV, radyo, gazete-dergi, internet haberciliği, yeni medyadan (sosyal medya) oluşan ve kitle iletişiminin sadece küçük bir parçasına tekabül eden kısmını oluşturmaktadır (Gedik, 2008:28).

Basınla ilgili faaliyetler, haber ve veri toplama, bilgi iletme ve yayma sanatı olarak meydana çıkmıştır. Bu faaliyet toplumu oluşturan bireylerin dış dünyada neler olduğundan haberdar olmak, kendi çevrelerinde oluşan sıra dışı hadiseleri veya kendilerince kıymetli buldukları fikirleri topluma bildirme gereksinimden hâsıl olmuştur (Ertuğ, 1970:14).

İnsanların eski zamanlardan bu yana verdikleri hukuk, adalet, eşitlik ve bağımsızlık savaşında, basın olgusu son derece önemli ve etkin bir rol üstlenmiştir. Söz konusu bu mücadelenin geniş kitlelere duyurulmasında ve dolayısıyla bu mücadeleye destekçi kazanılmasında basının yeri ve önemi tartışılmayacak kadar çoktur (Çolak, 2013:36).

Basın faaliyetlerinin temel vazifesi, toplumun büyük çoğunluğunu alakadar eden ya da etmesi gereken hadiseler hakkında yorum yapmaksızın ve herhangi bir tartışmaya mahal vermeksizin bilgilendirmektir. Bu bilgilendirme esnasında ise toplumu rasyonel düşünmeye sevk etmek ve toplum içerisinde sorun teşkil eden olgu ve olaylar için ise sorunun müsebbibi hakkında gerekli tenkit ve uyarıları yapmaktır (Günay, 1999:74).

Basın özgürlüğü, haberleri çeşitli kitle iletişim araçları yardımıyla hür bir şekilde ifade etmek ve yaymak anlamına gelmektedir. Bu kavram içerisinde haberleri hür bir şekilde derleyebilme, yorumlama, tenkit etme, çoğaltabilme ve halka dağıtabilme edimleri kendi dinamikleri arasında birtakım hakları uhdesinde barındırmaktadır (Dönmezer, 1976:41).

Demokrasinin hâkim olduğu devletlerde sosyal düzen ve mekanizmanın işleminin ana nedenleri arasında yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrı olması durumunun varlığını ifade etmek mümkündür. Hem devlet kurumlarında hem özel teşebbüslerde hem de şahsi durumlarda basının görevlerini ifa etmesine mani olacak haller ve fiiller, Anayasa’da da Basın Kanunu’nda da engellenmektedir. Zira bu uygarlığın olmazsa olmaz bir gereğidir.

Tüm bunlarla beraber medeni dünyada yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üç sac ayağı bağlamında konumlandırılan erkin varlığı ile birlikte, dördüncü erk olarak basın olgusunun eklendiğini ifade etmek mümkündür. Çünkü basın erki, sadece insanlara haber ve bilgi verme görevi ile sınırlı kalmamaktadır. Bu minvalde değerlendirildiğinde, basın alanı birey ve toplumları doğru ile iyiye yönlendirme ve kamu güçlerine karşı onların sözcüsü ve temsilcisi olma görevini de üstlenmektedir.

İşte bu noktada basının “halkın faydası” veya diğer bir ifade ile kamu yararı işlevi devreye girmektedir. Basının hür olmadığı devletlerde, demokrasiden, eşitlikten ve adaletten söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu da devleti otoriter bir devlet haline getirmektedir. Bir ülkede basın organları ne kadar hürse, halk da aynı doğrultuda hür

olmaktadır. Yasama, yürütme ve yargının ayrı olduğu öne sürülen ülkeler giderek otoriter bir rejime yöneliyorlar ise diğer bir anlatım ile tüm güçleri elinde tutmaya çalışıyorlar ise bu noktada basın devreye girmektedir. Ayrıca basın yürüten bu sisteme karşı halkın sesi olmakta ve gereken tenkitleri yapmaktadır. Tabi bunun için de basının özgür olması gerekmektedir.

Basının özgürlüğü, herhangi bir şahsın özgürlüğünün kısıtlandığı yerde bitmektedir. Tartışmaların odağı da zaten tam da bu noktada başlamaktadır. Çünkü özgürlük kısıtlamasının nerede başlayıp ve nerede sonlandığı ise göreceli kavramlar olarak addedilmektedir. Kişiden kişiye -görece- farklılık arz etmektedir. Örneğin bir kişinin fotoğrafını basın aracılığı ile yaymak, o kişiye karşı yapılmış kanuni bir ihlalken; sanatçı, sporcu, politikacı gibi halka mal olmuş şahısların fotoğraflarını (özel hayat haricinde) yaymak kanuni bir ihlal olarak değerlendirmemektedir (Ongun, 2013:15)

İfade özgürlüğünün stratejik öğelerinden birini de düşünceyi açıklama ve yayma edimleri oluşturmaktadır. Bu noktada seçilen araçla bağlantılı olarak ifade özgürlüğünün farklı bakış açıları ve farklı problemleri hâsıl olmaktadır. İfade özgürlüğü için basın kanalının tercih edilmesi ise bu duruma iyi bir misal teşkil etmektedir (Sunay, 2001:129).

1440'lı yıllarda matbaanın bulunması ile çıkış veren ve komünlerin gelişmesiyle doğru orantılı olarak gelişen ve ilerleyen basın özgürlüğü mücadelesi oldukça uzun, zor ve meşakkatli bir şekilde ilerlemiştir. Söz konusu ilgili ilerleyiş esasen haber ve fikirleri basılmış eserler vasıtasıyla hür bir biçimde ifade edebilmek olarak belirtilen basın özgürlüğünün kanuni güvence altına alınması lüzumu fikrine dayanır. Lakin gelişen teknoloji sayesinde yaygınlığı çoğalan basın sektörü, kimi zamanlarda hâkim erk tarafından baskı altına alınmaktadır. İlgili baskının ötesinde basın alanının faaliyetlerine de ket vurulma çabalarının gerçekleştirildiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Bu otoriter dönemlerde ABD'nin hürriyet mücadelesi ve 1789 Fransız İhtilali'nin meydana getirdiği mülkiyet ve bağımsızlık ideolojileri, bütün Avrupa coğrafyasında cevap bulmuştur. Hal böyle olunca da basının artık bağımsızlık savaşı da patlak vermiştir. Global anlamda geçerliliği olan birçok metinde de basın

özgürlüğünün sınırları belirtilmiş ve hukuki anlamda güvence altına alınmıştır (Danışman, 1982:2).

Basın vasıtasıyla gerçekleştirilen yayım fikirlerinin izahı kendine has bir türü oluşturmaktadır. Lakin bu fikir beyanı özgürlüğünden farklılık göstermektedir (Salihpaşaoğlu: 2007:25). Zaten 1982 Anayasası'nın 26 numaralı maddesinde fikir özgürlüğü ifade bulmakla birlikte, 28 numaralı maddesinde ise basın özgürlüğü kavramının çerçevesi çizilmiştir. Bu maddenin ilk 2 fıkrasında şu ifadeler ile yer almaktadır: *“Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır”*.

AİHS'in 10'uncu maddesinde ise basın özgürlüğü başlı başına bir özgürlük olarak ifade bulunmamış iken, ifade özgürlüğünün bir alt kolu olarak ifade edilmiştir. Bu maddede, *“Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak düşünce özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir”* ifadeleri kullanılmıştır.

Basın özgürlüğü, demokrasi ve hukuka dayalı bir yönetimi şiar edinmiş tüm devletlerde Anayasal bir hak olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de bu kavram, Anayasa'nın 28. maddesinde *“Basın hürdür, sansür edilemez”* hükmüyle açıkça ifade edilmiştir. Basın özgürlüğüne demokratik hukuk devletlerinde bu kadar ehemmiyet verilmesinin en temel sebeplerinden birinin basın faaliyetlerinin doğrudan kamu yararı ilkesini gütmesi olduğunu ifade etmek gereklidir. Tabi bu noktada, basın alanına tanınan söz konusu hürriyetin alelade bir hürriyet ölçütünde olmadığı da aşikârdır. Bu noktada, temel alınacak hususun, toplumun faydası diğer bir ifade ile kamu yararı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Devleti yönetenlerin, devletin bütçesini hangi alanlara, ne şekilde ve hangi düzeyde harcama gerçekleştirdiklerine dair, vatandaşlarını haberdar etmeleri gerekmektedir. İlgili bilgilerin de şüphesizdir ki açık, şeffaf ve hesap verilebilir olması da başat önem arz etmektedir. Vatandaş, elde ettiği bu bilgilere dayanarak yöneticilerini seçimler vasıtasıyla tayin etme ve seçme noktasında kararlar

vermektedir. İşte bu bilgilere de vatandaşlar genel itibariyle, özgür basın sayesinde ulaşabilmektedirler.

Bu minvalde değerlendirildiğinde, kamu yararı elde edilemeyen durumların ve olayların basın özgürlüğü ile ilişkilendirilmesi ise yanlış bir tutum olacaktır (Kılıçoğlu, 1993:385). Basının özgürlük ilkesinin, yanında bir de gerçeğe uygunluk ilkesinin de mevcut olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Çünkü gerçek olmayan bilgilerin, topluma bir fayda ve katkı sağlamayacağı bilinmektedir (Kılıçoğlu, 1993:386).

Basın organları, toplumsal faydayı gözeten basın açıklamalarının gerçekleştirilmesi sürecinde basın özgürlüğünden sıklıkla faydalanabilmektedirler. Bu durum da bu tarz bir basın açıklamasına imtiyaz getirilmesi anlamına gelmektedir. Bu imtiyazın, yapılan basın açıklamasının cürüm içeren bir nitelikte olması halinde dahi, kanunlara uygun olarak nitelendirilmesi mümkündür. Zira, bu noktadaki kıstas, basın özgürlüğü değildir, toplumsal faydadır. Buradan da basın özgürlüğü, sadece toplumsal fayda ihtiva eden durumlarda imtiyaz sağlar sonucunu çıkarmak mümkündür (Kılıçoğlu, 1993:386).

Basın açıklamalarının toplumsal fayda içerip içermediği, yani basın özgürlüğünün çerçevesinde kalıp kalmadığı, kişilik haklarının zarara uğraması noktasında önem arz etmektedir. İşte bu bağlamda, diğer tüm özgürlüklerde olduğu gibi basının özgürlüğü noktasında da birtakım kısıtlamaların varlığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu sınırların en önemlisini, kişilik haklarının ihlal edilip edilmediği konusu oluşturmaktadır.

Fakat bir basın açıklaması, kişilik haklarını zarara uğratsa bile şayet topluma yönelik bir fayda getiriyorsa ve katkı sağlıyor ise kanun dışı sayılmamakla beraber, açıklamayı yapan basın mensubu ya da kuruluşunu mesul kılmayacaktır. Kısaca yasaların, kişilik haklarını eğer topluma bir fayda sağlama durumu söz konusu ise askıya alabilmekte (Kılıçoğlu, 1993:386). olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Masumiyet karinesi karşısında basın özgürlüğünün muhafazası, sadece basın açıklamasının kanunlar çerçevesinde olması ile olanaklı hale gelebilmektedir. Bu sebeple, yargılama aşamalarının tüm safhalarının haber verme mahiyetini kapsayan ölçütleri ihlal edilmeden, habere konu edinilmesi suç teşkil etmemektedir. Ceza hukukunun işleyişi dâhilinde haberleştirme faaliyetinin gerçek, doğru ve tarafsız bir

yapıda yürütülmesi ve kamu yararı ilkesinin gözetiliyor olması gerekmektedir (Yarsuvat, 1998:469).

Hem yazılı hem de görsel basının bütünü anlamında kullanılan medya, vatandaşların haber değeri taşıyan konulardan veya olaylardan bilgi almalarını sağlamaktadır. Bu haberler sunulurken, sonunda oluşabilecek birtakım olumsuz durumlar karşısında medya sorumlu davranmalıdır. Diğer bir ifade ile medya organları kriz dönemlerinde sorumluluk almalıdır.

Haberde kullanılan sözcükler, görsel basında sunucunun kullandığı tonlama, yazılı basında kalın puntolarla vurgulanmış sözcükler, kullanılan fotoğraflar toplumda ciddi izler bırakabilmekte, toplumu manipüle edici özellik taşıyabilmektedir. İşte tam da bu evrede basın özgürlüğünden söz edilmemekte, devreye kanunlar girmektedir. Zira yapılan bir haber, toplum içerisinde varlık gösteren herhangi bir bireyin masumiyet karinesine veya lekelenmeme hakkına dokunmamalıdır. Kanunlar, ilgili ilkelerin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Ongun, 2013:5).

Çağımızda teknoloji olanaklarının gelişimi oldukça yüksek düzeylerde yol kat etmiştir. Teknolojik olanakların bu gelişimi ile doğru orantılı olarak kitle iletişim araçları da gelişmekte olup dolayısıyla ceza hukukunun yerine getirilme mekanizmasına da tesir etmektedir. Bahsi geçen iletişim olanaklarının işlevselliğinin geniş çevreler tarafından kullanılabilir olmasının neticesinde, soruşturmayla alakalı her türlü soyut ya da somut delil son derece ivedi bir şekilde toplumla ve hatta dünya ile paylaşılmaktadır. Zanlıya has verilerin haberleştirilmesi ise zanlıda suçlu izlenimi bırakmakta ve zanlının gerek aile yapısı dahilinde gerekse toplum içerisinde onurunu zedelemektedir.

Türkiye’de de de sayılan durumların örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Özellikle kamuoyunda yoğun ilgi çekecek düzeydeki olayları haberleştirme gayesi taşıyan kitle iletişim organları, henüz mahkeme tarafından bir kanaat veya sonuca varılmadığı halde zanlının rumuz yapılmadan adını, açık adresini ve hatta fotoğraflarını dahi aleni bir şekilde yayınlatabilmektedirler. Bu durum da zanlı hakkında toplum içerisinde olumsuz bir önyargının oluşumuna sebep olmaktadır.

Bu olgu, hem masumiyet karinesinin hem de lekelenmeme hakkının ihlaline apaçık bir tehdit niteliği taşımak ile birlikte, aynı zamanda birer örnek teşkil etme özelliğini de taşımaktadır. Zira ilgili haklar, Anayasal güvence altına alınmıştır. Bu

sebeple, kitle iletişim organlarının sayılan bu hususlara son derece dikkat etmeleri gerekmektedir (Yüzer, 2010: 1653).

Suçla yönelik oluşan kuşkular dâhilinde yürütülen yargılama işlemleri, kişinin hak ve özgürlüklerini zedelemekten ve dahi ilgili haklar gözetilerek gerçekleştirilmelidir. Aynı zamanda bireyin toplum içerisindeki saygınlığına kast edilmemesi de ayrıca elzem bir önem teşkil etmektedir. Bir bakıma kişinin şahsiyetinin zedelenmemesine dair hakkının korunması adına basın organlarının haberleri sunarken kanuni çerçeveler dışına çıkmamaları, elzem bir anlam ihtiva etmektedir. İşte bu elzem durumun süreçlerinin layıkıyla yerine getirilmesi, masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının muhafazasında yer edinen ana esaslar (Yüzer, 2010: 1657). olarak addedilmektedirler.

Adalet Bakanlığı'nın "Ceza Mahkemelerinde Sonuçlanan Davalardaki Sanıkların Karar Türüne ve Yıllara Göre Oransal Dağılımına İlişkin Araştırması"na göre; beraat ile sonuçlanabilecek tüm davaların yargı organlarına intikal etmektedir. İlgili araştırmadan yola çıkarak, yaklaşık 5'te 1'e denk gelen beraat oranının bulunmakta olduğu sonucunu çıkarılabilmek mümkündür. Diğer bir ifade ile her 50 davanın 10'unda mahkeme işlemleri gittiği yere kadar götürülmektedir. Bu durum, doğal olarak lekelenmeme hakkı bakımından ciddi bir sorunu beraberinde getirmektedir (Kara, 2012:194).

Basın organlarının yaptıkları haberin gerçeğe uygun oluşu, aynı zamanda basın mensubunun asli görevi olan araştırma ve soruşturma işlemlerinin de bir sonucunu oluşturmaktadır. Haber eğer tarafsız, doğru, yorumsuz, çıkarsız, mübalağalı, dürüst ve inandırıcı ise işte o zaman gerçek haber statüsünde değerlendirilmektedir (İlkiz, Günaydın, 2006:12). Şüphesizdir ki gerçek haber statüsünde değerlendirilebilen haberlerin varlığı, bireylerin sahip oldukları masumiyet karinesi hak ve ilkesinin korunmasına ve lekelenmeme hakkının da güvence altına alınmasına sebep teşkil edecektir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Lekelenmeme hakkı, kesin bir biçimde hükme varılmış bir mahkeme kararı bulunmadan, şahısların suçsuz sayılması ve masum kabul edilmesi, yargılama sürecinin tüm evrelerinde maddi ya da manevi bağlamda mahkum eder nitelikte, toplumun ön yargısal bağlamda maddi ve manevi düzeyde olan ve olabilecek her anlamda farklılık arz eden tüm saldırılarına karşın şahsın her türlü müdafaasını hedeflemekte olan ve insan onuru kavramını ön planda tutan ilkelerin bütününden müteşekkildir.

Kişilerin özellikle radyo, televizyon ve gazete gibi geleneksel medya ve kamuoyunun sosyal medya diye adlandırdığı yeni medya kanallarıyla lekelenmeme hakkının ihlal edildiği vakalara bilhassa günümüzde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum vatandaşların barış, huzur ve sükûnet içerisinde ve sağlıklı yaşam koşulları dahilinde hayatlarına devam etmeleri noktasında, kanun güvenliği bakımından tehlikeler oluşturan şartları da beraberinde getirmektedir.

Medya kullanıcılarının veya organlarının kendilerini yasal hüküm veren olarak görmeleri, diğer bir anlatımla herhangi bir hukuki bilgiye ve belgeye dayanmadan, kanıtlar göz ardı edilerek ve dahası dosyanın tek bir satırına dahi bakılmadan tamamen duygusal ve ön yargısal olarak birini yahut birilerinin suçlu olarak ilan etmeleri, adli açıdan adeta sosyal yaşama, yaşam koşullarına ve dahi gelecek süreçlerine kast edilmesi anlamına gelmektedir.

Bu tarz davranış ve tutumlar, bireylerin adalete olan güven duygularını sarmakta ve dolayısıyla da adalet sistemine belki de en büyük zararı vermekte ve adalet sisteminin de yıpranmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca, toplumda nefret suçlarının oluşmasına ve gelişmesine de önayak olmaktadır. Zira çağdaş hukuk, “Eğer bir suç işlenmişse, olaya dair ele geçirilen kişi mutlak suretle suçludur” tezini asla kabul etmemektedir. Çağdaş hukukta bir kişiyi suçlu ilan etmenin tek, yegane ve geçerli yolu, içerisinde hiçbir şüphe barındırmayan kanıttır. Kamusal düzeni bireyler ve bireylerin fikirleri, yorumları, düşünceleri ve tutumları değil, bizzat kanunların kendisi sağlamalıdır.

Lekelenmeme hakkı hususunda vatandaşların, medya organları mensuplarının ve devlet görevlilerinin bilgilendirilmeleri, mahkemelerin hem ivedi hem de ayakları

yere basan, gerçekçi ve adillik konusunda şüphe götürmeyen kararlar vermelerinde önemli bir rol üstlenecektir. Özellikle devlet görevlilerinin ve medya mensupları ile organlarının, başta da kitle iletişim kanalları aracılığıyla olmak üzere kişilerin lekelenmeme hakkına hâlel getirebilecek söz, davranış ve tutumların en uzağında olması gerekmektedir.

İnsan hakları, insanoğlunun değerini muhafaza eden haklar olmak ile birlikte, korunmasının da insan varlığının sosyal yaşamı adına önem teşkil ettiği, temel haklar olarak addedilmektedir. İlgili söylemden hareketle, buradaki ‘insanoğlunun değeri’ söz öbeğinden anlaşılması lazım gelen ise her ne olursa olsun saygıyı hak eden insani muhteviyattır. Bu kavramlara koştur olarak, hukuk sisteminde ‘insan onuru’ söz grubu kullanılmaktadır.

Birebir aynı anlama gelmemekle birlikte, anlamca birbirini çağrıştıran ve tamamlayan ilgili kavramlar ile temelde anlatılmak istenen, bütün insanların onur, gurur ve haysiyet bakımından aynı manaya gelip ve eşit derecede kıymete sahip olup, bütün benzemezliklerin haricinde, sadece kendilerine has birtakım ana özellikleri muhteva etmesi durumudur.

Masumiyet karinesi ve ekseriyetle lekelenmeme hakkının muhafazası bakımından basının yeri ve konumu, tüm zamanlarda olduğu gibi bilhassa günümüzde, son derece büyük önem arz etmektedir. YHGK’da basın aracılığı ile vücuda getirilmiş haberlerin geniş kitlelere iletilmesi sebebiyle, toplum nezdindeki tesirinin arttığına, bu sebeple, basın yoluyla masumiyet karinesinin ihlalleri yüzünden oluşan neticelerin daha sert niteliği haiz olduğunun altı çizilmektedir.

Maalesef basın aracılığıyla kişilik hakkı ihlallerinde oldukça fazla denk gelinen örneklerden biri de mahkemenin kati kararından önce şahısların suçlu olarak ilan edilmesi durumudur. Basının toplum üzerindeki etki alanının geniş olduğu hesap edildiğinde, basın özgürlüğünün olumsuz emellere hizmet eder nitelikte kullanımının özellikle lekelenmeme hakkı bakımından incelenmesi lazım gelmektedir.

Aynı HGK kararında ifade edildiği gibi, masumiyet karinesi ile bir kişinin toplumun gözünde suçlu olarak tanımlanmasına ve hedef gösterilmesine mani olunarak, lekelenmeme hakkının da muhafaza edilmesi hedeflenmektedir. İş bu sebeple, masumiyet karinesine itibar gösterilmeden vücuda getirilen haberler, esasen kişilerin lekelenmeme hakkını da ihlal etmektedir.

Anayasa'nın 26/2. maddesinde sıralanan sınırlama nedenlerinden biri olan "yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi", basın özgürlüğüne karşı şahısların haklarını muhafaza etmeyi hedef haline getirmektedir.

Dünya üzerinde varlık gösteren halkların misallerinden veya Batı ülkelerindeki örneklerinden ziyade Türkiye'deki uygulama şekillerinde ve süreçlerine unutulma hakkı, birincil kaynaktaki bilgiye erişim engeli getirilmesi olarak belirmiştir. Erişimin engellenmesi arama sonuçlarında listelenmemeye veya anonimleştirmeye göre daha sert ve güç bir önlem olarak sayılmaktadır. Öte yandan arama sonuçlarının listelenmemesi, bir haberi yalnızca bir şahıs bakımından sonsuzluğa hapsederken, erişimin engellenmesi ise haberi herkes için tarihin tozlu sayfalarına göndermek olarak nitelendirilmektedir.

Unutulma hakkının kapsamının ve hudutlarının meydana getirilmesi hususunda, karşılaştırmalı hukukta birtakım önemli örneklerle varılabilmesi ve ilgili örneklerden çıkarımlarda bulunulabilmesi mümkündür. Bu hususta Avrupai hukuk sistemi ile ABD hukuk sistemi arasında ekseriyetle ifade özgürlüğü ile unutulma hakkı ilişkisinde ve dahi lekelenme hakkının algılanma ve işlerlik kazandırma noktalarında, bazı temel ve uygulama farklılıklarının bulunduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

ABD'de, bu tarzdan bir unutulma hakkının kabul edilmesine sebep olan çok fazla sayıda etmenin tesir ettiği ifade edilmektedir. Bu etmenlerin birincisi, unutulma hakkının en büyük yükümlüsü dünyanın en çok kullanılan arama motoru olan Google'ın ve bu tarz diğer önemli firmaların merkezinin ABD'de bulunmasıdır.

Öte yandan ABD'nin geçmişten bu yana internetin gelişiminde orijin veya diğer bir ifade ile merkez konumda olması ve merkezi yine ABD'de olan ICANN ve IANA gibi kurumlar vasıtasıyla internetin yönetimine yönelik faal konumunu sürdürmesi sebebiyle, internet ortamında ifade özgürlüğü haklarına hanel getirici ve birtakım olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, birtakım benzer düzenlemelerin ve uygulamaların yürürlüğe konmasının zor olduğu gün yüzüne çıkmaktadır.

Bireyin yani insanın, birey olmaktan kaynaklı birtakım değerleri ve özellikleri mevcuttur. Bunlar genel olarak dil, din, etnik köken, mezhep, ırk, cinsiyet gibi değer ve özellikler olarak sıralanabilmektedir. İşte bu sayılan özellikler ayırt edilmeksizin

bireyin onuru ve toplum içerisindeki prestiji, yine birey için asla dokunulmaz mahiyette değerlendirilen bir niteliğe sahiptir.

Hukuk alanına yansımış olayların, ilgili yargı organları ya da mahkemeler aracılığı ile alınmış kesin bir kararı olmadan bireyi yaftalamak, bireyin maneviyatını incitmek ve onurunu zedelemekten öteye gitmemektedir. Bu konuda sıfatı ne şekilde olursa olsun bireyler adına, topluluk, kurum ya da kuruluşların son derece dikkatli ve özenli bir tutum sergilemeleri gerekmektedir. Devlet erki de bireyin bu mevcut hakkını yani lekelenmeme hakkını muhafaza etmek için gerekli tedbirleri almak durumundadır.

Öte yandan masumiyet karinesinin bireye getirdiği muhafaza mekanizmasından bireyin yarar elde edebilmesi için kendisinin bir suçlanma ile yani suç isnadı ile karşı karşıya kalması lazım gelmektedir. Masumiyet karinesi, zanlı şüphesine sahip olan bireyin özgürlüğüne yönelik engel olucu muhafaza önlemlerinin alınmasına mani olan bir konumda değildir.

Burada altı çizilmesi gereken nokta, bireye kendini insani normlarda yani masumiyet karinesi çerçevesinde savunma hakkının verilmesidir. Bu minvalde değerlendirildiğinde, karar verici konumda olan yargı organlarının da objektif ve net bir tutum sergilemeleri büyük önem arz etmektedir. Şayet birey tutuklu yargılanıyor ise kesin karar olmadan bireye yönelik olarak suçluymuş gibi bir tavır takınılması gerekmektedir.

Masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının en fazla ihlal edildiği mecralardan birini de basın alanı oluşturmaktadır. Adli bir vakada, zanlı olma şüphesini taşıyan bireyin, kimlik bilgileri de dahil olmak üzere her türden bilgisinin basın yoluyla aleni bir şekilde ifşası (kamu yararı durumu hariç), zanlının şerefine, onuruna ve yaşam süreçlerine tamiri mümkün olmayacak nitelikte ve önemli düzeylerde zarar vermektedir. Böyle durumlarda basın özgürlüğünün, zanlının şerefinden ve onurundan daha üstün nitelikte konumlandırılması büyük yanlışları da beraberinde getirecektir.

Masumiyet karinesine göre, mantık dahilinde bir ispatı olmadan kimse suçlu addedilmemekte ve sayılmamaktadır. Birey kolluk kuvvetleri tarafından sorguya alınırken dahi hukuk dışına çıkılmamalı ve bireyin onuru ile gururu kati suretle zedelenmemelidir. Suçlanan ancak suçsuz olduğunu iddia eden bireylere, bu durumu

ispat edebilmeleri adına gerekli zaman ve mümkün mertebe de tüm imkanlar sağlanmalıdır. Tüm bu durumların güvencesini ise masumiyet karine ve onun doğal bir sonucu olan lekelenmeme hakkı oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

Akgül A. (2013), *Danıştay Kararları Işığında Kişisel Sağlık Verilerinin Korunması*, Ankara: Danıştay Dergisi, Sayı:133

Akgül A. (2014), *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması*, İstanbul: Beta Yayınları

Akgül, A. (2016), *Kişisel Verilerin Korunmasında Yeni Bir Hak: “Unutulma Hakkı” ve AB Adalet Divanı’nın “Google Kararı”*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi, Sayı:116

Akıncı, A.N. (2017), *Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü’nün Getirdiği Yenilikler ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi*, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu 6

Akıncı, F. (2020). *Lekelenmeme Hakkı*. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 43

Akkurt, S.S. (2020), *Kişisel Veri Kavramının Hukuki Niteliğine İlişkin Yaklaşımlara Mukayeseli Bir Bakış*, Ankara: Kişisel Verileri Koruma Dergisi 20

Aksoy, H. C. (2010), *Medeni Hukuk ve Özellikle Kişilik Hakkı Yönünden Kişisel Verilerin Korunması*, Ankara: Çakmak Yayınevi, Ankara

Akıntürk, T. Derya Ateş. (2019) *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta Basım Yayım, 25. Baskı

AYM (Anayasa Mahkemesi). (2002), K. 2004/56, 06.05.2004, RG. 01.06.2005, S. 25832)

Atılhan, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VIII, S. 3-4

Anayurt, Ö. (2007). *Adil Yargılanma İlkesi Olarak Masumiyet Karinesi.” Dr. Şükrü Alpaslan’a Armağan*. İstanbul Barosu Yayınları

Ayözger Öngün, A.Ç. (2019), *Kişisel Verilerin Korunması (Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Özel Düzenlemeler Dahil)*, 2. Bs. İstanbul: Beta Yayınları

Bartow, A. (1999). *Our Date, Ourselves: Privacy, Propertization and Gender*. USFL. Review

Başalp, N. (2015), *Avrupa Birliği Veri Koruması Genel Regülasyonu’nun Temel Yenilikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.XXI, S.1

Bayzan, Ş. (2009), *Türkiye ve Dünyada İnternet Yasakları ve Sansür Kavramı ile Zararlı İçeriğe Karşı Yaptırım ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*, Akademik Bilişim’09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri

Can, O. (2003). *Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti? Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, Bekir Berat Özipek (ed.), Ankara: LDT Yayınları

Centel, N. ve Hamide Zafer. (2012). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık

Çayan, G. (2020). *Masumiyet Karinesi Doktrini*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl: 11, Sayı: 42

Çelik, A. (2009), AİHS ve Türk hukukunda Masumiyet Karinesi (Suçsuzluk Karinesi), Terazi Hukuk Dergisi Sayı: 36

Cho, H.J. (2017), *Conceptualizing Self-Censorship as a Press Control*, Journal of Communication Research.

Çolak, N. İ. (2013). *Kitle İletişim Hukuku*, Ankara: On İki Levha Yayıncılık.

Değirmencioglu, B. (2019). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında “Masumiyet Karinesi”nin Korunması*, Ankara: ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi/2

Çınar A. (2022), *Unutulma Hakkının Ortaya Çıkış Serüveni ve Kapsamının Değerlendirilmesi*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl:13, Sayı:49

Değirmencioglu, B. (2019), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması*, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, C.I, S.2

Danışman, A. (1982). *Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri (Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu)*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları

Doğan, A.S. (2020), Kişilik Hakkının 5651 Sayılı Kanun’un 9. Maddesi Kapsamında Korunması, Bilişim Hukuku Dergisi.

Doğan B. (2019), *Kişisel Verilerin İşlenme Şartları Bağlamında Açık Rıza*, İstanbul Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, K., (2018). *Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2. Baskı.

Doğru, Osman. Atilla Nalbant. (2012), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık

Dilber, F. (2014). *Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu*, Karaman: KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I).

Doğru, O., Nalbant, A. (2012). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Ankara: Şen Matbaa, C.1.

Dönmezer, S, (1976). *Basın ve Hukuku, Genişletilmiş ve Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2213

Dutertre, G. (2007), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları

Er D.E. (2002), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları*, Ankara: Yetkin Yayıncılık

Ertuğ, H. R. (1970). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, C. I, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 1492, İstanbul: Yenilik Basımevi

Feyzioğlu, M. (1999). *Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 48, S. 1-4

Filiz, H. (2020). *Kitle İletişim Araçlarının Standart İçerikleri Ekseninde Oluşan Tek Tip Bireyler*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, <http://busbed.bingol.edu.tr>, Yıl: 10, Sayı:20

Gedik, Ö. (2008). *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Gray, A. (2017), *Presumption of Innocence in Peril*, İngiltere Londra: Lexington Yayınları

Göğer, E. (1976). *Hukuk Başlangıcı Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.387

Gölcüklü, F. (1970). *Haberleşme Hukuku*, Ankara, Sevinç Matbaası

Gönenç, A. Y. (2002). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü*. İstanbul: İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı:15

Gülener S. (2012), *Dijital Hafızadan Silinmeyi İstemek: Temel Bir İnsan Hakkı Olarak “Unutulma Hakkı”*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:102

Gülsün, R. (2015). *İnsan Onuru ve Lekelenmeme Hakkı*, International Journal of Legal Progress. C:1

Günay, E. (1999). *Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Basında Sorumluluk*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Güneş, A. (2020). “Yanlış Teşhisin Günah Keçileri”, 04 Ocak 2020, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/yanlis-teshisin-gunah-kecileri-290667>, “Medyanın Yüz Karası”, 04 Ocak 2020, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/medyanin-yuz-karasi-devam-289560>., E.T. 09.05.2023.

Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar, Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Gürpınar, D. (2017), *Kişisel Verilerin Korunamamasından Doğan Hukuki Sorumluluk*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:3.

Hürriyet Gazetesi (1998). Şehir Zorbaları, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sehir-zorbalari-39051399>., E.T.09.05.2023.

Işık, M. (2002). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Ankara: Eğitim Kitabevi

İlkiz, F. Barış Günaydın. (2006). *Kişilik Hakları-Medyada Etik ve Yargı Kararları*, Küresel İletişim Dergisi, S:2

Karan, U. (2018). *İfade Özgürlüğü*. Ankara: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2

Kara, E. (2012). Lekelenmeme Hakkı. Ankara: Adalet Dergisi, Sayı: 43.

Karanlık, M. (2019). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Kılıçoğlu, A. (1993). *Basın Özgürlüğünün Suistimali*. Ankara: Türkiye Barolar birliği Dergisi 3-4

Kocadaş, B. (2004). *Kitle İletişim Araçları Eğitim İlişkisi*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, Sayı: 2.

Kocaoğlu, S.S. (2010). “Tarihsel Perspektifi ile Batı Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî”, Ankara Barosu Dergisi, 2010, S.3.

Kuru, B. (2001), *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul: Demir Yayıncılık, 6. Basım, C.II

Kuru, G. (2012). *Türkiye’de Demokratik Hukuk Devleti Düzeninde İnsan Onurunun Yeri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mehmet Kurt, M. (2015). Türk Ceza Hukukunda Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

Küpelî, C. (2017), *Şiddet Mağduru Kadınların Unutulma Hakkı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.1

KVKK, Kişisel Verileri Koruma Kanunu. (2020), *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar*, Ankara: KVKK Yayınları No: 31

KVKK, Kişisel Verileri Koruma Kanunu. (2021), *Unutulma Hakkı (Unutulma Hakkının Arama Motorları Özelinde Değerlendirilmesi)*, Ankara: KVKK Yayınları No: 34

MacBride, S. (1980). *Many Voices One World*, (İletişim Problemlerini Tartışma Uluslar Arası Komisyonu Araştırması), UNESCO Yayını, İngiltere Londra: London: Kogan Page Ltd.

Mevzuat, (15 Mayıs 2023), www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5187-20080320.pdf

Mutlu, E. (1994). *İletişim Sözlüğü*, İstanbul: Ark Yayınları.

Nair, G. Balta, E. (2017). “Bilgi İletişim Teknolojileri Kullanımında Sınırları Aşan Bir Sosyal Sorun Alanı Olarak Unutulma Hakkı”, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, C. 41, S.2. Erişim Tarihi: 09.05.2023., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumusosbil/issue/33401/349520>.

Nalbantoğlu, S. (2018), *Bir Temel Hak Olarak Unutulma Hakkı*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl:9, Sayı:35

Ongun, C. (2010). *Yargı Kararları Işığında Medya Hukuku*, İstanbul: Legal Kitabevi

Oskay, Ü. (1982). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları

Oskay, Ü. (1992). *İletişimin ABC’si*. İstanbul: DER Yayıncılık

Özçağlayan, M. (1998). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*, İstanbul: Alfa Yayınları

Özbek, S. (2014). *Türkiye’de İfade Özgürlüğü*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Tarafından Düzenlenen Panel (Yayına Hazırlayan Av. Özge Görel)

Özbek, V.Ö. (2021). *Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu*, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 1

Özdemir, H. (2009) “*Haberleşmenin Gizliliği ve Kişisel Veriler*”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y:2009, C:XIII, S:1-2

Özen, M. (2021), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi

Pekcanitez, H., Atalay, O., Özekes, M. (2012), *Medeni Usul Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 13. Basım

Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm>.

Salihpaşaoğlu, Y. (2007). *Türkiye’de Basın Özgürlüğü*, Ankara: Seçkin Yayınları

Savaş, G. (2006). *Kitle İletişim Araçlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN: 1303-5134

Schauer, F. (2002), *İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme*, (Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu

Schroeder, F.C. (1996), *Ceza Muhakemesinde “Düriüst Yargılama” İlkesi*, Çev: Cumhur Şahin, Prof. Dr. M. Şakir Berki’ye Armağan, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Stimmer A. (2010), *The Presumption of Innocence Evidential and Human Rights Perspective*, ABD: Oregon Yayınları

Sunay, R. (2001). *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu

Şahin, K. (2013). *Kitle İletişim Hukukunda Editöryal Denetim Sorunu ve Harici Müdahale*. Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII

Şahinkaya, Y. (2008). *Suçsuzluk Karinesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

TDK. (1983). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Ankara

Tanör, B., Yüzbaşıoğlu. N. (2006). *1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tanrıvermiş, A. (2021). *Masumiyet Karinesini Genişleten Bir İlke Olarak Lekelenmeme Hakkı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Tokgöz, O. (1981), *Temel Gazetecilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları: 476 - 100. Doğum Yılında Atatürk’e Armağan Dizisi:19

Topuz, G. (2012), *Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat*, Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları

Tural, U. (2019). *Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi

Turgut C. (2012), “*Kişilik Hakkının Bir Görünümü Olarak Unutulma Hakkı*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Turhan, A.M. (2018). Kişiliğin Korunması ve Veri Koruma Hukuku Kapsamında, Unutulma Hakkı, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tok, G. (2020), İnternette Unutulma Hakkı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Umar, B, Yılmaz, E. (1980), *İsbat Yükü*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları

Uysal, R. (1996), *Kitle İletişim Araştırmaları*, Eskişehir: Kurgu Dergisi, Sayı:14.

Uzun, E. (2012), *Hukukun Temel Kavramları Ünite:1*, Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2655.

Ünver, Y., Hakeri, H. (2019). Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara: Adalet Yayınevi, 16. Basım.

Varan, İ. (2014). *Türkiye’de İfade Özgürlüğü*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Tarafından Düzenlenen Panel (Yayına Hazırlayan Av. Özge Görel)

Williams, R. (1974). *Television: Technology and Cultural Form*. İngiltere, Londra: Fontana.

Y.4.HD. E.2011/1715, 2012/4615, KT. 22/03/2012.

Yarsuvat, D. (1998). *Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi*, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul.

Yavuz, C. (2016). Unutulma Hakkı, Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, 32.

Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yenidünya, A. C. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi*, İstanbul: Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi, Sayı:5

Yıldırım, Z. (2012). *Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar*. Erzincan: Binalı Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1-2

Yıldız, S. (2010). *Medya ve Hukuk*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yılmaz, H. (2020). Garih Cinayeti Soruşturması Dosyası, 04 Ocak 2020, <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/garih-cinayeti-sorusturmasi-raporu/540>,; Asım Güneş, “Yanlış Teşhisin Günah Keçileri”, 04 Ocak 2020, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/yanlis-teshisin-gunah-kecileri-290667>, E.T. 09.05.2023.

Yiğit, Z. (2021). *Masumiyet Karinesi ve Lekelenmeme Hakkı Sempozyumu*. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 1

Yüzer, D. (2013). *Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 15, Özel S.

Zıllıoğlu, M. (2007). *İletişim Nedir?* İstanbul: Cem Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Malatya’da tamamladı. Sırasıyla Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, Yıldız Teknik Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi ve İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümlerinden mezun oldu.

